

Элчин
Сафарли

ҚАЙТГАНИМДА

ёхуд бахт ва айрилиқ
битигими тақдирнинг?

уйда бўл...

Элчин Сафарли

ҚАЙТГАНИМДА *уйда бўл...*

ёхуд бахт ва айрилиқ битигими тақдирнинг?

ТОШКЕНТ
«SHARQ-ZIYO ZAKOVAT»
нашриёт-маъбаа уйи
2020

821.512.162-3

С 34

Сафарли, Элчин. Қайтганимда уйда бўл... ёхуд бахт ва айрилиқ битигими тақдирини? [1-китоб] / Э. Сафарли. - Тошкент: Sharq-ziyo zakovat, 2020. - 216 б.

УЎК 821.512.162-3

Айни дамларда ҳаётнинг абадийлигини аниқ ҳис этаяпман. Ҳеч ким ўлмайди, айна ҳаётда кимки бир-бирини севган бўлса, ундан кейин ҳам учрашадилар. Вужуд, исм, аслият — барчаси ўзгарса-да, бир нарса оҳанграбодек бизни бир-биримизга тортаверади: муҳаббат абадий қовуштирувчидир.

Ҳозирча эса мен яшаяпман — гоҳ севаман, гоҳ эса севишдан толиқаман. Лаҳзаларни эслаб қоламан, улар ҳақида эртага ёки ҳаётимнинг донишманд йилларида ёзиши учун бу хотираларни авайлаб сақлайман.

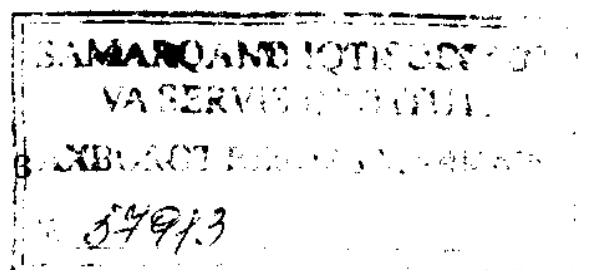
ISBN 978-9943-5566-6-9

Озарбайжонлик машҳур адиб Элчин Сафарли қаламига мансуб мазкур асар муаллиф ва «Amarola book agency» адабий агентлиги томонидан расмий мурожаатнома оркали ўзбек тилига ўгириш ва чегараланган ададда чоп этишга рухсат берилган.

© Элчин Сафарли, 2020

© «Sharq-Ziyo Zakovat» нашриёт-матбаа уйи, 2020

Ошдамга бағишлайман...

Баъзан менга бутун олам, барча ҳаёт, дунёнинг борлиги вужудимга қамалиб олгану, бизнинг онгимиздан отилаётган нидо бўл, дея талаб қилаётгандек туюлади. Ў-ў, бунни ҳис қилиш мумкину, баён қилишининг иложи йўқ... Бу гоят ҳайбатли эканлигини ҳис қиламану, сўзда изҳор қилишни боиласам гўдакларча гўлдирашдан нарига ўтмайди. Сенинг ҳиссиётларинг, сезиларингни шундай сўзлар билан қогозда ёки оғзаки баён қилиш орқали уларни ўқиган ёки тинглаган одамга юқтира олиш гоятда мушкул масала.

Жек Лондон

I қисм

Бизнинг барчамиз ким-қачонлардир шўртоб сувликдан ёруг дунёга қадам қўйганмиз, зеро денгиз ҳаётнинг бешиги ҳисобланади.

Энди бизлар усиз яшай олмаймиз. Фақат, энди тузни алоҳида тановул қиламиз ва чучук сувни ҳам алоҳида ичамиз. Бизнинг лимфа тугунларимиз худди денгиз сувиникидек тузли таркибга эга. Биз денгиздан ким-қачонлардир ажралиб кетган бўлсак-да, у ҳамон ҳар биримизнинг вужудимизда яшайди.

Энг қақроқ саҳронинг ичкарасида яшайдиган одам ҳам ўзи сезмаган ҳолда қонида денгизни олиб юради.

Балки, шунданми, одамлар денгизнинг бетиним мавжларини кўргиси, уларнинг абадий галаёнини эшитгиси келаверади.

Бу товуш том маънода уларнинг кўҳна ватани садоси, қоннинг чорловидир.

Виктор Конецкий

1

Ўзингга азоб ўйлаб топма...

Қизим Досту,

бу ерда йил-ўн икки ой қиш ҳукмрон. Кўпинча чийиллаб, ахён-ахёнда эса ўкириб қоладиган аёзи бор. Игнадек шимол шамоли бу тап-тақир ерлар ва унинг аҳолисини ўз ҳукмронлигига асир қилганча қўйиб юбормайди. Уларнинг кўпчилиги туғилганларидан бери садоқатларидан ғурурланганча бу ерларни тарк этишмаган. Яна йиллар давомида бандидан узилган баргдек кулоч ёзиб уммоннинг бошқа соҳилига қочиб кетадиганлари ҳам бор. Булар асосан тирноқларини ёрқин рангларга бўяб олган қўнғир сочли аёллар.

Уммон ортга чекинаётган ноябрнинг сўнгги беш кунида улар бир қўлига жомадонлари, бошқаси билан болаларини етаклаб жигарранг плашларига ўралганча бандаргоҳ томонга шошилишади. Бу аёзли ерларга садоқатли аёллар эса деразалар копқасидаги тирқишлардан қочиб қолаётганларни кузатиб қоларкан, уларга ҳасадданми, балки садоқат ва оқилалиқдан, заҳарханда қилишади.

«Ўзларига азоб сотиб олишаяпти. Биз етиб бормаган жойларда ҳаёт яхшироқ, дея ўз ерларининг қадрини топташмоқда...»

Ойинг иккимизга эса бу ер яхши. Оқшомлари ойинг шамоллар ҳақидаги китобларни овоз чиқариб

ўқийди. Худди сир-синоат оламига дахлдордек, қаддини тик тутганча, тантанавор оҳангларда. Бундай пайтларда Мария худди об-ҳаво маълумотларини ўқиётган суҳандонларни эслатади.

«...Тезлик секундига йигирма-қирқ метрларни ташкил қилади. Ялли соҳилни эгаллаганча, тўхтовсиз эсади. Кучайиб бораётган оқимлар таъсирида бир неча километр юқорига кўтарилган шамол тропосферанинг қуйи қатламларида ҳам кузатилади...»

Унинг олдидаги столда кутубхонанинг бир неча китоблари таҳланган, ёнида қуритилган апельсин пўстлоғи ва арғивонли чой дамланган чойнак. Ойингни саволга тутаман.

«Шу тиниб-тинчимас шамолларнинг нимасини яхши кўрасан?»

У қўлидаги финжонни ликопага қўйганча янги варақни очади.

«У менга ёшлигимни эслатади...»

Қош қорайганида деярли кўчага чиқмайман. Ўзимизнинг мана шу, ройбуш, юмшатирилган тупроқ ва сен яхши кўрадиган хўжағат қиёмли печенье ҳиди анқийдиган уйимизда ўтираман. Бу печенье уйимизда ҳамма вақт бор, ойинг сенинг улушингни шкафга олиб қўяди: унга ҳалиям сен жазирма кўчадан ошхонага райхонли лимонад ва печенье учун бирдан югуриб кириб келадигандек туюласан.

Қоронғу тунлар ва уммоннинг қоп-қора сувини ёқтирмайман, Досту, улар сенга бўлган соғинчимни

кучайтириб юборади. Уйда, Мариянинг ёнида енгил тортаман, сен ҳам худди ёнимиздагидек туюласан.

Майли, кўнглингни бузгим йўқ, бошқа нарса хақида гапира қолай...

Ойинг эрталабдан тушгача кутубхонада ўтиради. Бу ерларда китоблар ягона кўнгил ёзадиган эрмак. Бошқалари эса шамоллару рутубат ва маҳаллий халқнинг феъл-атвори туфайли қўлетмас орзуга ўхшайди. Рақс тўгараги ҳам бор, лек у ерга ҳамма ҳам боравермайди.

Мен уйимиз яқинидаги новвойхонада ишлайман. Қўлда хамир қораман. Ҳамкорим Амир билан турли: оқ, жавдар, зайтунли, эзилган сабзавотли ва анжирли нонлар ёпамиз. Улар жуда ширин чиқади, сенга ҳам ёққан бўларди. Хамиртурушни фақат қўлболасидан фойдаланамиз.

Досту, нон ёпиш — меҳнатсеварлик ва сабр-тоқатнинг қаҳрамонлиги. Бу четдан қараган одамга туюлганчалик оддий эмас. Ўзимни бу ишсиз тасаввур қилолмайман, гўё авваллари қилиб юрган ҳисоб-китоб ишларим бировнинг ҳаётида рўй бергандек.

Сени соғинаман...

Даданг

2

**Бизга кўп нарса берилган,
лек уларни қадрламаймиз...**

Досту,

сени ўзлари билмаган ҳолда бизнинг яхши бўлишимиз учун ҳисса қўшаётганлар билан таништирмақчиман. Ёшимиз етмишга яқинлашиб қолганлигининг нима аҳамияти бор! Ҳаёт — ҳеч кимга топшириб бўлмайдиган даражадаги юмушинг, аниқроғи ўз устингда тинмай ишлашинг. Баъзан бундан чарчайсан ҳам. Бунинг сири нимадалигини биласанми?

«Ҳар ким ўз эзгу сўзи, муомаласи, гап-сўзсиз мадади, суянчиқ бўла олиши, очиқ дастурхони билан ҳаёт йўлида енгил ва бой беришларсиз одимлашда ёрдам кўрсатганларни умри давомида учратаверади. Қайтар дунё деганлари шумикан...»

Марснинг эрталабдан кайфияти яхши. Бугун якшанба, Мария билан уйдалигимиз учун эрталабки сайрга ҳаммамиз чиқдик. Иссиққина кийиниб, қўлимизга чойли термосни олганча сокин пайтлари чағалайлар дам оладиган ташландик бандаргоҳ томон жўнадик. Марс кушларни хуркитмасдан, улардан берирокда ётиб олади ва уларга хавас билан термулади. Итимиз қорнини совуқ олдирмаслиги учун унга иссиқ кийим тикиб берганмиз.

Мен Мариядан нима учун Марс худди одамлардек қушларни кузатишни яхши кўришини сўрадим.

«Қушлар, биз одамларга туюлганидек, мутлақо эркин ва озод. Улар бизга ўхшаб дардларини эслатадиган жойларга боролмай ўтиришмайди...»

Досту, кечирасан, гап билан бўлиб сени Марс билан таништиришни унутибман. Такса номли зотдор ит ва оддий кўппакнинг чатиштирилишидан дунёга келган бу итимизни асрандихонадан олганимизда жуда кўрқоқ ва хуркак эди. Қарамоғимизга олдик, меҳр кўрсатдик.

Унинг ўтмиши жуда аянчли. Марс бир неча йилни қоп-қоронғу ертўлада ўтказган, бераҳм хўжайини уни турли тажрибаларга грифтор қилган. Ўша бераҳм жаллод бандаликни бажо келтирганидан сўнг аранг жон сақлаб қолган кучукчани қўшнилари топиб олишган ва валонтёрларга топширишган.

Марс бир ўзи, айниқса қоронғу тунларда, танҳо қолабмайди. Унинг атрофида иложи борича кўпчилик бўлиши керак. Уни кўпинча ўзим билан ишхонамга олиб кетаман. Бадқовоққина бўлсаям, таниш-билишларим Марсни яхши кўришади. Унга атаб уйларидан егуликлар олиб келишади.

Биз уни нимага «Марс» деб атаганимизни биласанми? Унинг қизғиш-оловранг жунлари олис сайёра табиати каби сирли ва мафтункор. Бунинг устига у ўзини совуқда яхши ҳис қилади, қор

уюмларида ўмболоқ ошишни яхши кўради. Марс сайёраси ҳам кизғиш-оловранг тусга эга бўлсада совуксевар. Хуллас, итимизга ўзининг ажойиб лақаби ярашади.

Сайрдан қайтаётганимизда қор янада кучайди. Кўриқчи аскарлардек тизилиб олган электр устунларини туташтириб турган узун-узун симлар қордан қобик ясай бошлади. Йўловчиларнинг айримлари ёғаётган қордан қувониб, кипригига кўнаётган қор парчаларини томоша қилишдан завқланган бир пайтда бошқалари сўкинганча тезроқ одимлашга тушди.

Досту, биласанми, кишилар бир-бирларига ҳалал бермасликлари нақадар муҳим бу ҳаёт онларида. Майли, улар яратаётган мўъжиза кичик ва оддийгина бўлсин. Ҳар кимда ўзига хос сокинлик мавжуд. Кимдир оддийгина оппоқ варақ қаршисида, кимдир деразапардаси кўтарилган ошхонада, яна кимдир чекка қишлоқдаги шифохонада, бошқа бири эса жимжит залнинг саҳнасида...

Бу қараки, ташқарига чиқаришдан чўчиганча ботинида ғаройибот яратаётганлар ҳам озчилик эмас.

Яқинларинг иқтидорини шубҳа остига олиш яхшимас. Оқ вараққа тикилганча илҳоми билан суҳбатлашаётган, пиширга таомини татиб кўриб севинадиган кишиси дераза ортида пайдо бўлишини кутаётган, баланддаги буюк ишларни пастдаги оддий юмушлардан бошлаган, жимжитликда гулдурос

қарсақларни тинглай олаётган кишиларга ҳалал беришнинг нима кераги бор.

Одамларга жуда кўп нарсалар шунчаки текинга берилади. Улар эса ҳақиқий гўзалликни қадрлаш ўрнига унинг қиймати ва тўлови устида бош қотиради. Умр дея аталмиш неъмат ўтиб бораётган лаҳзадан лаззатланиш ўрнига қора кунларига йиғинади...

Сени соғиндим!

Даданг

3

**Қайиқдасан, қаёққа
сузаётганингни унутма!**

Досту,

бизнинг оппоқ уйимиз уммондан ўттиз тўрт қадам берида жойлашган. У кўп йиллар бери бўм-бўш, унга элтадиган йўллар эса қалин муз билан қопланган. Мўркони кум, чағалайлар пати ва сичқон тезаги билан тўла. Печкаси оловни, деворлари эса илиқ ҳароратни унутиб қўйган. Музлаган дераза ойналаридан уммон деярли кўринмасди.

Шу ерликлар бу уйдан ҳадиксирашади ва уни «мечес», яъни «оғриқ юқтирувчи» деб аташади.

«Бу уйда яшаганлар ўз қўрқувлари асирига айланишиб, эсдан айрилганлар...»

Бундай ахлоқона таърифлар ҳам бизни тўхтатиб қололмади ва унга қадам қўйганимиздаёқ бу уйни яхши кўриб қолдик. Балки, кимларгадир у зиндонга ўхшаб қолгандир, аммо бизлар учун чинакам бахт қасрига айланди.

Кўчиб кирган заҳотимиз печкага ўт қаладик, чой дамладик, туни билан илиқлик сингган деворларга эртаси куни бўёқ тортдик. Ойинг бинафша ва лаванда оралиғидаги «юлдузли тун» рангини танлади. Ажойиб манзара. Бизга бу ранг ёқиб қолганлигидан деворларга расмлар осиб уларни тўсиб қўймасдикка келишдик. Энди уйимиз ичида ҳам юлдузли тунимиз бор...

Печка атрофига сурат илмаган бўлсақда мехмонхонамиз деворларидаги токчаларни тўлдирдик. Досту, токчалар сенинг болалик оламингни тўлдирган рангли китоблар билан тўлди.

Ойинг айтган гаплар эсингдами? Бу ўғитларни сирға қилиб таққанингга шубҳа йўқ.

«Агар ишларинг ўхшамаса, қўлингга яхши китобни ол, у ёрдам беради!»

Олисдан уйимиз қорнинг оқлигига қўшилиб кетади. Эрталаблари оппоқ кенгликка қараб кўзинг камашади. Фақат уммоннинг кўкимтир сахни ва Ўзғирнинг занглаган ёнлари кўринади, холос. Бу бизнинг дўстимиз, унинг суратини ҳам юборяпман, танишиб ол.

Ўзгалар учун бу алимсоқдан қолган балиқчилар катери. Биз учун эса ўзгаришларни мардларча қабул қилиш қанчалар муҳим эканлигини эслатадиган қадрдонимиз. Бир пайтлар Ўзғир ҳайбатли тўлкинлар канотида уммон бағрига тўр отганча ярқираб сузиб юрган, энди эса хорғин ва ювош ҳолда қирғоқ лабида кун кўрмоқда. У ҳамон мавжудлиги ва уммонни олисдан бўлса-да кўриб турганидан хурсанд.

Ўзғирнинг каютасидан турли ғаройиб фикрлар билан тўлдирилган борт журналини топиб олдим. Қайднома дафтари шу ерликлар лаҳжасида тўлдирилган. Бу ёзувлар кимга тегишли эканлиги номаълум бўлса-да, Ўзғир хотира дафтари орқали биз билан гаплашмоқда, деган қарорга келдим.

Кеча Ўзгирдан тақдир ҳукмига ишониш-ишонмаслигини сўрадим. Журналнинг учинчи саҳифасидаги ёзувлар мени ҳайратга солди.

«...Бизга вақтни бошқариш ҳукми берилмаган, аммо уни нима билан ва қандай тўлдиришни ўзимиз ҳал қиламиз.»

Ўтган йили маҳаллий ҳокимият вакиллари Ўзгирни металл-ломга топшириб юбормоқчи бўлишди. Агар Мария бўлмаганида катернинг умри якунига етарди. У катерни ҳовлимиз ёнига ташитиб келди.

Досту кизим, ўтмиш ва келажак бугундан кўра аҳамиятлироқ эмас. Бу дунё суфийларнинг маросим рақси ҳисобланган семага монанд: бир қўл кафти билан дуо талабида осмонга қараган бўлса, бошқаси олганини баҳам кўриш учун ерга қараган ҳолда.

Ҳамма гапираётганида сукут сақла. Сўзларинг севги ҳақида жарангласа ҳам, жаранггига кўзёшларинг ҳамроҳлик қилса ҳам гапир! Ёнингдагиларни кечира олишни ўрган, шунда ўзинг ҳам кечирилишга муяссар бўласан. Шошқолоқлик қилма, аммо қайиғинг қаёққа сузаётганлигини ҳам эсдан чиқарма. Балки, у йўлидан адашгандир?

Соғинч билан...

Даданг

4

**Ҳаёт — бу шунчаки йўл...
Одимлашдан лаззат ол!**

Досту,

биз бу шаҳарга жомадонларимиз билан яқинлашганимизда ягона йўлни кўз очирмайдиган, қахрли ва қалиндан-қалин қорбўрон тўсиб қўйганди. Ҳеч нарса кўринмасди. Йўл четидаги қарағайлар шохи бўрондан чайқалаётган машинани дарралаб қоларди.

Бу ерга келишимиздан бир кун олдин об-ҳаво маълумотига қарагандик: бўрондан ҳеч қандай дарак йўқ эди. Бўрон ҳақидаги ҳадигимиз қандай тез унут бўлган бўлса, у худди шундай бир лаҳзада бошланди. Ўша дақиқалар ичра унинг охири кўринмайдигандек эди.

Мария ортга қайтишни таклиф қилди. Одатда иродали ва хотиржам ойинг ҳам саросимага тушиб қолганди.

*«Бу биз учун йўлга чиқмаслигимиз белгиси!
Машинани ортга қайтаринг!»*

Кўнишимга сал қолди...

Аммо олдимиздаги ғовдан кейин бизни нималар кутиб турганлигини ёдга олдим: бахт қасримизга айланажак оппоқ уй, бепоён тўлқинларга эга уммон, арғувон тахта устидаги иссиқ нон ҳиди, Ван Гогнинг камин устидаги чорчўпли «Лолалар даласи», асрандихонада бизларни кутаётган Марснинг тумшуғи

Элчин Сафарли

ва яна кўп нарсалар кўз олдимга келди ва газни босдим. Олға!

Агар ўшанда биз ўтмишга қайтганимизда кўп нарсаларни кўлдан чиқарардик. Бу хатлар ҳам бўлмасди. Айнап кўрқув, ҳа, кўпчилик ўйлаганидек зулм эмас, кўрқув ва хадик муҳаббатнинг асл кифоасини тўсади. Шунингдек, агар кўрқувни бошқара олмасанг, илохий иқтидор ҳам тавки лаънатга эврилиб, вайронагарчиликлар олиб келиши мумкин.

Досту қизим, ёшинг бир жойга бориб қолганида ҳаёт сабоқларини қабул қилиш қанчалар қизиқарли эканини биласанми? Одамнинг улкан жоҳиллиги — барча-барчасини бошидан кечиргани ва ҳис қилганлигига бўлган ишончи. Бу эса ҳақиқий кексалик ва ўлимдир. Кексалик деганим ажинлару оқарган сочлар эмас, ўлим деганим нафас олишдан тўхташ дегани эмас. Бу ўлим курашдан иборат ҳаёт сахнасидан қўл силтаб кетмоқ...

Бизнинг асрандихонада тасодифан танишиб қолган Жан исмли психолог дўстимиз бор. Биз Марени, у эса думсиз малла мушукни олгани борган экан. Яқинда Жан одамлар орасида ўз ҳаётларидан қониқиб-қоникмаслиги тўғрисида сўровнома ўтказди. Кўпчилик ижобий жавоб берди. Шунда Жан навбатдаги саволини берди: «Сизлар шу ҳолатда яна юз йил яшашни хоҳлайсизми?» Жавоб ўрнида кишиларнинг юзлари буришиб кетди.

Элчин Сафарли

Одамлар шодон яшаган ҳолларида ҳам ўз-ўзларидан безор бўлиб кетишади. Улар ўзлари кўниккан шарт-шаротларидан, муқаддас билган эътиқодидан, яхши-ёмон аъмолларидан, қолаверса меҳр-муҳаббатидан эвазига бирор нарса кутишади.

«Ҳаёт — шунчаки йўл. Одимлашдан лаззат ол!»

Жан табассум билан бизни уйига, пиёзли пиёва шўрва ичишга таклиф қилади. Меҳмондорчиликни кейинги якшанбага қолдирдик. Балки, бизга кўшиларсан?

Кутиб қоламиз...

Даданг

5
**Биз бир-биримизга жуда
керакмиз...**

Қизим Досту,

пиёзли пиёва шўрва жуда зўр чикди. Унинг тайёрланишини, айниқса Жан саримсоқ суртилган қотган нонларни шўрвали кўзачаларга биқтириб, устидан зиравор сепганча духовкага тикқан онларни кузатиш жуда мароқли. Икки дақиқадан сўнг биз фарангча шўрвадан лаззатландик. Тансиқ таомга оқ вино ҳамроҳлик қилди.

Биз анчадан бери пиёзли пиёвадан тотиб кўришни истардигу ҳеч вақт-соатини тополмай гаранг эдик. Унинг бунчалар ширин бўлиши хаёлимизгаям келмаган экан. Мактаб давридаги катта-катта парракланган пиёз бўлаклари сузиб юрган шилтиқ шўрва ҳеч кимнинг иштаҳасини очмасди-да...

«...Менимча, французларнинг ўзлари ҳам бу гаройиб таомни қандай тайёрланишини унутиб юборишганлари сабабли доим бири-биридан ширин янги рецептларни ўйлаб топишади. Энг муҳими — пиёзнинг ширин навларидан кераклисини танлаш. Шакар қўйиши эса иложсиз ҳоллардагина зарур. Яна шўрвани ким билан тановул қилишингиз ҳам муҳим. Французлар пиёзли пиёвани ёлғиз ичишмайди. «Бунинг учун у ҳаддан ташқари иссиқ ва лаззатли», дер эди менинг Изабеллам.»

Жан бувисини шундай атаган. Унинг ота-онаси автохалокатда нобут бўлганларида Жан ҳали болакай эди. Уни Изабелла хоним тарбия қилган. У жуда оқила аёл бўлганига ишончим комил. Бувисининг туғилган кунда Жан пиёзли пиёва шўрва қайнатади, дўстларини чорлайди ва жилмайганча болалигини хотирлайди.

Жан Франциянинг шимолида, дунёдаги барча рассомлар, шулар жумласидан Моне ҳам манзаралар чизгани келадиган Барбизон шаҳридан.

«Менинг Изабеллам менга одамларни севиш ва бошқаларга ўхшамаганларга ёрдам беришни ўргатди. Балки, бундайлар ўшанда, бизнинг мингтача аҳолиси бор кичик қишлоғимизда бошқалардан ажралиб туришигани ва бу уларни оғир аҳволга солганлигидан бўлса керак. Бувим айтишича, ўртамеёналик — ҳукмронликни қўлга олганларнинг ўйлаб топган ақидаси бўлиб, бизларни камситиш ва ўйлаб топган идеалларига мувофиқ келмаслигимизни пеш қилиш қуроли бўлган. Ўзларини аллақандай иллатлилар тоифасига киритиб қўйганларни бошқариш осонроқ эмиш... У мени мактабга кузатиб қўяркан, ҳар гал бир гапни турли жумлалар орқали уқтирарди.

«Бугун сен ўзингдаги бетакрорликни учратасан деб умид қиламан!» дерди раҳматли... »

...Досту, ўша кеча жуда ажойиб эди. Чоратрофимиз ажойиб хотиралар, иштаҳа очувчи ифорлар, таъминнинг янгича мазаси билан тўлиқ эди.

Тўкин дастурхон атрофида ўтирардик, радиодан эса Тони Беннеттнинг «Life is beautiful» таронаси таралаётганди. Оёқларимиз остида қорни тўйган Марс ва мезбон мушук Матис ухларди. Бизни ёруғ хотиржамлик оғушга олганди, бир сўз билан айтганда, хаёт давом этарди.

Жан Изабелла хонимни, Мария иккимиз эса ўзимизнинг бобо-ю бувиларимизни эслардик. Биз улардан хаёлан узр сўрар ва хаётий сабоқларимиз учун ташаккурларимизни билдирардик. Биз улғайган сари уларнинг ғамхўрликларига камроқ муҳтож бўлганлигимиз учун унутиб қўйгандай эдик. Улар эса барибир бизларни севишда, кутишда давом этишган.

Досту, бу ғалати дунёда бизлар бир-биримизга ғоятда керакмиз.

Унутма, бизга кераксан!

Даданг

6

Бизнинг ягона бурчимиз — ҳаётни севиш

Досту,

сен ҳам баъзан ғалати, ғайриоддий ҳолатларга дуч келсанг керак. Жан бу ҳолатни реинкарнациянинг намоён бўлиши, деб таърифлайди. Барҳаёт рух ўзининг янги ҳолатида аввалги вужудда ҳис қилган нарсаларни хотирлаб қолади. Бунга ақл бовар қилиши қийин.

«Чексиз коинот мана шу митти заминдаги ўлим деб аталмиш ҳилқатдан қўрқмаслик кераклиги, борлиқ абадий эканлиги уқтириб туради...»

Кейинги йигирма йиллик ҳаётимда мен билан бунақанги ғайритабиий ҳолат рўй бермади. Аммо кечагина ёшлигимдаги лаҳза айнан такрорланганини ҳис қилдим. Кечга яқин бўрон кўтарилди ва биз Амир билан ишларни барвақтроқ саранжомладик: у эрталабки нон учун хамиртуришни ачитишга қўйди, мен қат-қат кулча учун корицали олмаларни димлашга қўйдим. Бу янги кулчамиз миждозларга ёқиб қолганди. Қатламли хамир тез етилади, шунинг учун ичига солинадиганларни кечки пайт тайёрлаб кўямиз.

Кечки еттиларда новвойхонани ёпиб қўйдик.

Тубидаги сокинликни яширганча сиртида галаёнга келган уммонни ёқалаб уйга қайтаётгандим. Соҳил бўйлаб одимларканман четдан қараганда

сиртимга хотиржамлик либосини кийиб олгандек эдим, бироқ ичимда ўз ўй-хаёлларим тўлкинида чайқалардим. Бир вақт юзимга изғирин оғриқли игналарини санчишга тушди. Юзларимни изғириндан яширганча хаёлан эллик йиллар буринги хотираларимга кўчиб ўтдим.

Ўн саккиз ёшдаман...

Уруш...

Бизнинг батальон узунлиги етмиш километрлик тоғда жойлашган чегарани мудофаа қиларди. Йигирма даража совуқ. Тунги босқиндан сўнг жуда камчилик қолгандик. Ўнг елкамдан олган жароҳатимга қарамай постни ташлаб кетмагандим. Егулик тугаган, сув ҳам жиндаккина, бўйруқ — тонггача туриб бериш! Ёрдамчи кучлар йўлда. Ҳар дақиқада душманлар батальон қолдиғини яксон қилиб ташлаши тайин.

Совқотган ва кучдан қолган, вақт-вақти билан оғриқдан хушимни йўқотганча постда турардим. Бўрон қутиргандан-кутирар, ҳар томонимдан ҳамла қиларди.

Досту, ана шунда мен илк бор ноумидлик исканжасида қолдим. У аста-секинлик билан ич-ичимни тўлдирди, унга қаршилик қилишга мадорим қолмади. Бундай дамларда дуо ўқишгаям диққатингни жамлай олмай қоларкансан киши. Кутасан. Ё ҳаёт, ё мамот...

Биласанми, ўшанда мени нима асраб қолди? Болалигимда эшитган бир ҳодиса. Уйдаги катталар

гаплашиб ўтирган стол остида беркиниб ўтирган пайтимда Анна бувим ана шу ходисани ҳикоя қилиб берганди. Бувим шафқат ҳамшираси сифатида Ленинград камалини бошидан ўтказган.

Бувимнинг эслашича, шаҳарни тинимсиз тўпга тутиш пайти ошпаз аёл ертўладаги жонсақлаш масканида горелкада шўрва қайнатаётган экан. Шўрвагайм ким нимани топган бўлса шуни солишган: бировдан картошка, бошқасидан ниёз, кимдадир тинчлик кунларидан қолган бир ховуч ёрма деганларидай. Шўрва деярли тайёр бўлганида ошпаз аёл қопқоқни столга қўйиб, мазасини кўргач, қопқоқни қайта ёпибди: «Яна беш дақиқадан сўнг тайёр бўлади!» Мадорсиз одамлар не-не умидлар билан навбатга туришибди.

Аммо ўша шўрвани ичиш уларга насиб қилмаган. Шўрвага бир бўлак совун тушиб қолган экан: ошпаз аёл қопқоқни столга қўйган пайти унга совун бўлаги ёпишибди-қўйибди. Минг афсус, ишқорли совун кўшилиб қайнаган таомни ичиб бўлмасди. Беш дақиқа ичида қозон ёнида оч-наҳор кишилар турнакатор бўлиб тизилишган. Тайёр шўрвани сузишдан олдин яна бир бор таътиб кўрган ошпаз аёл йиғлаб юборибди...

Ҳеч ким унга танбеҳ бермаган, тазйик ўтказмаган, ола қарамаган. Энг оғир вазиятларда ҳам одамлар инсонийликни йўқотишмаган.

Ана шу куни постда турган пайтим Анна бувим айтиб берган воқеани қайта-қайта эсладим. Куч топдим. Тонг отди, ёрдам кучлари ҳам етиб келди. Мени госпиталга олиб кетишди.

Досту, одам қанчалар уринмасин, ҳаёт сир-синоатини тўлалигича идрок эта олмайди. Биз кўп нарсаларнинг қандай ва нима учун айнан шундай тузилганлигини тушуниб етгандай бўламиз ўзимизча. Аммо ҳар бир янги куннинг қўйди-чиқдилари, майда ташвишларига ечим тополмай қолишимиз — бизлар ҳамон она сути оғзидан кетмаган бандалар эканимизни исботлайди. Бизнинг ягона бурчимиз — ҳаётни севиш, бир-биримизни ардоқлаш.

Ардоғимдасан...

Даданг

7

**Мен сени қанча керак бўлса,
шунча кутаман!**

Досту,

мен ойинг билан танишган пайтим у эрли жувон эди. У йигирма етти, мен эса ўттиз икки ёшда эдим. Мен ўша заҳоти унга бўлган ҳисларим ҳақида оғиз очдим. Биламан, оилали аёлга бундай дейиш айна беодоблик. Ўртамизга чизилган одоб ва иффат чизиғидан фақат сўз изҳоримгина учиб ўтди.

«Сизни қанча керак бўлса, шунча кута оламан...»

Мария ишлайдиган кутубхонага фақат китоб олгани борардим. Марияни, гарчи у ёнимга келишга ваъда бермаган бўлса ҳам, тўрт йил кутдим.

Кейинчалик билдим: мени бир куни ўзидан совиб, тақдирга тан бериб кетади, деб ўйлаган. Аммо мен ўз танловимда қатъий эдим. Бу бир қарашдаги оний мухаббат бўлмай, азал-азалдан мен учун яралган хилқат эди. Ўша илк кўрган пайтимдаёқ мана шу қизғиш сочли аёл менинг рафиқамга айланади, дея ўйладим. Шундай бўлиб чиқди ҳам.

Менга унинг ҳеч нарсаси эмас, ўзи керак эди. У менга фарзандлар туғиб бериши ва уйимни оройишталикка тўлдириши, иккимизни учраштирган йўлда доимий ҳамроҳим бўлиши... Бу каби режалар умуман ҳаёлимга келмаган. Ҳар қандай шароитда ҳам бирга бўлишимизга чуқур ишонч бошқа ҳар қандай

шубҳа-гуммонларни бир четга супириб ташлаганди. Ўзимни овутишим мумкин эди, лек ҳисларимни алдай олмасдим...

Мария билан учрашувим — бу умид йўқдай туюлган пайтда ҳам иккиланишдан ҳоли бўлганим эди. Мен ишонардим. Азал-азалдан ҳаёт йўлимиз биз истаган чорраҳада кесишишини билардим. Йўллар айролигига ишора қилувчи сабаблар етарлича эди, бироқ барибир ишонардим.

Ўз тақдири билан учрашишга ҳар кимса лойиқ. Бироқ бу нарса ҳамма тақдир пешонада ҳам содир бўлавермайди. Айримларга ирода етмайди, танлаган йўлини бошқа сўқмоққа буради. Бошқалари эса ҳафсала қилмайди. Ўтмишнинг муваффақиятсиз тажрибасини ўз кучини кўрсатади. Кимдир эса борига барака қилганча тақдир инъом қилганидан ортиғига умид ҳам қилмай кўяди.

Сенинг дунёга келишинг Мария иккимизнинг орамиздаги иттифокни янада мустаҳкамлади. Биз бир-биримиз ва ишимизга шу қадар маҳлиё эдикки, бир кун фарзандни бўлишимиз мумкинлиги хаёлимизгаям келмаган. Муҳаббатни дўстлик ва эҳтироснинг ажойиб уйғунлиги деб атаб юрган эканмиз. Муҳаббат

бу оила экан. Қандай тушунтирсам экан сенга, эҳтиросга тўла юраклар аҳиллигининг бир қумғон атрофида, бир кўрғон остида фаровон турмуш кечириши экан. Хуллас, ҳаёт бизга мўъжиза ато этди. Бу сен эдинг...

Бизнинг қалбимиз ва вужудимиз қовушиб, ягоналик касб этди. Ҳаёт сўқмоғимиз умумий йўлга айланди. Тўғри, бу йўл бир текис эмас. Баъзан хатоларга йўл қўйганимиз рост. Бироқ иложи борича қумғондаги гулханни ўчирмадик, кўрғон соясидан четга чиқмадик, сени севишдан, асрашдан тўхтамадик.

Мария сени тебратаётиб хавотирга тушади. Мен бунга жавобан жилмайиб қўяман.

«Қизимиздаги ўзгаришлар кун сайин шу қадар тезлашмоқдаки, қани энди иложи бўлса-ю, вақтни тўхтата олсам, тўйиб-тўйиб тикилиб боқсам...»

Уйқу элитаётган кўзларингни очганча табассум қиласан. Шундай ота-онанг борлигидан бахтиёрсан гўё. Бизга ҳеч нарса бундан ортиқ бахт тортиқ қилмаган...

Досту, бахтга элтувчи йўллардаги ғовлар — онгости сароблари, қўрқувлар — пуч хавотирлардан ўзга нарса эмас. Орзуларимиз — бизларнинг ҳақиқий воқеийлигимиз.

Сени соғиниб,

Даданг

8

**Ақсизликнинг ярми оқилликдан
нишона, оқилликнинг ярми
ақсизликдан...**

Досту,

яқин-яқингача новвойхонамизда Умид исмли асовгина оққўнгил йигит ҳам ишларди. Унинг вазифаси — пишириқларни мижозларнинг уйига етказиб бериш. Мижозларимиз, айниқса кексароқ ёшдагилар уни жуда ёқтиршарди. У онда-сондагина табассум қилса-да, жуда сермулозамат эди. Йигирма ёшли Умид менга ичи норозиликка тўла-ю оғзи берк, исталган пайтда ташқарига отилиб чиқишга шай вулқонни эслатарди.

Умид диний мактабда таҳсил олган, комиллика эришган инсон бўлишни орзу қиларди. Балоғат остонасида нимадир бўлгану ўқишни ташлаган, уйдан бош олиб кетган.

«Кўпчилик эътиқодлилар асл қиёфаларини яшириб, риёга қўл уришади!»

Куни кечагина Умид ишдан бўшамоқчилигини айтди. Кўчиб кетармиш...

«...Бу лаънати шаҳарда ортиқ бир кун ҳам яшамайман. Унинг тасқаралигини — бетакрорлик, жамиятнинг ясамалигини — ўзига хос менталитет деб ўзимни юпатиш жонимга тегди. Сиздек, янги келганларга унинг тағ-замиригача чириб кетганлиги кўринмайди. Бу ернинг абадий қиши ҳам географик

жойлашувидан эмас, лаънатланганининг оқибати. Хукуматга қаранг, фақат ватанга муҳаббат ҳақида сафсата билангина машғул. Ватанпарварлик ҳақида оғиз кўптиришимоқдами, билингни, яхшигина ўғирликка қўл уришган. Бунда бизнинг ҳам айбимиз бор, уларни сайлашаётган пайтда бодроқ еганча телевизорга маҳлиё бўлиб ўтирганмиз!»

Амир Умидга яхшилаб ўйлаб кўришни маслаҳат берди, мен эса сукут сақлашни афзал билдим. Ўзимнинг ўсмирлигини яхши эслайман — мени тўхтатиб қоладиган куч йўқдай эди. Зарбли қарорларим олдга интилишимга ёрдам бергани рост, лекин... эҳтирос ва тўғри қарор орасида осмон билан ерча масофа бор.

Досту, менинг бобом Бариш диний мактабда муаллим бўлганлигини биларсан? Мен бобом билан Худо ҳақида кўп суҳбат қурадим. Мен тепамда турган, мени теварак-ла ўраб олган илоҳий кучларни қалбан ҳис қилардим, аммо айрим диний ақидалар ичимда норозилик уйғотарди.

Бир куни Бариш бобомнинг мактабда юз берган навбатдаги адолатсизликка хотиржам муносабатда бўлганлигидан ғазабга минганим эсимда.

«Бобо, ҳаммасининг ўз вақт-соати борлиги ёлгон! Бизнинг иродамиз кўп нарсага қодир! Ҳеч қандай мўъжиза йўқ, тақдир ҳукми — бўлмаган гап! Ҳаммасини ўзимиз, иродамиз ҳал қилади!»

Бобом менинг кифтимга қоқди. У яна вазмин оҳанги билан олов юрагимга сув сачратарди...

«Сенинг гапларингдан ҳам кўриш мумкинки, ҳаётда ҳар кимнинг ўз йўли, услуби бор. Бундан қирқ йиллар аввалги пайтларим сен билан ҳамфикр бўла олардим. Энди эса Яратган ҳамма вақт ёнимиздалиги ва барчаси унинг измидалигини тушунаман. Бизлар эса худди ёш болалардекмиз... Қайси биримиз интилувчан, яратувчан, қатъий, кимдир эса, аксинча шунчаки томошабин. Тенадагилар бизларни қандай кўришни хоҳлашмасин, биз ўзлизимиздан кечолмаймиз. Эзгу ишларимизни кўпайтириб, иллатларимиздан қутилиш учун ўзимизни синдиришни истамаймиз...»

Ўшанда бобомнинг гаплари менга уйдирмадек туюлганди, бироқ йиллар оша ўзимга илоҳийликдан таскин топиш учунмас, бу дунёдаги барча нарса мувозанатдалигидан: ақлсизликнинг яримни оқиллик, оқилликнинг ярмиини эса ақлсизлик ташкил этганлигидан бу фикрларга мурожаат қилмоқдаман.

Умидни кўндириб бўлмади. Баъзан одамларни ёмонлиги учун ҳам севмасдан бўлмаслигини тушуниши учун у кетиши керак эди.

Қалбингга қулоқ сол!

Даданг

9

**Вақтнинг измида эканлигингни унут,
бари изига тушади...**

Досту,

бугун ниҳоят мен литваликлар нонини ёпа олдим. Бунга бир неча ҳафтадан бери уринардиму ўхшатолмасдим. Гоҳ жудаям ширин, гоҳ эса ғоятда нордон бўлиб чиқарди. Бу нон ўз таъмига кўра нордон, уни асал ёрдамида меъёрга келтиришади. Ўша меъёрнинг олтин оралиғини тополмай хуноб эдим. Яна хамирни рисоладегидек тиндиришни эплай олмаётгандим, пишган батонларнинг ёриғидан ичидаги юмшоқ мағзи мўралаб қоларди.

Амир литваликлар рецепти бўйича тайёрланган хамир жуда сезгир бўлиши, унинг тайёрланиш жараёнига бор диққатни жам қилиш зарурлигини тушунтирди. Бу хамирни қораётганда бошқа нарсага чалғимаслик керак.

«Вақт измида эканлигини унут ва бари изга тушади...»

Уриниб кўрдим...

Нон жуда яхши, бус-бутун, кўриниши эса шоколад рангида, жудаям иштаҳа очадиган бўлиб чиқди. Иккинчи-учинчи кунларда янада мазали бўлиб борди.

Досту, у сенга ҳам ёққан бўларди!

Бизнинг ҳафсаламиз совушига сабаб кўпинча воқеликдан узилиб қолганча ўтмиш хотиралари ёки келажакни кутишга банд бўлиб қолишимизда.

Қизим, мен сени кўпинча шошилтирдим, узр. Сен кўп нарсага улгуришингни хоҳлардим. Балки ўз болалигимда кўп нарсаларни бой берганим бунга сабаб бўлгандир? Урушдан кейинги йиллар мактаб ва кутубхоналарни қайтадан куришганди. Менда ўқиш, билиш, идрок этиш учун шу қадар кўп истаклар бор эди-ю, аммо имкониятим йўқ эди.

Болам менинг тақдиримни такрорламасин дея кўркардим...

Сенинг мурғак хаётинг ўз маромига эга ҳолида сени шошилишга ундаб анча қийнаб қўйганман. Аввалига сенинг сусткашлигингдан хавотирга тушганман, кейинроқ карасам ҳаммаси жойида: Досту ҳаммасига улгураяпти.

Эсингдами, бошланғич синфлар муаллимаси Лиза Буриновна сени «ақли тошбақача» деб атаган эди. Сен бундан хафа бўлмадинг. Аксинча, хурсанд бўлганча биздан туғилган кунингга аквариум тошбақаси совға қилишимизни сўраб, уни ўз номинг билан атамоқчилигингни айтгандинг.

Сен ойинг иккимизга лаҳзани қадрлашни ўргатдинг. Биз буни тушунмасдик, худди улоқчи отлардек елиб-югуриб, ҳаммасига бир вақтда улгуришга уринардик. Ким-қанча йиллар кўп нарсалар: осудалик, хотиржамлик, бир ҳолатдан

бошқасига ўтишларни қўлдан чиқарганимизни ҳис қилиш учун тўхташ ва ўзимизга вақт қолдирмаганимизни англаш учун сендан айрилиш, бўшлиққа дуч келиш ва бу ерга кўчиб келишимиз керак бўлди.

Бу ерда, абадий қиш шаҳрида ажойиб, пурмаъно халқ нақли бор.

«Ўзинг сира бўлмаган жойга бировни бошлаб кела олмайсан!»

Одамлар ўзларини хатти-ҳаракатлари билангина баҳолашлари ҳақида яқинда ўқиб қолдим: улар ўлимни, тўғрироғи ўлим ҳақидаги кўркувларини унутишга ҳаракат қилишаркан. Янги ютукларга, таассуротларга бўлган интилиш қайғули фикрлардан қочишга ёрдам беради.

Қочишдан эса фойда йўқ!

То унинг кўзларига тик боқмагунингча кўркув ошиб, тазйиқ ўтказаверади. Тик қараганингда эса қўрқинчли нарсанинг ўзи йўқлигини тушунасан.

Шошганингда вақтга тобе бўлиб қолиш мумкинлигини унутма!

Даданг

10

Сени қучоғимга олсам дейман...

Досту,

ссенга ёзган номаларимнинг орасида жўнатишга жазм қилолмайдиганларим ҳам бор. Улар ҳам бошқалари каби оқ қоғозга ёзилган, хатжилдга солинган, аммо тамоман ўзгача. Умидсизлик исканжасида қолганини яширолмай ёзилган сўзлардан битилган хатлар. Мен бу хатларимдан уялмайман, аммо... отанг ҳам айрим пайтларда умидсизликка тушганлиги ҳақида билишингни истамайман.

Умидсизликни иблисининг сўнгги ва муҳим қуроли деб айтишади. Бу қуролни кибр, рашк, нафрат каби қуроллари эътиқоди ўта мустаҳкамларга таъсир қилмаганида ишлатар экан.

Балки, шундай ҳамдир, аммо вақт-вакти билан умидсизликка тушмаган одамнинг ўзи бўлмаса керак. Бироқ, ҳаёт қайғусиз, йўқотишларсиз бўлмаслиги ва улар ўткинчилигини ҳис қилганда умидсизлик ҳам чекинади.

Мана шундай ҳолатларга тушган пайтим, ишхонада қоламан ва пишириқлар учун ҳамир қораман. Уйга қайтган пайтимда Мария ухлаётган бўлади. Кийимларимни алмаштириб, Марсни сайрга олиб чиқаман, тонг отишини кутаман ва иссиқкина кулчаларни яқиндаги болалар уйига элтиб бериш учун

новвойхонага қайтаман. Бу зиёратларим бекорчи ўтган кунларим ҳақидаги афсусларимни тарқатишга ёрдам беради.

Ёшлик пайтларимда умидсизлигимни ароқхўрлик билан ўчиришга, сершовқин улфатчиликларнинг тамаки тутуни панасига яширинишга уринардим. Аммо сира енгиллик ҳис қилмасдим. Шунда танҳоликни истаб қолардим. Шу ёрдам берарди.

Сени йўқотганимдан кейин умидсизлик тез-тез келадиган ва узоқ қоладиган бўлди. Оғир. Фақат онанг буни билмаса бўлди. Аммо, унинг ўзи ҳам бу айрилиққа дош бериш учун тиришаётганлигини сезиб қолардим.

Менинг умидсизлигим нима ҳақида? Улар кўп ва турлича. Ота-онамни тортиб олган уруш алаимини келтиради. Беғубор ва беайб гўдакларнинг ўлими ва очликка гирифторлиги-чи? Бир лаҳзада катта бўлиб қолган болалар. Келажакда фақат ўтмиш соясига дуч келган ўспиринлар. Ўзи учун эмас, уни кутаётганлар учун жонини асраб жанг қилган катталар...

Оила деб аталмиш кўрғоннинг не-не иморатлари ёнди. Уйларга кўшилиб ёниб кетган китобларни айтмай қўя қолай. Китоб эмас, адабиёт, тарих ёнди. Ўҳ, ўз хатоларидан хулоса чиқара олмаган инсоният... Ўз тафтини бошқалар билан баҳам кўришни бас қилганча ўзларини танҳоликка банди этган одамлар ҳақида ўйлайман. Урушнинг асрлар давомида шикланмас асоратлари ҳақида...

Менинг умидсизлигим сени кучоғимга ола билмаслигимдадир, қизим.

Била туриб ўз-ўзимни алдагандай, сени ўз хотираларимда кучоғимга ола биламан. Моддият дунёси бир-бирини севадиганлар учун тўсиқ бўла олмайди, дея ўзимни овутаман. Ойинг сенинг суратингга тикилганча йиғлаётганини кўриб қолганимда унга шуларни айтиб таскин бераман. Аммо, ҳозир ҳеч нарсага ишонмайман, бу оғриқ ва норозиликни кўкрагимда олиб юрибман. Соҳил бўйлаб тез-тез қадамлаб кетаман... Нон ёпаман...

Досту, менга хамир қориш билан бандлик кўпроқ ёқади. Унинг иссиқ тафтини, хушбўй ифорини, қобиғи қисирлаб синиши-ю мағзидан буғ сизиб чиқишини, бир сўз билан айтганда, нонни ҳис қилишни яхши кўраман. Уларни болалар маза қилиб ейишлари кўз олдимга келади. Худди сендек юзига сепкил тошган қизалоқлар. Бундай хаёллар уйга қайтишим ва яшапда давом этишимга куч беради.

Сени соғингандан соғинган,

Даданг

11

**Тирик нарсалар ўзгариб
туришга маҳкум...**

Досту,

туш махали Амир билан масжидда бўлдик. Бугун унинг ота-онаси туғилган кун. Улар бир кунда, уч йил фарки билан вафот этишган. Улар Амирнинг ватанида, беҳизорлар билан қуршалган кишлоқда дафн этилган.

Менинг дўстим ота-онасини, ўз ватанида қолдирган барча нарсаларини соғинади. У ерда етти йилдан бери ҳукумат қўшини ва қуролланган муҳолифатчилар орасида аёвсиз уруш бормоқда. Муҳолифатчилар ўз ҳукмронлигига олган ерларда куллиқни жорий қилишган. Нақ йигирма биринчи асрда-я!

«Уруш туфайли юртимга қайта олмайман, бунинг устига хотиним ҳам, болаларим ҳам қарши. Қишлоқдаги қабристонни портлатиб юборишибди, одамлар марҳумларни зиёрат қилишдан-да маҳрум. Унчалар тақволи бўлмасам ҳам тез-тез масжидга бориб тураман. Ўша ерда ота-онамнинг овозини бошқа жойлардагидан кўра аниқ-таниқ эшитаман...»

Ёш ўтган сари одам ўлимдан кейин нималар бўлишини ўйлай бошлайди. Исломга кўра, ҳар бир мусулмонни Арши-Аълода ёки дўзахда янги ҳаёт кутади. Бу эса унинг қанчалар савобли ёки

гуноҳкорлигига боғлиқ. Амирдан қабрдан сўнгги ҳаётга ишониш-ишонмаслигини сўраган бўлиб уни баттар тушкун гаплардан чалғитаман.

«Қайдам... Жаннат ҳам, дўзах ҳам худди бошқа рағбату жазолар каби ер юзида бўлса керак. Менимча, у ёқда ҳар ким бу ерда нималарга ишонганига қараб ажр олади...»

Амир масжидга кириб чиққунича унинг атрофида айланиб юраман. Ота-оналарини кутаётган болалар қорбўрон ўйнашар, уларнинг шовкин-суронидан симларда ўтирган чумчуқлар болаларнинг боши узра учиб юришарди. Шаҳримиз қанчалар ажойиб. Йил бўйи қорга бурканганидан худди қор каби оппоқ, совук ва чиройли.

Масжид ортидаги майдонда қабртошлар кўзга ташланади. Илгари масжид ёнидаги мазор олий мартабалиларга муносиб саналганидан бу ерга диний раҳнамолар дафн этишган. Мен бу қабрларга термулганча айни дамда ва айни жойда яшаш манжудликнинг энг мақбул шакли дея ўйлардим.

«Биз ҳаммамиз бу дунёга меҳмонмиз ва бизнинг таъсирруфимиздаги вақт жуда оз!»

Дўстим Амир — сурати ва сийрати жуда хотиржам киши. У мендан йигирма олти ёш кичик бўлишига қарамай ташқи дунёдаги ходисаларга жуда хотиржамлик билан, мўминларча, қаҳр-ғазабсиз, поўрли саволларсиз муносабатда бўлади-ки, менда

хамма вақт ҳам бундай бўлавермайди. У кузатувчи, аммо бефарқ эмас.

Амирнинг кундалик ҳаёти бир хилда кечади: у тонгги беш яримда уйғонади, кардомонли қаҳва дамлайди, уйдагиларга нонушта тайёрлайди, новвойхонага отланади, тушлик пайти гитара чалади, кечқурун уйига қайтади, кечки овқатни бақувват қилади: биринчи овқатга зарғалдоқ ясмикли шўрва ичади, иккинчисига иссиқлик ва қувват берадиган таом, сўнг болаларига китоб ўкиб беради ва ухлашга ётади. Кейинги кун яна бари бошдан бошланади.

Бундай бир тарздаги кун тартиби менга зерикарлироқ туюлади. Амир эса бахтли. Изоҳсиз, қиёслашларсиз. У бундай ҳаёт тарзи — ўз-ўзи билан уйғунликка, Яратганга муҳаббатга бирдан эришмаган, албатта.

«Мен узоқ йиллар ота-онам истаклари этагида кун кечирдим. Улар менинг новвойликка бўлган қизиқишимга қарши эдилар. Менга эса нон ёпиш жуда қизиқарли туюлар, онамнинг анисли нон ёки зогора ундан пирог ёпишларини соатлаб кузатардим. Отамнинг бундан жаҳли чиққанча мени калтаклаб қолар, унинг ишини давом эттиришим учун кушхонага судраб кетарди...»

Амирни қариндошларининг қизига уйлантириб қўйишади. Улар бор-йўғи тўққиз ой бирга яшашган, келинчак безгакка чалиниб вафот этади.

«Нима қилай, ота-онамнинг истагига қарши бора олмадим. Бахтинг ҳар доим ҳам ота-онангни қувонтириши билан бошланавермас экан...»

Ота-онаси ўлимидан сўнг севган қизига уйланди.

Уруш туфайли қишлоғи, ватанини ташлаб кетди. Абадий қиш шаҳри Амирни ўз қучоғига олди, бу ерда у новвойхона очди, эгизак қизларини вояга етказаяпти.

Досту, ўзгаришлар, ҳатто энг таваккаллари ҳам ҳаёт учун энг соз зираворлардир. Уларсиз унчалар ўхшамайди. Тирик жон ўзгармасдан қолмайди. Тирик нарсалар ўзгариб туришга маҳкум. Сен эса...

Соғинч билан,

Даданг

12

**Орамиздаги жозибա ўз ҳаёти билан
яшайди...**

Досту,

бу ерда илиқ кунлар ҳам бўлиб туради. Худди жадвалдагидек, йигирманчи мартда бу ерда қуёш ўзини илк бор намоён қилади ва шунинг шарафига байрам уюштиришади. Матахари — сариёғ таъмли майиз кўшилган тилларанг булочкалар унинг энг муҳим ширинлиги. Бошида бу бирор раққосанинг номи билан аталган бўлса керак, деб ўйладим. Аммо раққосанинг бу шодёнага ҳеч қандай алоқаси йўқ. Матахари малай тилида «қуёш» дегани экан.

Шу ерлик бекалар уни илоҳий таом деб аташади — у янги қурилган тандирга биринчи бўлиб ёпилса, нонлари ширин ва юмшоқ чиқади. Амир иккимиз ҳам матахарини биринчи уринишдаёқ уддаладик. Балки рецепти оддийлиги учундир, балки ҳақиқатдан ҳам илоҳийли учун, нима бўлганида ҳам буни қандай қабул қилиш ҳар кимнинг ўз ихтиёрида.

Қизим, ўзинг ҳам бир унаб кўришинг учун қискача рецептини ёзиб юбораман. Ўзинг новвойхонамизга келсанг ҳам майли.

Сариёғ ва жигаранг шакарни кўпиртирасан, бир стакан серқаймоқ сут, кейин уч юз грамм урни оз-оздан, бир чимдим туз, қавартқи кўшасан. Яхшилаб

аралаштирганингдан кейин майиз, сут ва яна шунча ун кўшасан.

Тайёр хамирни столга энликкина ёйганингдан кейин шаклдон билан думалоқларни кесиб оласан. Пишириқ патнисига новвой қоғози тўшаб, унга булочкаларни териб чик, сиртига кўпиртирилган тухум сариғи сурт, кейин 190 даражали духовкада ярим соатга кўйиб кўй.

Матахари, айникса, нонушта пайти сенга жуда ёқади.

Сенинг қандай хамир қораётганлигинг, чимчилоғинг билан босиб кўраётганинг, духовкадан патнисни олаётганинг, ортидан баҳор мўралаб турган деразани очишинг ва иссиқ пишириғинг иси ўрик гуллари ифорига аралашиб кетишини тасаввур қиламан...

Сени соғиндим, қизим.

Досту, сен бизни ташлаб кетганингдан кейин ойинг иккимиз ажралишдик. Ҳа, эшитганинг рост, ажрашдик, айрилишдик эмас. Шундай иттифоқлар борки, улар айрила олишмайди. Уларнинг иккисини қанчадан-қанча қувончлар ва қайғулар, топишлар ва йўқотишлар боғлаб турадики, улар орасидаги тортишиш — жозоба ўз ҳаёти билан яшайди ва кесиб бўлмайдиган киндикдек уларни боғлаб туради.

Бизларнинг орамиздаги иттифоқ, гарчи бошида буни англамаган бўлсак-да, ана шундайлардан эди.

Элтин Сафарли

Бизларда айрилиқ азоби оғирлашиб бориб, шу қадар улкан дардга айландики, бошқа туйғуларга ўрин қолдирмади. Ёнма-ён бўлишимиз эса бу оғрикни янада кучайтирарди, зеро ҳар биримиз ўзимизни айбдор ҳисоблардик.

Бир куни тонгда Марияни уйдан тополмадим. У сенинг суратинг остига қоғозча кўйиб кетибди.

«Ҳозир кетишдан бўлак ҳеч нарса кўлимдан келмаяпти. Менга вақт керак... Тушунишга ҳаракат қил ва хавотир олма. Мария.»

Аввалига ўзимни йўқотиб кўйдим, кейин жаҳлим чикди, ундан кейин ўз кайғуларимга берилиб кетганча ойингга керакли бўлган лаҳзаларни бой берганим учун ўзимдан нафратландим.

У орадан бир ярим ой ўтганидан сўнг қайтиб келди. Бу орада менда ва бизда кўп нарсалар ўзгаришга юз тутганди. Ҳозир иккимиз учун ўз-ўзимизни айбламаган ҳолда оғрикни қабул қила олишимизга ёрдам берган танаффусни эълон қилишга куч топа олганлиги учун Мариядан минатдорман.

Оғрик ўтиб кетмади, унга бўлган муносабатимиз ўзгарди. Энди у қалбимизда. Мария иккимизни ҳеч қачон тарк этмаган туйғу — севиш истагига жой ажратганча ўзини четроққа олди.

Сен ҳам бизни тушунишга ҳаракат қил...

Дабанг

13

**Машаққатларга қарамай ҳар бир кунни
унутидмас қилиш мумкин!**

Досту,

биз тарк этган мамлакатимиз ҳақидаги хабарларни ўқимаймиз. У ерда юз бераётган воқеалар жуда ачинарли. Бизларнинг собиқ ватандошларимиз фақат бир нарса — ҳукмрон ҳукуматдан норозилик, демократия, эркин сайловлар ҳақида гапиришмоқда.

Улар ҳақиқатан ҳам озодликни исташаяптими? Ахир, озодлик — бу масъулият дегани, у ерда эса камдан-камларгина масъулиятга тайёр.

«Озодлик деганлари аста-секин, пойма-пой, ёввойи галаён ва қон тўкишларсиз ривожланаётган мамлакатдагина юзага келиши мумкин!»

Онанг Мария эса анчадан бери демократия ва адолат ҳукмрон бўлган идеал жамият мавжудлигига ишонмай қўйган.

«Одамларнинг тақдири нега бундай синов ва машаққатларга дучор бўлаётгани юқоридагиларга маълум, деган болаларга хос истак билан умид қилишга тўғри келади. Ҳаёт қисқа. Ёқтирган ишинг билан машғул бўлиш, эзгу иш-юмушларни амалга ошириш ва фақатгина ҳисобот-хабар тарзида кўрсатилаётган янгиликларни камроқ кўриш керак, булардан уйқунг ҳам қочиб кетади...»

Айтгандай, яхши хабарлар ҳам бор. Жан ўзининг қайлиғи билан таништирди. Унинг исми — Дарья, у ҳам психолог. Жуда кўркам хоним. Улар Санкт-Петербургдаги аутизм хасталигига чалинган болаларни инклюзив ўқитишга бағишланган тадбирда севишиб қолишган.

Дарьянинг аутизмга чалинган Леон исмли ўғли бор. Жан иккисини бу ерга олиб келди. Кеча ҳаммамиз якшанба сайрига чиқдик. Леон Марс билан дўстлашиб кетганлигини кўрганингда эди!

Улар яқинлашаётган тўлқинларга чап берганча олдинда югуриб боришарди. Леон тўхтаб қолар, тўзғиган чайкаларга қараганча худди ўзи ҳам учиб кетмоқчидек кўлларини қоқарди. Марс олд оёқларини кўтариб, тумшуғини осмонга тутганча орқа оёқларида сакрарди.

Болакай унинг кулоқлари ортини қашлаб қўйиш учун яқинлашганида, уни кўрқитвормаслик учун итимиз ўзини тск тутарди. Марс болаларни жуда яхши ҳис қилади. Одатда Марс бегоналарни ўзига яқинлатмайди, силашга изн бермайди.

Мен уларни кузатарканман, бошимда Синатранинг «*Its impossible*» номли таронаси янграрди.

«Уммон соҳилга интишмаслиги мумкинми? Йўқ, мумкин эмас!»

Одамлар ер юзига бир мақсад — севишни ўрганиш, меҳрни ҳис этиш учун келишади. Итлар

буни туғилганлариданок билишади, шунинг учун камрок яшайдилар.

Аутизмга чалинган болалар кутилмаган ишларга кўл уришади, шунинг учун ҳам улар ўзини қандай тутишларини олдиндан била олмайсан. Бугун у ит билан бемалол ўйнашмоқда, эртага эса унга яқинлашишдан кўрқади, зеро бу учрашув уммон сохилидамас, дейлик, торгина зина йўлагида содир бўлган пайтида. Дарьянинг ўғли ҳақидаги гаплари кулоқларим остида жаранглайди.

«Авваллари Леон билан одамлар гавжум жойларда асабларим таранг ҳолда бўларди. Бундай пайтларда унинг энг оддий ҳодисалар, масалан автобус эшиги ёпилаётганида чиққан товушдан кўрқувга тушишидан хавотирланардим. Энди эса одамлар бунга қандай қарашлари менга барибир. Леон кўрққан ёки ўзини йўқотиб қўйган пайтда уни маҳкам қучоқлаб олганча нималар содир бўлаётганлигини секин тушунтираман. У гапларимни тушуниб тинчланади...»

Жан дунёнинг кўплаб мамлакатларида аутизмни ҳалигача аввалгидек психотроп препаратлар билан даволашга уринишаётганидан хавотирда. Бунга йўл қўйиб бўлмаслиги ҳақида қайғуриб гапиради. Айрим давлатларда оддий болалар аутизмга чалинганлар билан бирга ўқийдиган мактаблар очилаётган эмиш.

Бундай болалар одатдаги болалар каби дунёни кўрроқ этишни, унинг бир қисмига айланишни

ўзларига хос тарзда уддалайдилар. Жамият ҳам уларни ҳеч бир ҳадиксиз қабул қилишни ўргана бошлайди. Умуман олганда, таъсирчанлиги юқори бўлган хасталардан кўркиш керакмас, соғлом бўла туриб ўзини эплолмай юрадиган айрим кимсалардан ҳадиксираш ўринли.

Ҳар бир тонг — янгиликларни кўриш, ўрганиш имконияти, ғаройиб саргузаштнинг бошланиши ва давом этишидир. Ҳар бир янги кунни машаққатларга қарамай унутилмас қилиш мумкин. Бундан одамнинг юраги хапريقيб кетади.

Юрак товушимнинг жарангида сенинг исминг бор...

Даданг

14

**Нега одамлар орзумандлигидан
уялишади?**

Досту,

бешинчи кундирки ёзмаяпман, кечир. Уйга жуда кеч қайтаяпман, озгина тамадди-ю, Мария билан бир-икки оғиз гаплашишгагина ҳолим етади, холос, кейин эса тошдек қоғаман. Новвойхонада иш бошдан ошиб ётибди, кенгаяпмиз. Энди бизда тандир ҳам бор, электр билан ишлайдиган темир тандир эмас, ҳақиқий лой тандир, унда ҳам нонлар, патирлар ёпамиз.

Худди теласи кесиб олинган гумбазга ўхшайдиган лой тандирни сариқ туңроқдан ясашади. Бундай тандирни озгина ўтин билан ҳам яхшилаб қизитса бўлади, иссиқни яхши ушлайди.

Амир тандирни оқартириб, силлик юзасига бир-икки ховуч сув сепеди ва қўлига рапида такканча япалок айлана нонларни тандирга ёпиштириб чиқади. Тасаввур қиласанми, бу хом нонлар қиш-қизил чўғлар устига узилиб тушмасдан, икки томони ҳам қизариб пишади. Ўн дақиқалардан сўнг қизарган нонларни махсус нонузгич билан узиб чиқади.

Амирга тандир ясашни яқин-атрофида тўққиз хил иклим қўшничилиги қиладиган мамлакатда яшайдиган тоғаси ўргатган. У ерларда ўтин дегани тахчил экан.

«...Кузда отам мени пахта териш учун тоғамникига юборарди. У ердаги одамлар тушликка таклиф қилишда «юринглар, нон еймиз» дейишади. Бу жойларда «нон» ва «ейиш» сўзини бир-биридан кўпинча ажратолмайсан. Очиқкўнгил, меҳрибон, кези келганда жуда соддадил, бир сўз билан айтганда, гаройиб одамлар, ажойиб халқ...»

Нега одамлар ўзининг орзумандлигидан, мулойимлиги ва бошқа фазилатларидан уялишади? Бундай туйғуларни соддадиллик аломатидан деб билиб, кўполлик ва кўрслик, айёрлик ва тилёғламаликни — сиёсат дея аташади.

Қоидага кўра иссиқкина тандир нонини кўзи терисидан тайёрланган мешда тўқсон кун сақланган кўй сути пишлоғига кўшиб ейишади. Бунинг учун терини жундан тозалашади, ошлашади ва тескарига ағдаришади.

Кеча Амирга шунақа пишлоқдан келтириб беришди. Новвойхонада мен ҳам бор эдим. Қандайдир ўзига хос ҳидини айтмаса, жуда мазали. Амир хиргойи қилганча пишлоқни кесишга тушди.

«Уйида нони борнинг кўнглида гам на қилсин!»

Мен тандирда нон ёпишни энди ўрганаяпман, хамирини эса деярли ўрганиб олдим. Бу хамир юмшоқроқ бўлиши керак. Бунинг учун ун, сув, курук хамиртуруш, туз, бир қошиқча шакар ва ўсимлик ёғи ишлатилади. Амир зувалаларни шаклга келтириб, кафтининг қирраси билан уларнинг ён томонига излар

солганча япалоклайди, нонпарга юзини уриб, сиртига тухум сариғи суради, кейин нонпарга тескари уриб, сиртига сув сепалаб-ишқаб тандирга ёпиштиради. Тандирноннинг сирти қисирлаган бўлиб, ранги тилларанг тус олади. Ёпишиб қолмайди ҳам.

Досту, бугун кўқисдан бувим билан олмали сомсалар ёпганимизни эслаб қолдим. Печдан чиқаётган илиқ ифор, столдаги ун уюми. Ун чангидан бурним қичишавериб роса аксиргандим. Ўша кундаги бошқа тафсилотларни ҳам эслашга роса ҳаракат қилдим, бўлмади. Энди мен учун муҳим бўлган кўплаб тафсилотлар хотирамдан ўчиб бормоқда.

Хотираларимда мен бир пайтда ўзи кўлимга келиб тушган балиқли ирмоқни эслайман. Нимагадир у қорни билан тепага тўнтарилиб қолганди. Кейин уларнинг кўплигини билиб қолдим. Қандай зўр! Қармоққа соатлаб қараб ўтириш ҳам керакмас. Апил-тапил уларни тергилаб олганча уйга чопдим. Ойим эса ўлимтик балиқларни ахлат челагига ташлади. Мен кўзларим тўла ёш билан ахлат челагидаги кумушдек балиқларга термулардим.

Баъзан ўтмиш ҳаётингни чидаб бўлмас даражада ажойиб қилиб ташлайди. Шу даражада ажойибки, бунга айримлар тоқат қилолмайдилар ҳам.

Соғинч азобига чидолмаётган...

Даданг

15

**Бир куни шундай одамни учратасанки,
унинг кўзларидан сенга тақдир қараб
туради...**

Досту,

бугун Дарья Леон билан уйимизга келишди. Биз жуда хурсанд бўлдик: бизнинг оқ уйимизда бола кулгуси етишмай турганди. Жан дам олиш кунларида ҳам миждолари билан суҳбат ўтказгани учун она-бола кўпинча бизни йўклашади.

Леон Марснинг ҳамроҳлигида Ўзғирнинг каютасини кўздан кечириб чиқаяпти. Ойинг супра билан овора, биз Дарья билан унга ёрдамлашамиз. Жувон Абдий киш шаҳрига кўникаяпти: аввалига унга музқоядек кўринган бу жой энди ўзининг илик томонларини намоён қилмоқда.

«Келганимнинг биринчи кунда бу шаҳар дунёдан юз ўгирганларга аталган бўлса керак, деб ўйлагандим. Кейин яхшилаб қарасам, унда янги келганлар учун ҳам, кетадиганлар учун ҳам жой топиларкан...»

Сиртдан нозик ниҳолдек кўринган Дарьяда кучкуват қайнаб-тошади. Субҳатлашганда бир мавзудан бошқасига осонгина ўтиб кетади. Дам инқилобгача бўлган Петербургнинг ажойиб аяъаналаридан бири бўлмиш консерваторияни медаль билан яқунлаган талабага рояль совға қилишларини, дам дунёда рангларни умуман ажрата олмайдиган ахроматопсияга чалинган одамлар сони ошиб бораётганлигини, дам

бошқа одамнинг тажовузкорлиги аслида меҳрга бўлган муҳтожлиги оқибати эканлигини айтиб беради.

«Бошингизни қотириб ташладим. Бу дунёнинг муаммоси қачон адо бўлибдики, энди адо бўлса. Яна бир бор узр сўрайман...»

Дарья унинг гапларига хайрат билан боққан кўзларимизга тикилиб қиқир-қиқир кулади, худди ўша дунё муаммоларини Леонга бўлган муҳаббати билан мағлуб қилгандай. Яна одобсизлик қилмадимикан дея кафти билан лабларига уриб қўяди ва сабзини майда қирғичдан ўтказа бошлайди. Биз сабзили печенье тайёрлаяпмиз. Мен юз грамм юмшатирилган мойга шунча шакар қўшиб кўпиртираман. Тухум, ваниль қўшиб аралаштираман.

Мойли аралашмага Мария бир ярим стакан унни элакдан ўтказиб қўшгандан сўнг устига туз, қавартқи ва корица қўшади. Кейин уни яхшилаб аралаштириб, қирғичланган сабзини қўшиб қоради — юмшоқ ва зарғалдоқранг хамир тайёр. Ойнинг кўлларини ҳўллаганча печеньееларни ясаб пишириқ патнисига териб чиқади ва йигирма дақиқага духовкага жойлаштирди.

Печеньеени совутишга қўйгач, ойнинг Леонни уйната бошлади, биз Дарья билан Марсни айлантириб келиш учун уммон соҳилига, очик ҳавога чикдик. Гарчи тунги бўрондан сўнг ҳаммамиз табиат дам олса керак, деб умид қилган бўлсак-да, ташқарида қор буралаётганди. Майли, буралай қолсин, шамол

бўлмаса бўлгани. Изғирин баданингни очик жойига митти-митти игналарини санчганда оппоқ теварак атрофига тўймаётган кўзларингни юмиб оласан киши. Қор ёғиши иссиқ ўлкаларда офтоб чиқишидай гап...

Дарья трассадан оқ уй томонга элтадиган йўлакка қарайди — Жанни кутаяпти...

У Жаннинг на исмини, на қиёфасини билган ҳолда кутган, ҳатто уни қачон ва қаерда учратиши мумкинлигини билмаган. Лекин ички туйғулари садоси уни тақдирнинг муҳим учрашувига тайёрлаган. Тўғри, танловда баъзан адашган бўлиши мумкин, лек бунга қарамай узок кутилган учрашувларининг яқинлашаётганига ишонган. Леоннинг отаси боланинг ташхисини билганидан сўнг уларни ташлаб кетган экан.

«...Мен Жанни умр йўлдошимни йўқотишдан пайдо бўлган қўрқувларимни бир қадар енганимдан сўнг, руҳимдаги синиқлик аста-секин бутунлик касб этганидан кейин учратдим. Кўплаб жувонлар каби ёлғизлик қўрқувини севги билан адаштиргандим. Биласизми, бир пайтлар ҳиндистонлик дугонам менга: «Бир куни шундай одамни учратасанки, унинг кўзларидан сенга тақдир қараб туради», деган эди. Шундай ҳам бўлди. Бу иделлаштиришмас, асло, Жан ҳам кўпчилик қатори қусурлардан холи эмас. Ҳиссиётга бўйсунган ақлнинг эмас, ақлга бўйсунган ҳиссиётларинг танлови — энг тўғриси экан.»

Қизим, хақиқий муҳаббатда шубҳага ўрин йўқ. У ўз истагига бир кунмас бир кун етаклаб боради.

Тақдир бизни ўзимиз ўйлаб тополмайдиган сўқмоқлар орқали чўққига етаклайди.

Сени севиш ва кутиш ҳам менинг тақдирим чекига тушганидан шукр қилишдан чарчамайман.

Даданг

16

**Тирик инсонни севиш —
ажойиб тухфа!**

Досту,

ер юзида идеал дунёни излама, у йўқ нарса. Гўзаллик тасқаралик билан, самимийлик — риёкорлик билан, тан олиш — унутиш билан кўшничиликда яшайди. Бизлар ўзгартира олмайдиган нарсалар мавжуд, уларни қабул қил ва йўлингда давом эт. Қабул қилиш — таслим бўлиш дегани эмас, гарчи биринчи қарашда мағлубиятдай туюлса ҳам. Кўлингдан келганича ёрдам бер — ҳар бир янги кун инъоми бунинг учун имкониятлар очиб беради.

Мукамалликни излаш ёшликка хос нарса. Ўз-ўзинг билан муросага келишни топа олиш ва ушбу мувозанатни сақлай билиш эса энг муҳими.

Ботиний оламинг нафратни севги-муҳаббат билан, кўрқувларни — орзу-умидлар билан, ўлим истагини — яшашга бўлган илоҳий чанқоқ билан енга оладиган ишончли маскандир. У ерда йўқотган одаминг билан қайтмас бўлиб кетган муҳаббатингни эслаш ва у билан хаёлан яшашинг мумкин.

Аммо ички дунё деб аталмиш калъага биқиниб олганимиз билан унинг ташқарисида юз бераётган ходисаларга алоқадорлигимиз узилиб қолмайди. Дераза ортидаги бўрон уйдаги об-ҳавога таъсир қилади, эшитган сўзимиз дилимизга озор етказди,

кифтимизга тушган зарба — ўлдириши мумкин. Шунинг учун танловни жуда ўйлаб амалга ошириш лозим.

Қизим, мен ўзимнинг ёшлигимни ва дунёни ўзгартиришга бўлган чидаб бўлмас истагимни эслайман. Мен ким эдим? Юксак талабларга асир идеалистми? Адолатпешаликка даъвогар тақводорми? Мен одамларнинг ҳаммага ўхшамаганликдан уялмасликларини истардим. Жамият қандай тўлақонликка эришишини равшан тасаввур қилардим.

Фикрларимни етказиш, кўрсатишга бўлган юзлаб уринишларимдан сўнг тамоман кучдан қолдим. Ўзимни «мен ожизман», «менинг ғояларим бир тийинга қиммат» каби хулосаларим билан ўзимни еб битирдим. Ўша пайтларда мен билан учрашиб юрадиган аёлнинг гаплари кулоқларим остида жаранглайди.

«Сенинг ички кечинмаларинг тириклигиндан далолатдир. Тирик одамни севиш — бу жуда ажойиб тухфа!»

Дунё қандай бўлса, уни шу ҳолида қабул қилдим. Ёрдам бериш ёки четлаб ўтиш — менинг ҳар кунги танловим. Агар ёрдам бермоқчи бўлсанг иккиланмай қил ва теварак сенинг воситангда кимнингдир тибодатига жавоб бераётгани учун хурсанд бўл.

Мен кўплаб қартайиб қолган идеалистларни кўрдим. Ачинарли манзара... Досту, ўз ҳақлигинга эътибор қилиш ўзгаларга ўз самимийлигини

тикиштиришдай даҳшатли. Идеализм кўпинча
фожеага айланиб кетади. Бу дунёнинг ўзи мукаммал
эмаслигини англаб етганинда мукаммаллик ва
тўқислик томон силжаётганини билиб қоласан.

Бугун сенга ўн олтинчи хатни ёзиб тугатаётиб,
ўз-ўзимдан сўрадим: менинг бу сатрларим ўз
яқинимга ҳаёт сабоқларимни етказишга бўлган
худбинона истагим самараси эмасми? Менимча,
бундай эмас.

Сени соғинганини айтиб чарчамайдиган,

Даданг

17

**Ҳеч қаёққа шошилма, йўқса
мўъжизани ўтказиб юборасан...**

Досту,

тўп-тўп булутларни томоша қилмаганингга кўп бўлдими? Мана бир неча кунки, кўзларимни осмонга қарата олганим йўқ — ишлар шунақа кўпайиб кетдики, ўпкам нақ шишиб кетди. Уммон ва булутларни қанчалар севишимни биласан-ку. Ҳозир уларнинг иккиси ҳам бор менда. Бу менинг бахтим...

Бугун новвойхонага кечроқ боришга аҳд қилдим. Марсни эргаштирганча соҳилга бордим. Сукунат, кимсасизлик, бирорта балиқчилар қайиғи кўринмайди, ғалати...

Осмон — буюк мувозанатлар соҳиби. Ердаги тартибсизликлар орасидан осмонга қарашнинг ўзи ҳаёт ҳеч кимга ҳеч қандай кафолат бермаслиги, у ҳеч кимдан қарздормаслиги, аммо доимо йўлида давом этажак карвонга эканлигини эсга солади. Бошингдаги югур-югурлар шовкинени бир ёқли қилганингда бу ҳақиқат равшанлашади.

Мен осмоннинг оппоқ кезувчилари бўлмиш булутларга ошиқ бўлиб қолганимда олти ёшларда эдим: мактабга кетаётиб, қуёш нури бир уюм булут хирмони орасидан ёриб ўтаётганини кўриб қолдим. Булут хирмони менга ғоз пати тўлдирилган момик ёстиқни эслатарди.

«Булутларнинг устида ётса ҳам бўларкан...»

Кейин булутлар қорая-қорая хўмрайганча сур булутларга айланди. Худди уларга кимдир сиёҳ қуйиб юборгандек. Мен сур булутларга ачиндим — одамлар уларни ёқтиришмайди. Мен қуёш тезда уйғониб, сур булутларни ҳайдаб солади, деган синфдошим билан ёқалашиб ҳам кетдим ҳатто.

Булутлар одамларга доимо ривожланиб бориш кераклигини эслатганча ҳаракатда бўладилар. Улар ҳаётга юмор билан муносабатда бўлиш кераклигини тавсия қилганча турли шаклларга киради. Табиат табассум қилиш салоҳиятини фақат одамгагина тухфа қилган. Нимага шундай? Балки ҳароратга энг кўп муҳтож бўлганлигимиз учундир?

Булутлар айни дамдан лаззат олишни ўргатади. «Алиса Мўъжизалар мамлакатаида»ги машҳур жумла эсингдами: «Агар сиз доим шошилиб юрсангиз, мўъжизаларни ўтказиб юборишингиз мумкин».

Қизим, доим югуриб-елиб юрадиганлар кўчилигига қараганда яшай биладиганлар жуда озчиликни ташкил қилади. Биз тўхташдан, ўз-ўзимиздан: «Қаёққа кетаяпман? Керакли иш билан бандманми?» дея сўрашдан кўрқамиз. Бизга подага хос ҳаракат ҳадисини сингдиришган — қанчалар кўп ва банд бўлсак, шунчалар ошиғимиз олчи бўлади. Бироқ истагимиз ортидан ноаниқ манзилга йўл олган пода каби пойга билан оворамиз. Бу пойга бизни

бахтли қилмайди, аксинча тоқатсизлантиради ва хоритиб-чарчатиб эзиб ташлайди.

Бизга ҳамиша нимадир кам. Кўп нарсани, ҳатто орзумиз ушалган лаҳзани ҳам сезмай қоламиз. Булутлар эса бизни зимдан кузатиб туради. Оҳиста сузишни ўрганишлар, дея ўзини шамол измига ташлаган куйи биз шошқалоқларни кузатиб боради.

Булутлар ортида аксингни кўрувчи...

Даданг

18

**Сен туфайли ҳаётим янгича
файз касб этди**

Досту,

мен яна италянчани ўрганапман. Эсингдами, Тосканияга сафар қилганимиздан кейин ҳаммамиз уни ўрганишга қизиқиб кетгандик? Бошланиши ёмон бўлмади. Кейин сени шифохонага ётқизишди. Сен машғулотни тўхтатишни истамадинг ва биз энди палатангда шуғулланардик. Даволовчи шифокорнинг жаҳли чиқди.

«Ҳозир тил ўрганиш мавридими?!»

Уни хайдаб солишимизга тўғри келганди. Кейинроқ бизни тушунган бўлса керак...

Дарсликдаги чангни қоққанча матнни ҳижжалаб ўқийман. Ферерлик ёзувчи Жанфранко Россининг ҳикоялари. Қандай ажойиб услуб — ўқувчига нима ҳақда ёзилганимас, ўқиш жараёни тўхтовсиз, саҳифама-саҳифа давом этавергани муҳимдек ёза билиш. Россининг сўзларида ором берувчи сеҳргарлик пинҳон. Ўзга олам ва ўзга оламнинг бизга аён бўлмаган ўзга ўлчамига тушиб қолгандай бўласан.

«...Қайдадир шундай осуда жой борки, тирик жсон деб аталмиш дарахтлар, майсалар, жониворлар сокинликка чўккани куйи шовқинсиз чайқалади. У ердан қочиб кетиш хаёлинггаям келмайди. У ерда аста-секин деганлариям жуда сокин. Бефойда мунгга

алмашинадиган бесарҳад қувонч билан фавқулодда, ёввойи, озод ҳолда ўз-ўзинг билан яшайсан...»

Менимча, иқтидорли инсонлар ҳаёти, гарчи уларнинг ёрқин салоҳияти азиятларга коришган бўлса-да, бутунлай аянчли эмас.

Италянчани ўрганиш учун Мариянинг деярли вақти йўқ. Қўли бўшаган пайтларини Леон билан ўтказди. Улар кўпинча сайрга чиқишади, олис ўлкалар ҳақидаги кўшиқларни ўрганишади, баъзан эса шамолни тинглаганча узоқ пайт сукут сақлашади.

Дарья энди Жан билан бирга ишлаётганлиги учун Леонни бизникига ташлаб кетаяпти. Леон туфайли ҳаётимизга ўзгача файз кирди.

«Достуни йўқотганимдан кейин ўзимни омон сақлаш учун ботинимдаги қандайдир манбаанинг кўзини беркитдим. Йиллар оша у менга етишмай келди. Леон эса унга қайтишимга ёрдам берди.»

Дарья ўғлини чўмилтираётганидан фойдаланган Мария товук шўрва қайнатиши билан банд.

«Уч йиллар олдин Леон кўзингга қарамас, чақирсалар жавоб қайтармас, унга мурोजаат қилганларга жавобан қулоқларини беркитиб олар ёки берилган саволни айнан такрорларди. Бир қарашда ҳеч нарсани тушунмаётган бола бир вақтнинг ўзида ҳамма нарсани тушуниб етаётгандай ҳам эди.»

Дарья товук шўрва қайнатиб она-болани кузатиб турган Марияга ўз дарду хасратларини баён қиларди.

«Баъзан унинг ёнида борманми-йўқманми Леонга фарқсиздек туюларди. Бундан хўп азобланардим. Аммо таслим бўлмадим, ўғлимнинг соғлиги билан жиддий шугулланишда давом этдим. Ҳамкасбларим — психологлар, дефектологлар ёрдам беришди. Уларга раҳмат!»

Аутизмга қарши хапдорилар йўқ. Психиатр шифокорлар одатда болаларни сустлаштирадиган препаратлар билан «даволашга» уринишади. Доридармон билан олиб бориладиган муолажалар психологлар ишлаб чиққан амалиётлар билан бирга олиб борилмаса, барчаси бекор.

Мария айна «Сим-сим кўчаси» намойиш қилинадиган пайтда телевизорни қўяди. Леон ундаги севимли қаҳрамони, кўзлари чақчайган мовий паҳмок Коржик ўзининг машҳур «Печенье!» хитобини айтганида хохолаганча кулади.

Қизим, нега катталар бола бўлишни бас қилишади? Нега фақат қариган пайтдагина чинакам бахт нималигини эслаб қоламиз? Нега фақат кексаликда болаликнинг беғуборлигини қумсаймиз. Эпполмасак-да қумсаймиз...

Даданг

19

Абадий, ўзгармас бахт — азобми?

Досту,

менинг ботинимда мувозанат ва турғун уйғунлик йўқ. Умуман бу нарса бошқа бирор кимсада бормикан, деб ўйлаб қоламан. Мувозанат ва уйғунлик бўлмаса-да севги ва миннатдорлик бор. Ҳаёт деб аталмиш чироғим қисқа туташувлар сабабли тез-тез электр тармоғидан узиб қўйилаётгандек туюлмоқда. Гарчи етмиш ёшга бориб бу ажойиб ва бир пайтнинг ўзида мудҳиш дунёни янгиликлар ила қабул қилиш мушкул. Ҳиссиётлар аллақачон барқарорлашган бўлиши керакдек.

Ҳеч нарсага ишонмай қўйган кунларимда йиллар давомида орттирган тажрибаларим унутилади. Ёш боладек танлов олдида ожиз қоламан.

Жан билан Ўзғирнинг бортида ўтирибмиз. Қор эриган, кун илиган бўлса-да, шамолнинг забти телпакларимизни ечишга монелик қилади. Дўстим хорғин ҳолда сигарет чекади.

«Жан, сенинг ҳам кунинг галати ўтаяптими? Бир кўтарилиб, бир пасаймоқдами?»

Жан бир дақиқа сукут сақлаганча сигаретни қор уюмига тикиб ўчиради.

«Шу куннинг ўзи ҳаётдир...»

Жаннинг мижозлари кўпайган ҳозир. Психолог кишиларнинг дарду хиссиётларини ўзининг калбидан ўтказа олмаса, унинг танига ҳам, рухига ҳам шифо беролмайди. Бунча юкни кўтариб юриш уни жуда толиқтирган. Бошқаларга сездирмасликка ҳаракат қилсаларда хаста болакайни тарбиялаш бу ҳамкасб жуфтлик учун осонмас.

«Мижозларимнинг онгу шуурида қандай хаёллар борлигини англашга ҳаракат қилаяпман, ишимнинг бош мазмуни ҳам шундан. Аммо бугун бирдан буюк ноаёнлик қаршисида барча айтганларимнинг кули кўкка соврилди. Ақлимиз етмайдиган синоатлар ҳамма вақт бўлади. Балки бу яхшиликкадир. Ҳеч бўлмаса икки кун дам олишим керак. Дарья билан машинада уммоннинг нариги соҳилига бориб келмоқчимиз. Леонни сизларникида қолдирсак, майлими? У олис йўлни кўтара олмайди...»

Биз ойинг билан бундан хурсанд бўлдик. Майли, улар дам олишсин, бу уларга фойдали.

Баъзан нимаки бўлиши керак бўлса, ўз-ўзидан бўлаверади, деган ишонч билан барча ишларни ўз ҳолига ташлаб қўядиган масъулиятсиз одамнинг ролини ўйнаш фойдадан холи эмас.

Қизим, биласанми, нима ҳақда ўйлаяпман? Нуксонларинг орасидан ҳам бахтга қарашни ўрганган ҳолда унга эга бўлиш мумкин.

Мавриди келганда мукамалликни эгаллашдан воз кечиш ушалмас орзулар — сароблардан халос

қилади. Ўз номукаммаллигини тўлдирадиган одамни умр бўйи излайдиган одамлар жуда кўп. Дарвоқе, айнан мана шундай одамларни севиб қолишади!

Тўғри, кимдир излаш йўлида вақтинчаликка овунчоқ топади ҳам. Лекин бирор хатога йўл қўйдими, бас, мукаммалик изловчининг нигоҳида илинжлари бир зумда шохсупадан қулайди, ҳафсаласи ҳам пир бўлади.

Бизнинг ўзимиз мукаммаликдан йироқмиз ва бошқалардан ҳам бенуқсонликни кутмаслигимиз шарт.

Ҳарбий асирларни олишганидан сўнг инсониятга бўлган ишончини йўқотган ва даҳшатли «нима учун» деган савол тинчлик бермаган Пьер Безуховни эслайман. Халқдан чиққан одамни учратганидан сўнг у руҳан қайта туғилади.

«Демак яшаш керак, демак севиш ва ишонш керак!»

Досту, болаликда ҳаётдан шунчаки лаззатлана билсак, вояга етгандан сўнг бахтни камалакдек ранг-баранг, афсонавий чизгилар билан бежаб-чирмаб ташлаймизки, унинг асл қиёфасини ҳаётда танимай ҳам қоламиз.

Абадий ва ўзгармас бахтнинг ўзи азоб эмасми?..

Сени соғиниб,

Даданг

20

**Бошқаларнинг бахти ҳақида
қайғуришда ҳам бахт бор...**

Досту,

бугун Абадий киш шахрида қор уюм-уюм бўлиб ётганига қарамай илиқлик бор. Амир бундай об-ҳавони иссиқ юртлардан ташриф буюрган жануб шамолининг шарофатидан дейди. Мен новвойхопага йўлнинг қуёшли тарафидан бораётиб вақт-вақти билан тўхтайман. Кўзларимни юмиб, юзларимни тонгги нурларга тутаман. Танимга илиқлик киради. Кўз ўнгимда кўм-кўк адирлар, қизғалдоқзор далалар пайдо бўлади. Далага туташ йўл биқинидаги қаҳвахонада кимлардир иссиққина қаҳва ичиш билан машғул, яна кимлардир ўтган йили кузда тайёрланган винонинг охирги очилганларидан таътиб кўрмоқда. Барчасининг либослари ёрқин рангда, хурсанд дейиш хато бўлар, лекин хафа ҳам эмас. Хотиржам суҳбат давомида улар дунёнинг у ёғидан кириб, бу ёғидан чиқадилар.

Жан ва Дарьяни таътилга кузатиб қолдик. Улар Леон ва мушуклари Матисни ташлаб кетишди. Мария уларни тўйимли нонуштасиз қўйиб юбормади. Мен кунжутли нонни иситаётганимда Мария столни кардамонли қайноқ чой, эритилган ёғда тайёрланган сариқ пишлоқли омлет, помидор, бодринг ва қизил пиёз халқачаларидан иборат салат, асалли қаймоқ, энг сифатли ёғга буланган ва устига майдаланган қизил

қалампир сепилган зайтунлар билан дастурхонни тўлдириб ташлади. Қандай ажойиб! Яхшиямки, бу ерга ўғиллари билан жанубдан маҳсулотлар етказиб келадиган Солиҳнинг дўкони ёнгинамизда.

Дастурхон атрофида сени эсладик. Ҳамиша сен учун ҳам уммон тусидаги тарелкани дастурхонга кўямиз. Ойинг уни саҳийлик билан егуликларга тўлдиради. У сенинг парҳезинг учун қанчалар куйинганлари эсингдами? Сен унга айтардингки, таом — эътиқодмас, қувватга айланганида яхши. Ошиқча вазн эса ҳаддан ташқари кўп ейишдангинамас, камҳаракатлик, овқат ҳақидаги хаёллардан чалғитувчи машғулотларнинг йўқлиги ҳамдир, дер эдинг.

Қизим, сенинг маслаҳатларингга амал қиламан, ширинликка ружу кўймайман, кунни бир стакан илик сув ҳамда гимнастика билан бошлайман — нонуштага лойиқ ҳаракат қилиш керак.

Ёнида думини ликиллатиб турган Марс билан онасини одатда индамай кузатиб қўядиган Леон бугун узоклашаётган машина ортидан йиғлаб қолди. Дарья қолишга ҳаракат қилиб кўрди.

«Жан, балки бир ўзинг кетарсан? Леон йиғлаяпти...»

Болакайнинг қорни очиб, инжиқлик қилаётган бўлса керак дея уларни йўлдан қолмасликка ундадик. Улар жўнаб кетишди.

Леон Мария билан уммон соҳилига чиққан заҳоти тинчиб қолди.

Дарья ўғли билан зийрак муносабатда бўлишга ҳаракат қилаётганлигини сезиб тураман. Оналик — бу фақат инстинкт ва хоҳишмас, ўзингда эътибор ва интизомни тарбиялаш ҳам. Шу билан бирга, бу гапланишу толиқишни енгиб ўтиш. Дарья ўзини ақидапараст она ҳисоблайди.

«Болага бутунлай бахш этилган вақтнинг ўрни ҳеч қачон қопланмайди, фарзандлардан бунга тенг бадални кутиш бефойда.»

Фақат Жан эмас, Дарья ҳам чарчаган.

«Йоғуртни сочларига суркаб, егулигини ерга сочиб, фломастер билан қўллари-ю билакларига чизиб ташлаганида жонинг ҳиқилдоққа келади. Ҳар бир она бунда ўзича йўл тутади. Мен учун девордаги сабзи пюреси ёки сули бўтқасини ювиб ташлаш қийинчилик тугдирмайди, бошқа бировнинг эса асаблари дош бермаслиги мумкин... Оталик ва оналикдан ҳузурлана олган одамларга қойил қоламан. Менда гарчи фарзандимга бўлган муҳаббат ва ҳаётимдан бахтиёрлигим мавжуд бўлса-да, ҳузур ва завққа жой ажратолмаянман...»

Досту, бахт — ўзгалар бахти учун қайғуришда ҳамдир. Биз Мария иккимиз Жан ва Дарьяни бир муддат кўзларига ташвиш нигоҳисиз боқишлари учун имкон яратганимиз учун бахтлимиз.

Сени соғинганмиз...

Даданг

21

**Қўрқма, танлаган йўлинг сени
жарликка етакламайди!**

Досту,

мен Мария ва Леон билан бирга бўлиш учун новвойхонадан икки кунга жавоб олдим. Болакай онасини соғинаяпти. Унинг соғинчини итимиз Марс ва денгиз соҳилидаги сайр юмшатади. Изғирин шамол кўтарилиб сайрга чиқишнинг иложи бўлмаса ёки кеч тушиб қолса, иккиси уммон кўриниб турган дераза қаршисида ўтиришади. Гоҳида Леон билан велосипедга мингашиб, шаҳарга элтувчи йўл бўйлаб сайр қиламиз. Болакай менинг гапларимга ҳеч қандай белги-ишора билдирмасада у билан суҳбатлашаман.

«Мана шу йўлдан Жан ойинг Дарья билан биз томонган шошилмоқда...»

Велосипеднинг орқа ўриндиғида ўтирган Леон ўзига хос овозда бақирганча ортимизда қолаётган уйларнинг рақамларини эълон қилиб боради. Қикирлайди. Офтобдан бироз қуриган асфальт бошқа соҳилга кетганлар ва қайтмаганлар изини ёдида сақлайди.

Ярим соатдан кейин Леон елкамни чимдийди. У чарчади, уйга қайтиш керак, Мария ҳам тушликни тайёрлаганча кутиб қолган бўлса керак.

«Марсинг ёнига қайтайлик...»

Уммон ўзи ҳақда ҳаммасини айтиб берадиган дўсти пайдо бўлишини бошқа кутмайдигандек ковоғини солиб олган.

Болани велосипеддан кўлимга олиб, уйга элтгунимча ухлаб қолади. Мария уни диванга ётқизиб, устига хантал тусли кўрпа ташлаб кўяди.

«Майли, бирор соат мизғиб олсин... Бизнинг қизимизни каби Леонни ҳам сайр сокинлаштиради. Эсингдами, сизлар сайрлардан қандай қайтардинглар? Бахтиёр ва мудраган ҳолда...»

Қизим, сен уйимизни яхши кўрардинг, аммо тўрт девор орасида ўтириб қолишни ёқтирмасдинг. Бизларни йўллар, айниқса уммонга элтадиганлари чорларди. Рўзғорга қарашмаётганлигинг учун ойингни жаҳли чиқарди. Сен ёнимга келволганча ҳиқиллашга тушардинг.

«Дада, идишларни чаноқдан шкафга тахлашдан ёки барибир гижимланадиган кийимларни қайта дазмоллашдан чарчашни хоҳламайман. Янги йўллар, йўналишларда чарчатишини хоҳлайман!»

Қаерга боришингни тасаввур қилу, бунга қанча вақт ва куч сарфлашингни ўйлама. Сен учун энг яқин йўналиш яқинларинг учун хатодек кўриниши мумкин. Шунинг учун танлаган йўлинг жарликка элтади, дейдиганларнинг гапларига қулоқ солма.

Леон ухлаётган пайтда Мария майизли олма печеньеси тайёрлашга жазм қилди. Корица, мускат ёнғоғи, чиннигул, жигарранг шакар каби зираворлар

туфайли бу печеньенинг таъми одамга илиқлик бағишлайди. У жуда ҳам юмшоқ, пўрсилдоқ чиқади. Фақат олмани майдароқ қирғичдан ўтказ — шунда хамирдан шарчаларни узиб олиш қулай ва кўримли бўлади.

Қизим, албатта буни тайёрлаб кўр, жуда осон. Сенга у ёқда ҳам илиқлик ҳамроҳ бўлишини истайман.

Мария сариеғни шакар билан кўпиртираркан, болалигида кўшнилари бир-бирини ўз ширинликлари билан йўқлашларини эсга олди.

«...Биринчи қаватдаги чевар Стелла гилосли пироглар пиширарди. Юзасига қандупа сепилган бир жуфт пирог бўлаги билан бувингни йўқлаб чиқарди.

Олиб келган пиширигини қандайдир бетамиз, мисол учун Элла Мэй Морсинг енгил-елпи кўшиги хиргойиси билан дабдабали тарзда топширарди. Ойим эса унга жавобан ўзининг мана шу печеньеесидан чиқарарди. Ойим Стеллани ўзи йўғида енгилтакроқ деб таърифласа-да, у билан муносабати яхши бўлишига уринарди. Чевар кўшнимизнинг кечалари атрофдагилар эшитадиган тарзда баланд хиргойи қилишими, ё тўрт марта эр кўрганигами, шунақа деган бўлса керак. Яхши пайтлар эди... Майли, кўп узмаланмай, сутни узатвор, хамирга қўшадиган пайт келди.»

Досту, олмали печеньедан сенга ҳам олиб бердик.

Дадан

22

**Орзу йўлида чекинма, унга етишмоқ
учун таваккал қилишдан чўчима!**

Досту,

Яхшимисан, кизим? Саломат бўлсанг керак. Сен юрган жойлар ҳам иссиқ бўлса керак...

Сендан хат-хабар кутиб қоламиз. Мабодо жавоб ёзмоқчи ёки келмоқчи бўлсанг, хатжилдда манзилимиз бор. Бу биз учун бахт бўларди. Ойинг ҳалиям хўжағат қиёмли печенье пишироқда. У Леонга шу қадар ёқдики, кеча билдирмасдан сенга олиб қўйганимизни ҳам еб қўйибди.

Бизнинг ишларимиз жойида. Эртага кечки пайтгача Жан Дарья билан сафардан қайтиб қолишлари керак. Ҳозирча кўнғироқ қилишмади, балки алоқа йўқдир. Майли, дам олишсин. Нимадандир ғашман. Қон босимимни ўлчатиб кўришим керак...

Кеча дастурхонимизни сабзавоту мевалар билан таъминлаб турадиган Салоҳни черков ёнида учратиб қолдим. У бамия деб аталадиган сабзавотларни етказиб берадиган машинани кутиб турган экан. Сабзавотни яна бошқача қилиб «окра» деб ҳам аташади. Сиртини қоплаган майин тукларни айтмаса, худди ингичка қалампирнинг ўзи.

Мен бамияни оқ ловия, қизил гармдори ва пиёзга қўшиб тайёрлашни ўрганиб олдим. Гарнирига эса

кайтатилган гуруч кўшилади. Марияга ҳам бу таом ёқди. Жудаям мазали!

Салоҳнинг айтишича, роҳиблар ҳам черков томорқасида бамия етиштиришга уриниб кўришган экан.

«Рухонийлар маъқул кўрган бу сабзавотни еб туриш керак. Хўш, қўшни сизга қанча тортай?»

Салоҳнинг дўконида бамия талаш бўлиб кетади. Абадий қиш шаҳрида сабзавотларга муносабат ўзгача. Бамия таркибида фолий кислотаси кўплиги учун у хомиладор аёлларга фойдали, айниқса биринчи уч ойида. Тугаб қолмасидан бирор кило ола қоламан.

«Мен сабзавот ва мевалар сотишни эллик ёшимдан кейин бошладим. Бунгача газ идорасида зерикарли иш билан банд эдим. Болалар катта бўлишди, кичикроқ бўлсаям уй қурдим, дарахт экдим, аммо юрагимдаги нотинчлик босилмади. Ўзларининг сеvimли юмушларини топиб олганларга ёввойиларча ҳасад билан қарардим. Мен эса ўзимнинг сеvimли соҳам қайсилегини ҳеч ажратолмасдим. Ё қалб кўзим очилмаган, ё туйғуларимнинг тили соқовдек, фақат мўъжизага ишониб яшардим.»

Салоҳнинг рўзғорига бозорликни хотини билан кенжа ўғли қиларди. Бир куни ишхонасидан эртароқ чиқиб ўзи ҳам уларга кўшилиб олибди де. Ўша ерда, бодринг ва апельсинли қутилар орасидан унга шу пайтгача маълум бўлмаган ҳақиқат очилди.

«Ранглар, товушлар, ифорлар огушидаги бу жойда ўз дўконимни тасаввур қилдим. Идорадан бўшадим, дўкон учун маъқул жойни ижарага олдим, бор сармойамни янги ишга сарфладим. Шу тариқа мана шу кўчамизда дўконча очдим. Дастлабки ойларда анча қийналдим, кейин бари изга тушиб кетди. Нархларимизни кўриб турибсан, ўртачадан пастроқ, уни оширмаймиз. Энди тонгларда ишга боришга мажбур бўлганим учунмас, янги касб-коримни яхши кўриб қолганим учун уйғонаман...»

Қизим, ҳаёт ўз тасодифлари орқали орзулар ва ишончдан чекинмасликка, кези келганда таваккал қилишдан чўчимасликка ўргатади.

Соғиниб кутган,

Даданг

23

**Ўзинг олишни хоҳлаган
нарсангни бер!**

Досту,

Эрталаб почта кутисида хат борлигини кўриб қолдим. Сендан бўлса керак, дея юрагим хаприқиб кетди. Эй, Худо, шундай кичкина нарсадан ҳам юрагим сен билан юз берганлари аслида туш эди, дея ишонишга шай.

Хат Умиддан экан...

Қачонлардан бери ундан хабар йўқ эди, ҳаяжонга тушганимдан новвойхонага ошиқдим. Хатни Амир билан бирга ўқидик.

Умид Истамбулда экан. Хавотирим анча босилди. Бу шаҳарни қанчалар яхши кўришимни биласан-ку. Унинг замини одамни ҳузурга тўлдиради ва асрайди. Юз йилликлар сири, бўғоз кўприги устидаги туман, янги дамланган қаҳва ҳиди, ёғин-сочиндан беркиниш учун қаҳвахонага чакириб олинган кўча мушуклари...

Истамбул --- тугмалар билан тўла нақшинкор қутичага ўхшайди. Эсингдами, ойингда шунақасидан бор эди? Майда ва катта, марваридли ва «оёқчали» тугмалар. Қутига кўлингни солиб танлайверасан, илҳомланасан. Истамбулда ўзингни улкан қутидаги тугмадек ҳис қиласан.

Умид шаҳарнинг Кадикей номли туманида экан. Новвойхонада шаҳарликларга уларнинг одатдаги нонуштаси бўлган кунжутли тешиккулчалар пиширар экан. Хатига қараганда унинг ишлари жойида. Илойим, доимо шундай бўлсин!

Қизим, аслида биз ўзгармаймиз, борган сари ўз-ўзимиз бўла борамиз. Балки аксинча, ўзгара-ўзгара ўзлигимизга келамиз.

«Абадий қиш шаҳридан кетганимга хурсандман, тез фурсатда ота-онамни ҳам бу ерга олиб келаман. Камбағаллик кулфат эмас, кулфат ўзинг ва яқинларинг учун мудом хавотирда яшаш экан. Кунларни эзгуликни ёмонликдан кўпайтириб яшаш билан, ўз хасталигингни майда белгиларидан аниқлаб олганча соғайиш билан асрашинг мумкин. Мен соғлом бўлиш қийин бўлган шаҳардан кетдим. Аммо барибир ундан миннатдорман. Кўп эслайман. У ерда кўп нарсани ўргандим. Масалан, машаққатларни мардларча босиб ўтиш, нон ёпишни...»

Досту, бухронлар туфайли биз яхшилана борамиз. Бежизга хитойларнинг «бухрон» иероглифи яна «имконият» деган маънони бермайди.

Истамбулнинг тарихида бунга кўплаб мисоллар мавжуд, мана улардан бири. Султон Сулаймон Усмонлилар империясини яқин эллик йил бошқарган. Бу пайт мобайнида Истамбул таракқиёти чўкқига чиқди, улкан мустамлакалар марказига айланди. Албатта, ўлат, ёнғинлар, бўронлар, сув тошқинлари

каби бухронлар ҳам юз берди. Сулаймоннинг ҳаётига кўп марта суиқасдлар уюштирилди. Буларнинг барига карамай Истамбул қад тиклаб тураверди, унинг ахли, ҳеч бўлмаганда бир қанчаси ўзларни ўраб турганларни қадрлайдиган бўлишди.

Умид у билан аввалгидек ўз-ўзи билан озод ҳолида қоладиган инсонини учратди. Бунақаси камдан-кам учрайди.

«Мен унинг фикрларини уқа олмасдим. Мана шуниси билан мени ром қилди...»

Севиб қолиш осон, деб тан олади йигит, ҳар бир кунни севиш эса янада қадрли.

«Одам тўқис муҳаббатни бера олмайди. Шунинг учун ҳам у одам. Бу бизнинг тана қувватимиздан ўзга нарса, руҳиятимиз билан чамбарчас боғлиқ. Мен қўлимдан келганича сева оламан. Ўзим олишни хоҳлаган нарсани бера оламан!»

Қизим, агар сенда муҳаббат бўлмаса, худди у бордек ҳаракат қил. Ўшанда булоқдаги сув ҳам таъмга эга бўлади.

Сени соғинган,

Даданг

24

**Ҳақиқатни кўриш учун ҳаётни
кузатсанг бас...**

Досту,

сен гул япроқлари кўшилган нон еб кўрганмисан? Шунақасини тайёрлашни ўрганаяпман. Амирга бир қоп куритилган лаванда олиб келишди, энди бизда баҳор ифорини таратадиган нон бор. Лавандали хамирга акас асали кўшаяпмиз — ғаройиб уйғунлик.

Ойинг ҳам ошхонада куритилган гуллардан фойдаланиб кўраяпти. Лаванда ва денгиз тузи аралашмаси билан гўштни зираворлайди, уни яна қовурилган картошкага сеиса ҳам бўлади. Атиргул ва апельсин гулбаргларини ҳавончада қалампирга кўшганча туйиб салатларга ишлатаяпти.

Леон новвойхонада бизга ёрдам бераяпти. Гулбаргларни товоқчага териб соларкан, гул япроқлари орасига кўшилиб қолган бутуқча ва гулбандларни териб олади, агар шундай қилиб турмаса хамирнинг таъми ўзгариб қолади. Леон ишга бор эътиборини қарата олмайди, уни томчилаётган сув ҳам, ўтиб кетаётган машина шовқини ҳам, дераза ортидаги совқотган чағалайлар қичкириғи ҳам безовта қилаверади. Биз бунга эътибор бермаймиз. Леоннинг ўзи қизиқиб кетган тақдирдагина бу жараснга бор диққатини жам қилади. Ялинишлар бефойда.

Бизларнинг муносабатларимиз — дўстлик деганларидан биров каттарок. Авваллари унчалар ҳам келиша олмасдик, аммо Жан билан Дарья сафарга кетганларидан кейин анча яқинлашдик, биргаликда ишимга келамиз. Куннинг ярмида Мария Леонни уйга олиб кетади. У ерда Леонни мазали тушлик, Марс билан сайр ҳамда ёстиғининг тагида сақлайдиган онасининг сочқистиргичи кутиб туради.

Леоннинг шарофати билан оталик туйғуларини қайта бошдан кечираяпман. Аввалига сенга сотқинлик қилмаяпманми дея биров ўнғайсизландим, кейин енгиллашдим. Юрагимда, Досту, сенга бўлган туйғуларим ва болакайга аталган тафтни ажратиб турадиган аниқ бир чизик ўтди. Бир булоқдан бошланган икки ирмоқ: ўзанлари алоҳида, суви эса ўша-ўша — бир хил.

Жан билан бўлиб ўтган суҳбатларимиздан бирида у Дарья ва Леон пайдо бўлганидан кейин унинг ҳаётдаги муҳаббати ва ҳадиклари анчагина кўпайганини айтганди.

«Мен бир мунча нозиктаъб бўлиб қолдим, ахир энди икки севимли кишиларим учун ҳам жавобгарман. Ҳамиша уларнинг ёнида бўлишим ва асрашим керак!»

Мен дўстимнинг кифтига қоқиб, унинг мулоҳазаларини қўллаб-қуватлаган бўлдим. Ахир оила бошлиғи бир кун давомида ўзини бир неча бўлакка бўлишига тўғри келади. Барчасига улгуриши, барчасидан хабардор бўлиши керак.

«Айнан мана шундай ҳаяжонлар орқали балоғатга етилади, Жан. Дарья ва Леоннинг сендек пушти-паноҳи бор экан, уларни ҳеч ким хафа қилмайди!»

Қизим, қанчалар қийин бўлса ҳам таслим бўлмайдиган, ўз оиласининг ғамини ейдиган, севганининг кўлини маҳкам тутадиган ва у ёқтирадиган гуллар қачон қийғос гуллашини биладиганлар ҳақиқий эркакдир.

Бир хил эркаклар оиласидан шодлик ва қувват манбаасини топишади, бошқалари эса балоғатга етолмай чарчашгани, хароб бўлганларидан нолишади.

«Ота бўлиш — ота бўлиб қолишдан кўра анча осонроқ!»

Афсуски, кўплаб эркаклар фақат оғиздагина жангчи ва боқувчи.

Досту, одамнинг айтганлари эмас, хатти-ҳаракатлари унинг шахси ва сенга бўлган муносабати ҳақида сўзлайди. Ҳақиқатни кўриш учун уни кузатишгина етарли.

Сени соғинган,

Даданг

25

**Яшаш учун мақбул пайт келишини
кутиб яшаш — беъмани важ**

Досту,

учинчи кечадир ёмон ухляяпман. Бир хилдаги тушдан чўчиб уйғонаман: бизнинг оқ уйимизга Жан ва Дарьянинг автомобили якинлашади, биз Леон билан «Форд»нинг ёнига югуриб борамиз, аммо унда ҳеч ким йўқ. Ўриндиқларда қор қоплаган қарағай бутоклари бор, холос. Леон йиғлаганча машинани муштлайди...

Кўркув ичра уйғонаман: менга туюладики, бир лаҳза олдин эркак ва аёл, яъни бири ҳайдовчи, иккинчиси йўловчи ўтирган машина ёнида эдим, кейин машина бир зумга кўздан йўқолди-ю кейин яна пайдо бўлди, бироқ энди машинанинг ичи бўм-бўш. Мана бу бутоклар нимаси? Ҳайронман...

Тушларга унчалигам ишонмайман, уларни иккига тоифага ажратаман: бирларида қолгинг келади, бошқасидан эса қочиб чиққинг келади! Тушдан башорат кидирмайман... Туш деганлари миядаги мураккаб жараёнлар маҳсули деб ўйлайман.

Бўш машина ҳақидаги тушимни эса Жан ва Дарьядан хавотир олаётганим билан изоҳлаганим маъқул. Улар аллақачон қайтишлари керак бўлса-да, ҳозирча қайтганлари йўқ. Улар ишлайдиган клиникага ўтиб ҳам келдим — бирор янгилик йўқ.

Радиодан уммоннинг ғарбий соҳилидаги бўрон ҳақида хабар беришди. Аҳоли яшайдиган жойлар электр таъминотисиз қолган, ҳалокатларнинг олдини олиш учун йўллар ёпиб ташланган. Бизникиларнинг аниқ манзили номаълум. Улар қиш тинч кечадиган жанубий қисмда бўлишса керак, менинг хавотирларим эса ўринсиз.

Менга айтмасада Мария ҳам хавотирга тушган. Буни билдирмаслик учун рўзғор юмушларига уннаб юради. Эрталаблари одатдагидек қаҳва дамлайди-ю, нечанчи кундирки, топириб юборади. Бундай бепарволик Мариядек саришта аёл билан юз бераяптими, демак у ботинан хотиржам эмас.

Досту, биласанми, ойингни дунёда энг ёмон кўргани кутиш. Интизорлик уни ақлдан оздиради.

«Кутиш ҳар хил бўлади: кутиб олишга ҳозирлик кўрганнинг замон кутиб олишга чиқсанг яхши, бунга чидаса бўлади. Ҳеч нарса қўлингдан келмаслигини англаганча кутиш эса ҳақиқий азоб!»

Интизорлик тақдирни вайрон қилади. Айниқса, яшаш учун мақбул пайтни пойлаб яшаб юрганингда. Мана, ҳа демай рисоладагидек инсон келади ёки узок кутилган ҳодиса юз беради ва мен яшаб кетаман, дея ўйлайсан. Бундай тарзда умрингни бекорга сарфлаб юборишинг ҳеч гапмас.

Муносабатларингда ҳамиша хушёрликни сақла.

Леон новвойхонага боришни истамайти. Қўл учида овқатланади, дераза олдида Марс билан

Элий Сафарли

Ўтирганча сукут сақлайди. Зерикади. Кеча чаппа бўлиб кетган машина расмини чизди. Мария бу кимнинг машинаси дея сўраганида, расмни йиртиб ташлади.

Бу хавотирлар менга тинчлик бермаяпти, қизим.
Сени соғинганмиз...

Даданг

26

Сўз топишмай қолганда...

Досту,

кечир, анчадан бери ёзмай кўйдим. Ёзишга уринаётганим бефойда. Сўз тополмай қоляпман... Жан ва Дарьядан ажралиб колдик... Улар автоҳалокатга учрабди. Машиналари карағайга урилиб, жарликка кулабди. Полиция клиникага кўнғироқ қилиб, бўлиб ўтган ҳалокатдан хабардор қилибди. Жаннинг ҳамёнидан клиника гувоҳномаси ва бизларнинг бирга тушган суратимизни топишибди. Энди бу сурат менда.

Қизим, бошқа ёзолмайман...

Кечир!

27

**Оғриқ ва қўрқувдан қочма,
уларнинг кўзига тик қара!**

Досту,

иккинчи ҳафтадирки, қор ёғаяпти. Бешовқин, тўхтовсиз. Худди тўхтамайдиган оқ марсиядек.

Совуқ иқлим туфайли қор қорайган лахтакларга айланмайди, қат-қат ётаверганидан эрталаблари яхлит оқ қоғоздек кўринади. Факат, бу гал эмас...

Бўлиб ўтган ходисадан кейин биз учун вақт тўхтаб қолгандек гўё...

Юзимни қалин шарфга буркаганча оппок кўчалар бўйлаб юраман, таниш жойлар ёнидан ўтаман. Мана, бизнинг новвойхона... Амир бигта ўзи хамир қоряпти, печда эса олов кўринмайди — ғалати, гўё менинг вужудимдаги совуқ манзара каби бутун шаҳар ухляяпти...

Бирдан дераза ромлари яшил қаҳвахонанинг ойналарини тақиллатгим ва «Эй, нега қаҳванинг қандай майдаланиши, финжонларнинг жаранги эшитилмаяпти, нега крауссанлар миждозларсиз совиб бораяпти?» дея бакиргим келиб кетди.

Ўйчан ҳолда кетаётган жувонни (кизил шляпаси тагидан оқарган соч толалари чиқиб турарди) тўхтатгим ва ундан: «Нега одамлар ботинларидаги ҳаётни ўлдириб, қабргача ўз мавжудликларини судраб боришади?» дея сўрагим келади.

Осмондан бунчалар узок ёғдираётган қорларини тўхтатишини сўрасамми дейман. Қизим, ўшанда биз куёшни кутганча пардаларни сурамиз, радиони қўямиз, хўжағат қиёмли печенье пиширамиз ва ҳаммани меҳмонга чақирамиз.

Бизнинг уйимизга биз тезда севиб қоладиганлар келишади. Бир-биримизга янги ҳикоялар айтиб берамиз ва бу бизларни қутқариб қолади.

...Леон дераза якинига келмайди, уммон соҳилига ҳам чиққиси йўқ. Унга ўзимизнинг қайғумизни кўрсатгимиз келмайди, аммо болакай буни ҳис қилади. Кеча Марияга «Ойим қор парчасига айланиб қолган. Буни биламан», деди. Ойинг кўзёшларини яширганча бош ирғаб қўйди.

Мана шу дақиқада бутун борлигим билан уларнинг қайғусини ўзимга олганча узокларга олиб кетгим келди. Аммо бу ишим қочоқлик билан баробар бўларди. Мен эса ҳеч қачон оғриқ ва кўрқувдан қочмаганман — уларнинг кўзига тик қараганман.

Сен бизни тарк этганинда, қизим, ойинг иккимизни муҳаббат сақлаб қолганди. Муҳаббат ҳаммасини енгади, яъни лотинчада «Amor vincit omnia». Бизларнинг хаёт йўлидаги ғовлардан ошиб ўтган муҳаббатимиз ўзимизни сақлаб қолишимизга ёрдам берди. Ҳар қандай кўрқинчли ўзгаришларда рўёлар вайрон бўлади, ҳақиқат эса сақланиб қолади.

Сени жуда соғинган...

Даданг

II қисм

*Бу дунёда энг барқарор нима бор? Фақат
ўзгаришлар! Туганмас ва чекинмас ўзгаришлар!*

Энтони Дорр

Бахтли бўлиш учун ўзининг хусусий жаннатингда яшаш лозим! Наҳотки, битта ва ягона жаннат барча инсонларни бирдай қаноатлантиради дея ўйласангиз?

Марк Твен

1

**Сенга танлаш имкони берилган.
Биргина шarti — муҳаббат**

Уч ярим ой ўтиб

Досту,

йўл — бу ҳаёт, яъни лотинчада «Via est vita» дея янграйди бу жумла. Йўл ҳақиқатан ҳам ҳаётга ўхшайди, қизим, унинг ҳам бошланиши, мақсади ва якуни бор. Поездларда Боб Диланни тинглайман. Тун бўйи йўл босишим керак ва дўнгалакларнинг шовқини, вагонларнинг ғичирлаши, қаршидан келаётган поездларнинг гудоклари ва купенинг нимгина очик форточкасидан чирилдоқларнинг чириллаши жуда хуш ёқади.

«Одамни одам деб аташ учун у қанча йўл босиши керак? Осмонни кўриши учун одам неча марта бошини кўтариши керак?»

Боб Диланнинг йигирма ёшида ёзган ва куйлаган кўшиғи мен учун энг севимлилардан бири.

Олтмишинчи йиллардаги журналлардан бирида Дилан бу кўшиғини шундай таърифлаб берганлиги ёдимда: муҳим саволларга жавоблар китобларда, фильмлар ёки яқинларингизнинг сўзларида эмас. Шамолнинг эсишидадир. Худди бетоқат қоғоз парчасидек жавоб деганлари ерга қўнади. У кимга кизик, уни ким кўтариб оларкин, ахир кўриш ва тушунишни истайдиганлар жуда камдан-кам. Шамол

эса жавобли қоғоз парчасини тинч кўймайди... Жавоб яна учиб кетади!

Ўзим билан кийимларим солинган жомадон, кассетали магнитофон, фотосуратлар (кўплари сенинг болалигингдаги оқ-қора суратлар), элак (усиз хамир буришиб қолади) ва ручка билан блокнот олганман. Сенга ёзадиган хатларим ҳаётим мазмунига айланган, улар бўлмаганида содир бўлаётган ходисаларни қабул қилолмаган бўлардим.

Купеда мен билан қирк ёшлардаги аёл ҳам бор. Унинг исми Мирэй, у тез орада, Тонголди кўпригида тушиб қолади. Шунинг учун бўлса керак, ухлашга ётмаяпти. Елкасигача тушадиган қизғиш сочларини чўмичдек тугиб олган. Мовий тусли кўйлакда, нозик билагига каттакон соат такиб олган. Мирэйнинг кўринишидаги икир-чикрлар шу қадар кабарик-ки, диққатингни тортмай кўймайди.

У дам чеккани тамбурга чиқади, дам Артур Миллернинг «Кўприкдаги кўриниш» китобини ўқийди ёки бир нуктага ўйчан тикилганча ўтиради.

«...Нега одамлар ўзиларидан воз кечишлари фожжеага олиб келишини тушунишмайди?»

Мирэй китобнинг сўнгги саҳифасини ёпганча менга узатади.

«Ўқшини истайсизми? Сизга қолдираман!»

Оч бинафша рангли жилдга муаллифнинг фамилияси йўғон қора ҳарфлар билан ёзилган китобни узатади, миннатдорлик билдириб кўлидан оламан.

Жувон орага чўккан жимликни савол билан узиб кўяди. Худди бир лаҳза кечикса жасоратини йўқотиб кўядигандек шошиб гапиради. У саволни менга эмас худди ўзига бераётгандек туюлади.

«Кечирасиз, одатда сиз Худодан нимани сўрайсиз?»

Савол бемаврид берилгандек нокулай вазиятга тушаман. Аёлга қандай жавоб бериш ҳақида ўйлаганим йўқ. Анчадан бери Яратгандан ҳеч нарса сўрамай кўйганим ҳақида ўйланиб қоламан...

Досту, бу шак келтириш ёки мўминлик ҳам эмас. Шунчаки, муносабатларнинг бошқача даражаси. Худо сенга қандай синовни раво кўраётгани тушунганинг ҳамон Ундан сўрашга ботинолмай қолганинг каби бир ҳолат. Парвардигор бандасига синов бергани билан унинг эркини бутунлай чегаралаб кўймаганидек, бандаси сўрашдан олдин бор имкониятларини ишга солмоғи даркор. Яратган — меҳрибон. Биттагина шарти — муҳаббат.

«Мирей, мен ҳеч нарса сўрамайман. Ўзидан руҳий қувват оламан, хаёлан маслакдошман...»

Жилмайганча аёлга китобини қайтариб бераман.
Сени соғинган,

Даданг

2

**Дунё — ҳаёт учун ажойиб
ва мароқли жой**

Досту,

тонгни сершовкин перронда кутиб оламан. Поезд ўттиз дақиқа тўхтаб тураркан. Вагонлар олдида одамлар тўдалашганча чекишмоқда. Вокзал соати еттида занг уради. Илиққина ёмғир ёғмоқда, атрофдаги ёмғирпўшларнинг ҳаммаси бинафша рангда, худди келишиб-аҳдлашиб олишгандек.

Тамадди килиб олиш керак...

Ҳайдарпошино вокзалигача яна ўн тўрт соат йўл босиш керак. Умид кутиб олишга ваъда берганди. Қизим, мен Истамбулдаман.

Шаҳарнинг Осиё қисмига боришим керак. Мақсадим Кадикейдаги новвойхонада симитлар — ўша устига кунжут сепилган тешиккулчалар пиширишни ўрганиб олиш. Биринчи қарашда шунчаки оддий тешиккулчалар, аммо мен учун уларни тайёрлаш анча мураккаб.

Кўрамиз, бундан нима чиқаркин...

Мен билан купеда ўзимдек сочлари оқариб кетган Пит ҳам бор. Янғроқ товушда кулади, кулоқларидан плеернинг кулоқчинларини олмайди, олган пайтидаям бўйнида осилиб туради, вақт-вақти билан жигарранг қоғозга нималарнидир ёзиб қўяди. Бир хил тарзда, қаддини букчайтиб, оёқларини бир-

бирига чалиштирган кўйи кўзларини қисганча дунёни кузатиб ўтиради. Эгнида номдор бренддаги жун костюм, оёғида тумшуғи ейилган ковбойча ботинка. Сочи оқ бўлсада ҳаракатлари ёшларга хос.

Ҳамроҳим Пит битта кўшиқни қайта-қайта хиргойи қилади. Мен унинг биринчи сатрлариданок билиб олдим, америкалик фолк-кўшиқчи Вуди Гатрининг «Яшашга жойим йўқ» кўшиғи:

Энди атрофимга қарайман,

Ва аниқ-равшан кўраман:

Бу дунё — ҳаёт учун шунчалар

Ажойиб ва мароқли жой...

Мен Вудининг ижоди билан ўн олти-ўн етти ёшдалигимда, бекорчи тўполонлар, важоҳат ва эҳтирос таъсирида гитара тинғиллатиш, ёшларга хос қайноқлик билан адолатсизликка қарши кураш мавзуларида валақлашган онларим қизикардим.

Йигирма ёшимни Вуди туғилган Америка шаҳарчаси бўлмиш Окимада кутиб олиш учун йўлкирага қандай қилиб пул йиққанларим эсимда... У ерда газеталар сотмоқчи, кўчаларда кўшиқ айтмоқчи, якшанбаларда ибодатчиларнинг кўнглини ёзиш мақсадида черковларга бормоқчи эдим.

Пит менга қулоқчинларни узатади.

«Ушла, ёшлигингни эсла!»

Эвазига у менинг магнитофонимни олади ва Бобнинг мусиқасини кўяди.

«Ё авлиёлар! Огайничалиши, сенда Дилан бор экан-ку! У Вудининг ашаддий мухлиси бўлганлигини билармидинг?»

Пит Истамбулда ўтадиган рок-фестивалга кетаяпти, кейин эса Мельбуриндаги кантри-гурух концертига жўнайди.

«...Четдан қараганда мен дунё бўйлаб безамларча саёҳат қилаётган, муסיқани деб томи кетган қарияга ўхшайманми? Аслида ҳам шундай! Мени доим шундай бўлган деб ўйлайсанми? Ботинимда-ку, шундай бўлганман, лекин умримнинг ярмигача буни кўрсатмаганман. Болаларни катта қилиш керак эди. Олтовлонни! Ҳозир уларнинг учтаси ўз болалари билан овора, биттаси ҳали уйланмаган, иккитасини эса худойим қайтариб олди... Энди ўзимга озодлик тухфа қилдим. Ҳаёт — дарё, унинг оқими ҳар лаҳзада ўзгариши мумкин!»

Пит кулоқчинларини ечиб столчага қўйди.

«Фарзанд догига қандай чидадинг, дейсанми? Нима десам экан... Худди ўз танамни тарк этгандек бўлдим! Болаларининг қабрига келаётган нотаниши кимсани кузатгандек бир четда туриб ўзимни кузатдим, ўзимга баҳо бердим. Таҳлил қилдим, ўйладим, сиқилдим, йиғладим, овундим... Менга нима ёрдам берди? Мен улар ҳақда кўп гапираман, улар билан хаёлан гаплашаман. Овоз чиқарибми, ичимдами ёки қозғоздами, хуллас, бу муҳим эмас. Муҳими,

уларнинг тани ўлган, руҳи эса ён-атрофимда, деб ўзимни ишонтирдим...»

Досту, ана энди тушунгандирсан нега сенга тинмай хат ёзишимни. Сен мен учун ҳар доим бўлгансан ва борсан! Сен билан маслаҳатлашиб олсам, ёхуд ҳаётимда содир бўлаётган бирор воқеани сўзлаб берсам, сен бизни тарк этганингга ишонмайман...

Сени соғинишдан чарчамаган,

Даданг

3

**Денгизга бор ва тўлқинларга ўз
қайғунгни соч!**

Досту,

вагон ойнаси ортидаги манзара одатдагидай эмас. Қор буралашларсиз ёғмоқда... Чексиз осмон булутга тўлиб пастаккина бўлиб қолгандай... Денгиз соҳили музлаб қолган кемаларсиз... Уларнинг ўрнида ёрқин ранглар. Истамбулга яқинлашганимиз сари чор-атроф исиб бормоқда. Менинг жундан тўқилган либосларим бу ерда ортиқча! Мовий денгиз ҳиди тобора аниқ сезилмоқда... Унинг ифори уммоннинг муздек нафасига сира ўхшамайди.

Айни ухлайдиган пайт бўлса-да, мижжа қоқмайман. Болалиқдан йўлга чиққанимда ухлай олмайман, одат бўлган, ниманидир ўтказвораман дея ҳадиксирайман. Кексалик, тан олсак-олмасак, фақатгина жисмоний ҳолат эмас, ҳаётга бўлган кизиқишнинг йўқолиб бориши...

Пит шляпасини юзига бостирганча чалауйқуда. Қулоғида кулоқчин. Мусиқага монанд чайқалиб кўяди ва Вуди Гатрининг кўшиғини ўзича хиргой қилади.

«...Жингалаксоч қизалоқ самода учаётган самолёт товушини эшитиб қолди-ю, осмонга тикилганча гулгун табассум қилди...»

Досту, сенга буларни ёзар эканман, бу гўзалликни менинг кўзларим билан кўраётганингга

ишонишни хоҳлайман. Мен ёнимдаги чиройли табассумли жингалаксоч қизалок билан дудли из қолдирганча самода сузиб ўтаётган аэроплан ортидан кузатиб қоламиз ва бизлар айрилмаймиз.

Бахтни бахам кўришмасанг ўз жилосини йўкотади!

Мария Лсон билан бирга ёнимда бўлганларида эди. Афсус, улар ҳамроҳ бўлишмади.

«Сени йўл, мени эса ўзим яхши биладиган, севадиган уйим илҳомлантиради. Марсни, Матисни, Ўзгирни кимгаям қолдирардик... Хандонписта настилаларидан олгин-да, тезроқ қайтиб кел!»

...Биз Истамбулга кириб келдик. Поезд тезлигини сусайтирди, йўловчилар йўлакка чиққанча ойналардан уйғонаётган шаҳарга термула бошлашди. Торгина кўчаларда жойлашган томи сопол черепицалар билан ёпилган пастак уйлар, осмонга бўй чўзган миноралар. Босфор...

Истамбул такрорланишни билмайди. Бу ерда гўзаллик тасқаралик билан, ибодат фаҳш билан, мантиқ бемаънилик билан қўшничиликда яшайди. Мукамалликдан ҳолими, демак у тирик.

«Босфор беором қалбни жиловлайди!»

Йўловчилар орасидан учган жумла кулоғимга эшитилади. Бу гапда жон бор, қизим. Босфорда уммонда кўрганимдек беноёвлик бўлмаса-да, юракни хавриқтирадиган сеҳр бор.

Денгиз ёки уммонга эга шаҳарда яшаш — бахт. Кўзларингни очишга ҳолинг қолмаганида, оғир кунлар сени боши берк кўчага олиб кириб қўйганида, тўлов чеклари сенинг имкониятларингдан кўпроқ бўлганида, яқинларинг қайтишига умид қилиб бўлмас тарзда кетганларида денгиз бўйига келишинг ва тўлқинларга ўз қайғуларингни беришинг мумкин.

Питт мусиқали чалауйқусидан уйғонди. Эснаган ва лапанглаган куйи купедан чиққанча қотиб қолади — поезд Босфор устидан ўтмоқда. Жилмаяман...

«Чиройлими, айт?»

Пит менинг ўйларимни уққандек бош ирғайди.

«Дўстим, денгиз кек сақламайди. У ҳаммасини сабр билан тинглайди ва ҳеч қачон эшитганларини ўзингга қарши қўлламайди. Шунинг учун уни ҳамма севади...»

Сени соғинган...

Даданг

4

**Нималар бўлганлигининг фарқи йўқ,
муҳими — нималар борлиги!**

Досту,

мен креслога ботинкам ипларини ечиш учун ўтирган заҳотим ухлаб қолибман. Икки кеча ухламаганлигим ўз кучини кўрсатди. Фақат менинг устимга Умид ташлаб қўйган тамаки ҳид анқийдиган чойшабни, ўйма ганчлари кўчиб тушган юксак оқ шифт ва аллақандай сирли тушни эслайман, холос. Биласанми, кўрганимни туш деб ҳам бўлмайди, тўғрироғи Жан билан бошқа бир ҳолатда, бошқа бир оламда учрашув дейиш мумкин.

Оқ уйимиз олдидаги уммон соҳили... Тўнтариб қўйилган кайикларда куртка, шарфу телпакларда ўтирибмиз. Иссикдан терга ботиб кетганмиз.

Атрофга карасам, одатдаги қор уюмлари ўрнида куёш қиздираётган тупроқ, яшил майсалар, гулга кирган дарахтлар...

Жан атрофга тикила-тикила шарфини еча бошлайди.

«Нималар бўлиб ўтганининг фарқи йўқ, муҳими нима борлигида! Ҳаммаси ўз вақтида бошланади ва тугайди!»

Эгнимиздаги иссиқ кийиларни, пойабзалларни ечиб ташлаймиз, пойчаларимизни шимарамиз-да қизиган қумли қирғоқда ялангоёқ кета бошлаймиз.

Жанни охирги марта кўрганимда жуда ҳорғин эди. Бу ерда у ёш-яшноқ ҳолатда.

«Жан, сенга дунё азиятлари кимгадир кўп, кимгадир эса кам насиб қилгандек туюлмайдими?»

У қуёшдан олачалпоқ тусга кирган уммон сатҳига тикилади.

«Мен шифокорман ва фақатгина илмий фактларга таянишим лозим. Аммо мен руҳларнинг кўчиб ўтиши гоёсига ишонаман. Мен яқинда шундай тўхтамга келдимки...»

Жаннинг фараз қилишича, ҳар ким қалбининг ёшига қараб синовлар олади. Ёш вужуддаги балоғатга етган қалбга дунёдаги ходисаларни нозик илғаш, яхши-ю ёмонни ажрата билиш иқтидори берилади. Шундай ҳолда қалб бу дунёни тўлиқроқ яшайди ва имкониятига кўра уни яхшилайти. Одамларни илҳомлантирувчи кўшиқлар яратади, нонлар ёпади, хасталарни даволайди ва муҳаббатга ишонмаганлар билан меҳр-муҳаббатини бўлишади.

Жаннинг сўчлари ўсиб, тарам-тарам бўлиб кетганди.

«...Энди Дарьяга ўхшаб қолдим. Фақат уники малла тусда.»

Жан кулади. Гуллаб-яшнаётган шаҳар фонида турган биродаримга қараб туриб эслаб қоламан: бу туш — ҳозироқ узилиб қолиши мумкин. Унинг сарҳадлари ортида туганмас қаҳратонлар ва дўстларнинг ўлими ҳақидаги хабар мавжуд.

Жаннинг кўлини тутганимда титраб кетади.

«Нима бўлди?»

Унинг ғойиб бўлишидан кўрқаман.

«Жан... Биз билан, барча-барчамиз билан ҳаммаси яхши бўлишини хоҳлайман!»

У кифтимга қоқади.

«Биз то бир-бирмизда бор эканмиз худди шундай бўлади ҳам. Шу ердами ё яна бошқа ёқдами, бу муҳим эмас!»

Хавотирим йўқолади. Қизиган қум оёқларимиз остида билинар-билинемас ғичирлайди. Маёққа яқинлашарканмиз, уйғониб кетаман.

Қизим, «Уч опа-сингиллар»даги Ольганинг гаплари ёдингдами?

«...Вақти келиб, бизлар ҳам мангуликка кетамиз, бизларни унутишади, бизларнинг чехрамиз, овозимиз ва нечта бўлганимизни унутиб юборишади, аммо бизнинг захматларимиз биздан кейин яшайдиганларга шодлик бўлиб ўтади...»

Сени соғинган,

Даданг

5

**Кўзларингни юм ва
озодликка сингиб кет!**

Досту,

эрталабки уч яримдан бери тик оёқдаман,
бакуватман. Вақт алмашинувига кўникаяпман.

Мария ва Леон ҳақда ўйлаяпман. Абадий қиш
шаҳрида янги кун аллақачон бошланди, бу ернинг
вақти тўрт соатга орқада. Мария магнитолани
қўйганча америкалик бир гуруҳнинг кўшиғи остида
ошхонада куймаланаяпти — бўтқа учун курук
меваларни майдалаб, столга дастурхон тўшаяпти. Уй
ичида туйилган қаҳва-ю қотирилган нон ифори
ҳукмрон.

Сенга яхши маълум: нимаки бўлмасин, ойинг
эрталаб қаҳва дамлаб, нонни киздиради - бу унинг
янги кун фалсафаси. Ҳаёт ҳамма вақт давом этади.
Дарьянинг юлдуз буржлари ва инсон феъли ҳақидаги
гаплари қулоғим остида жаранглайди.

*«Бу Асад буржидаги аёлларга хос хислат.
Декабрда тузилган сиз — Қавслар гоёлар генератори
ва бироз файласуф бўлган абадий болаларсиз...»*

Леон аллақачон уйғонган бўлса керак. У биринчи
навбатда туни билан ухламай чиқиб, кун ярмигача
ухлайдиган Марсни қучоқлайди. Матис эса ўзига
тегишли диван ортини кўриқлаб, егани ёки сайр
қилгани келган пайтидагина чиқади.

Нонуштадан кейин Мария Ўзғирнинг палубасини кордан тозалашга боради. У катерга хонанда аёл Конни Фрэнсиснинг «Энди орамизда ҳеч нарса йўқ, ёқангдаги лаббўёк сени сотиб қўйди, эй йигит» деган қўшиғини хиргойи қилиб беради ва бугунги кунга тегишли фикр топиш учун борт журналига қараб кўяди.

Уйни соғиняпман...

Умид ухляпти. Бирор соатдан кейин уйғонади ва биз новвойхонага борамиз. Стаканга сув қуйиб, тунчирок ғира-ширасида бошпанамизни кўздан кечираман. Ошхона билан қўшилган битта хона, ғичирлаган паркет, кўхна меҳмонхонага қараган тахта ромли дераза.

Истамбулда уйларнинг номлари бор. Бизнинг тўртқаватли, балконсиз мовий уйимизнинг номи — Мельтем. Денгиздан илиқ шамол эсади.

Столда ётган эрон шоири Сухроб Сепехрийнинг «Қалб шеърлари» китобини кўлга оламан. Хатчўп қистирилган саҳифани очаман.

Денгизлар ортида шаҳар бор азим,

Унда қуёш тонгга боққан кўзлардек улкан.

Унинг шоирлари сув, ақл ва ёруғлик

ворисларидир.

Денгизлар ортида шаҳар

бор азим!

Қайик яшаш керак... Қани, денгизга чиқай-чи!
Тош ётқизилган энсиз, эгри-бугри тангкўчадан тушиб

бораман. Бу кўчадаги ягона дарахт (каштан бўлса керак) ортидан масжид бўй чўзиб турибди. Қоронғу осмонда чағалайлар чарх урмоқда. Биринчи қаватнинг деразалари рафида мушуклар мудрамоқда. Ҳавода номаълум зираворлар, денгиз тузи ва кўҳна шаҳарда ўтган миллионларнинг умидлари омухта бўлган ҳид анқийди.

Досту, Босфор қаршисида турганча ўйландим: мен бу ерга бошқа қайтиб келмаслигим мумкин, бўғознинг кўриниши эса мен билан ва менсиз ҳам ўзгармайди — аввалгидек қолади.

Бирданига атрофдаги ва қарши қирғоқдаги барча масжидлардан азон товуши янграб кетди. Азоннинг биринчи нотасиданок қушлар самога кўтарилишди, шаҳар узра парвоз қилишди. Кўзларимни юмганча, озодликка сингиб кетдим.

Сени соғинган,

Даданг

6

**Ҳақиқат ҳамиша ёқимлимас, аммо
ёлғондан афзал!**

Досту,

биз Умид билан тонголди шаҳарда трамвай рельсларини ёқалаганча, бўшаб ётган бозор ва грекларнинг ибодатхонаси ёнидан новвойхонага боряпмиз. Осмачироқларнинг сарик нурлари кўзни камаштиради, хуркак кўча итлари емиш излайди, кечаги газеталар бўлаги кўчаларда учиб юради.

Буқанинг бронза ҳайкали шаҳарнинг улугворлигидан нурланган каби ялтирайди.

Кимсасиз Истамбул ғариб кўринмайди, унинг гўзаллиги бемуҳтож ва беқиёс.

Мен билан кечаётган воқеалар, кўраётганларим тушга ўхшайди. Ҳозирча янги муҳитга — бошқача манзаралар, ранглар, товушларга ўрганмаганман. Абадий қиш шаҳрида ҳаммаси сиқик, лўнда... уларни қиёсламайман.

Умид ўша совуқлардан кетганидан хурсанд.

«Агар ота-онам бўлмаса, ўша ватан деган жойни сираям эсламаган бўлардим. У ерда халқ аслида ўзларига керак бўлмаса-да, демократияни орзу қилади...»

Унда исёндан тапқари ўз-ўзига савол бериш хислати ҳам мавжуд. Умид ўзи билмаган ва тушунмаган ҳолда оғир юкли гапларни гапириб

юборади. У ҳали ёш, ватан нималигини яхши тушунмайди. Қаерда яхши юрса, ўша жойдан бошқаси салбий бўёқларга бўялган. Бироқ, ўйлаб қоламан, унинг ички исёни, ўйлаб-ўйламай, билиб-билмай гапирган гапларида жон бордай...

«Мен одамларга бўлган муносабатим орқали ўзимда янги нарсаларни топаман. Улар менинг асл юзимни, хатти-ҳаракатларимнинг асл сабабларини кўрсатиб беради. Тўғри, ҳақиқат ҳамма вақт ҳам ёқимлимас, аммо ёлгондан кўра афзалроқ. Айни ўтаётган дам, шу бугун билан яшашни ўрганаянман. Қийин... Фикрларим дам ўтмишига, дам келажакка кетиб қолади!»

Умиднинг барча орзу-ниятлари амалга ошишини истаيمان. Худо хоҳласа ҳаёт қийинчиликлари туфайли орттирган ички исёнлари меҳр ва хотиржамликка жой бўшатиб беради.

Сариқ рангли уч қаватли бино ёнидан ўтамиз, тахта панжарали деворларда болалар чизган суратлар... Мактаб...

«Ишдан қайтаётган пайтим болалар катта танаффус учун ҳовлига югуриб чиққан бўлади. Уларга қарайман ва ўйлайман: болаликда бизларни ёлгон учун жазолашарди, биз катта бўлдик — энди ҳақиқат учун ёмон кўришади, жазолашади ёки ўлдиришади...»

Қизим, ойинг сенга ҳомиладорлигини айтганида, ўзимни жуда бахтиёр одам дея ҳис қилгандим. Фақатгина ота бўлаётганим учунмас, болаликни яна

қайта яшай олишим учун! Ахир мен сенинг вужудингда ҳам яшайман... яшаганман...

Сени қўлларимда тебратарканман, сен билан дунёни идрок этишга, илк қадамларни қўярканман, ўша сокин енгилликни ҳис қилдим. Аммо бунинг тезда якуни борлигини англамаган эканман.

Биз сен билан конкиларда учардик, югурганча июль денгизига ўзимизни ташлардик, сенинг қўғирчоқларинг учун турли томошалар ўйлаб топардик, ойинг учун арча остига совғалар беркитардик ва тонг отганида ойинг бизга тайёрлаган тугунларни очганча қувонардик.

Кимдир, болалик — бу йўқотилган давр, деб айтган эди. Қўшилмайман! Агар биз хоҳласак, болаларимизнинг қўлидан тутганча ўша ўлкаларга қайта оламиз.

Сени соғинган,

Даданг

7

**Сен ўзинг билмаган ҳолда менга
кўп нарсани — қабул қилиш, кечирिश
ва ишонишни ўргатдинг**

Досту,

биринчи бор симитни тотиб кўрганимда нимадан хайратланганимни биласанми? Симитларнинг сирти султон буйруғи билан зарбланган тилла танга тусида эканлиги билан. Мен буни атайин бўяшган бўлса деб ўйлагандим. Янглишибман...

Чилвирдек чўзилган тилимлардан ҳалқачалар ясашади, кейин рожко дарахти мевалари шарбати, ўсимлик ёғи ва сувдан қайнатилган сиропга ботириб олинади. Охирида кунжут донларига булаганча духовкага тикишади.

Истамбулда: «Симитсиз кун хайрли ўтмайди», деган гап бор. Миллий ифтихор! Бирорта нонушта унингсиз ўтмайди: ширин чой, зайтун мевалари, кесилган бодринг, помидорлар ва албатта, кунжутли тешиккулча.

...Новвойхонадаги иш куни соат тўртда бошланади: йигитлар бир стакандан чой ичиб олишади ва ишга! Соат олтида дастлабки симитлар пештахталарга чиқарилиши лозим. Иккинчисини бозордаги сотувчилар олишади. Бошларидаги саватлар билан кўчаларда бақириб юришади: «Иссиқ симитлар! Иссиқкина симитлар!» Қанча баландроқ бақирсанг, шунчалар кўп сотасан.

Хамирни тунда қориб кўйишади. Қурук хамиртуруш, ун, писта ёғи, туз, шакар (бир қошиқдан кўпмас) ва сув. Хамир қаттиқ, силлиқ, ёпишмайдиган (керак бўлса, ун сепилади) бўлиши керак. Жараённинг энг муҳим қисми – симитларни ясаш. Худди мана шуни ўрганишим керак, қизим.

Ўзимизнинг новвойхонани соғинаман. Амирга катта раҳмат, бир ўзи ишлаяпти, ойинг ва Леондан хабар олиб турибди. Уларга жамғарганимизни қолдирганман, бошланишига етиб туриши керак.

Леон янги ҳаётга кўникаяпти. Йўлга қараган дераза олдида ўтиришни бас қилган, худди ўтмиш уни ўраб олишига йўл кўймаслик учун дераза ёнидан терс қараб ўтади. Ёстиғи остидаги Дарьянинг соч қистиргичини ойингнинг тақинчоқлари сақланадиган қутчасига солиб кўйган. Баъзи пайтлар уни олиб, ҳидлаб кўради ва қайта жойига кўяди.

Бир куни Леоннинг ўйинчоқ мошинчалари йўқолиб қолди. Уларни излай-излай ахлат челагидан топдик.

Мария Леонни, у итариб ташласа-да, аввалгидан кўра кўпроқ кучоқлайди, жавоб қайтармаса-да, у билан кўпроқ мулоқотда бўлади.

«...Онасининг ўрнини ҳеч ким босолмайди. Мен Леонга дўст бўлмоқчиман. Албатта, бу нарса катта сабр-тоқат ва руҳий тетиклик талаб қилади. Чарчайман. Тунги икки соат ошиқча уйқу кучимни тиклаб олишимга етади. Эрталаблари Леон

биқинимга суқилиб, кўрнага ўранганча маза қилганидан тамшанади. Тўғри, ундаги касаллик аломатлари тез-тез ўз кучини кўрсатиб туради ва биз учун бу биров галати туюлмасдан иложи йўқ. Бироқ барибир у бола ва безубор! Уйқуга тўйган Леон биров ёнимда ётганидан кейин Марсни қучоқлагани туриб кетади...»

Қизим, сенинг ойинг жуда меҳрибон, бетакрор аёл. Ўзи билмаган ҳолда менга кўп нарсаларни — қабул қилиш, кечириш ва ишонишга ўргатди. Аёл — меҳр ва муҳаббат қўриқчиси.

Сени соғинган...

Даданг

8

**Мехрга тааллуқли бўлмаган нарсаларга
бебаҳо вақтингни сарфлама!**

Досту,

Истамбул — мушуклар шахри. Улар бўғоз сохилларидан бошлаб уйларнинг томларигача бўлган ҳамма жойда бор. Уларга алоҳида муносабат мавжуд. Истамбул аҳли бир ақидага ишонишади: мушуклар Парвардигорнинг хислатли жонивори. Шунинг учун итлардан фарқли равишда бу мўйловдорлар барчага мулойимлик кўрсатиб суйкалгани билан вужуди ва руҳидан яхшилик ва эзгулик уфуриб турадиганлар ёнидагина бўлишга интилади.

Новвойхонадаги иш қувонтиради. Ютуқларим кўзга ташланиб қолди — симитларни ясай оляпман. Хамир бўлақларидан эпчиллик билан арқонча ясайман ва учларини ёпиштираман. Кулчалар кунжутга беланганида худди майда муз инжулари қоплагандек бўлади, дарров эсимга Абадий қиш шахри келади. Уйни соғиняпман... Балки, сафарим қаригандир?

Менга Мария етишмаяпти. У билан биргалик бахт, осудалик. Муҳаббат — ўзгарувчан дунёдаги ягона барқарор туйғу. Севган вақтингда ҳар қандай синовдан ўта оласан. Бизнинг муносабатларимиз қим-қанча йиллик бўлса-да, мен аввалгидек уни эрталаблари қучоқлашга ошиқаман.

...Ишдан сўнг Умид билан пиво ичгани борамиз. У севгилиси билан ажрашиб кетишганидан қайғуда. Севгилиси америкалик, Айдахода яшайдиган фермернинг қизи. Ҳаракатчан, рашкчи, нафсониятли. Бизнинг йигитча эса бошқача атмосферада камол топган, филолог ота-онаси халиям бир-бирларини сизлашади, бир-бирларига овоз кўтаришмай, деярли шивирлаб гаплашишади, оқшомлари Чайковскийни тинглашади.

«...Менинг ўзим ҳам огир-вазминликда намуна эмасман, қандайдир валакисаланг, бетайинман, кулманг, буни ўзим ҳам биламан, пуштикамарларимга мос ўгилмасман гўё. Аммо аёл эркакни бошқаришини қабул қилолмайман... Шунда ҳам уни севавераман! Ёввойиларча! Шундан янада огриқлироқ...»

Умид менга савол бер, бу билан ичимдагини суғириб ол, дегандай маъноли-маъноли тикилади.

«Сен бахтли бўлмоқчимсан ёки ундан устун?»

Умид иккинчи кружкани олади. Иккинчисини олишдан олдин бўшаган биринчисини шахд билан стол устига кўяди.

«Аёлдан устун! Уни яхши кўриб ардоқласам-да! У учун ҳаммасига тайёр бўлсам-да!»

Жез пиёладаги чипсларга туз сепаман. Умиднинг шовкинидан безовта хўррандаларга «хаммаси жойида» дегандай жилмайиб қараб кўяман.

«Унақада «сан-ман»га боришинг кераги йўқ. Уни кучоғингга ол ва уйингга олиб қайт!»

Қизим, айрим хафагарчиликлар юксалишга олиб боради, етукликка ундайди ,сени яшовчан ва курашувчан қилиб кўяди, яна шундайлари борки, ажралишга, айрилиққа етаклайди. Муҳими, арқонни тортавериш керакмас, моҳиятга кулоқ солиш керак. Моҳияти эса оддий...

Кайфи ошган Умид замонадан нолийди...

«Ҳозир одамлар бир-бирини қўлаш ўрнига ерга уради. Биз сабрли бўлишни унутдик, нималарни айтаётганимизни ўйлашни бас қилдик. Ҳаммаси ўзимга бўлсин, янаям, янаям... Бўлиб ўтаётганларга қараб туриш қийин, эшикларни маҳкам ёпганча бу бетартибликни уйингга қўймасликни хоҳлайсан. Атрофда шунча гўзаллик борлигида эшикларни маҳкам ёпиб қандай яшайсан?! Замонаси шунақа экан-да, сувнинг қайтиш пайти, отам!»

Умиднинг олдидаги учинчи кружкани четга суриб кўяман.

«Йигит, сувнинг қайтишларида қандай хислат борлигини биласанми? Тўлқинлар ортга қайтганида, чиганоқли қирғоқ тублари очилиб қолади. Ўзининг яланғоч чиройи билан у оламни янада яхшилайдди!»

Ҳаёт — ажойиб саёҳат. Бебаҳо вақтингни меҳрга тааллуқли бўлмаган нарсаларга сарфлаш аҳмоқликликдир.

Сени соғинган,

Даданг

9

**Кимки бу дунёда бир-бирини севган
бўлса, ундан кейин ҳам албатта
учрашишади...**

Досту,

оқ уйимизнинг эшиги очик, қорли қуюн уни кучи борича тебратмоқда. Шаҳарни қор босган, уммон кулранг-оқ ёпинчиқ билан ёпинган. Оёқ ости билич-билич. Остонага яқинлашаман, пойабзалимни ечаман.

Мана, остонада турибман. Ичкаридан товуш келади. Таниш товуш, мулойим... Қўшиқ янграмоқда! Уйдаги телевизорда оқ-қора тасвирлар ўрин алмашмоқда. Элла Фицджеральд ўзининг «Ёз фасли» қўшиғини ижро этмоқда. Қизим, бу бизнинг энг яхши кўрган қўшиғимиз. Олтмиш тўққизинчи йили Берлинда ёзиб олинган. Роялда Дональд Карсон жўр бўлган.

Бир куни тонгда...

Сен қўшиқ билан уйгонасан.

Кейин қанотларингни ёзиб...

Кўкка учиб кетасан!

Мария креслода ўтирибди. Телевизор ёғдусидан унинг юзлари захил тусда. Қўлларида бир уюм хатлар. Хатжилдлар очилмаган. Элла қўшиғини давом эттирмоқда.

Сенга ҳеч ким етказмас озор...

Қўйгин, йиғлама!

Ойингнинг пойига тиз чўкаман, бошимни унинг тиззасига қўяман. У хатларни тушириб юборади, улар

пастга сирпанганча совук полда сочилиб кетади. Энди менинг ҳеч қаёққа кетгим йўқ.

...Тонгги учда уйғонаман, соғинчдан тезроқ бу ерлардан қочиб кетгим келади. Тор йўлаклар бўйлаб шоша-пиша вокзалгача, ундан поездга ўтириш ва Абадий қиш шаҳрига етиб олишим керак.

Кийинаман, тор кўчалар бўйлаб пастга қараб кетаман...

Масжид олдида бир эркак каштан дарахтини суғормоқда. Кичкина бассейндан челақда сув олиб, дарахт илдизлари остига қуяди. Бу Сулаймон, йигирма йилдан бери шу масжидда фаррош бўлиб хизмат қилади. Узун сочларига оқ тушган, юзларини устара тилимлагандек чуқур ажинлар кесиб ташлаган. Ислом революциясидан кейин Табриздан келиб қолган.

«Ёшлигимда ҳаёт ҳақида фикр юритишни яхши кўрардим. Ишончларим ердаги ҳамма нарсадек хато, вақтинчалик бўлиб чиқди. Кимки ҳаётни яхши биламан деса, у ё яшамаган, ё ўлик!»

Бизлар сукутни бирдай қадрлаймиз. У ҳам ўзича гапиради, мен ҳам жимгина тинглайман.

«Тилимиз бошқа бирор аъзомиздан кўра кўпроқ зиндонга маҳкум. Ақллилик қилгандан кўра кўчатларимизни суғорайлик, мана ҳозир бошланиб қоладиган азонни тинглайлик...»

Энди мен ҳаётнинг абадийлигини аниқ-тиник ҳис қиламан. Ҳеч ким ўлмайди, кимки бу ҳаётда бир-бирини яхши кўрган бўлса, ундан кейин ҳам албатта

учрашадилар. Вужуд, исм, дунёқараш — барчаси ўзгарса-да, бир нарса оҳанграбодек бизни бир-биримизга тортади...

«Муҳаббат — абадий қовуштирувчи!»

Ҳозирча эса мен яшаяпман, гоҳ севаман, гоҳ эса севишдан толиқаман. Лаҳзаларни эслаб қоламан, улар ҳақида эртага ёки кейинги ҳаётимда ёзиш учун бу хотираларни авайлаб сақлайман.

Сени соғинган,

Даданг

10

**Ниманики суғорган бўлсанг,
у сенда гулаб мева тугади...**

Досту,

қизим, аввалгидек тим қоронғуда уйғонаман. Сулаймоннинг олдига тушиб бораман, у аллақачон каштанга сув қуйган, масжид ҳовлисини юваётган, гиламчаларни артиб тозалагандан сўнг қуритиш учун ёғоч панжараларга осаётган бўлади.

Сулаймон бу кўчадан узокқа кетмайди, масжид ва унинг ортидаги боғчада жойлашган кичкина хона унинг уйи.

«Менга шаҳар марказига боришни, у ердаги ажойиботларни томоша қилишни маслаҳат беришади. Мен эса қийғос очилаётган мана шу атиргулларимнинг атрофидан яхшироқ жойни билмайман. Ҳаётга қизиқишимни йўқотмадим, аксинча уни топдим...»

Дўстимга ойналарни ювиш, кўчиб тушган кошинни қайта ёпиштиришга кўмаклашаман. Ишлар орасидаги танаффусларда икки қария шошилмасдан суҳбатлашамиз, уйғонаётган шаҳар овозлари ҳамоҳанглигида лола шаклидаги пиёлаларга чой қуйиб ичамиз. Ҳеч ёққа шошмаслик — нақадар лаззат!

– Сулаймон, сенда ҳаётни бекорчиларча, бенаф яшаётганлигинг хақида фикрлар безовта қиладими? Гарчи бунга асос йўқдек: ҳурмат қиласан, сени ҳам

хурмат қилишади, меҳр кўрсатишади, эвазига қанча олишинг, балки умуман олмаслигингни ўйламасдан ҳам меҳр ва эътибор берасан, қутилмаган янгиликлардан кўркмайсан, шу ёшингда ўқишга, ўрганишга тайёрсан...

– Албатта, бўлиб туради. Уларни қанча қувма, барибир суқилиб киришади. Сен эшикдан ҳайдасанг, тешикдан киришади. Мен уларга кўникибам кетдим, ортиқ эътибор бермайман! Бизлар ниманики сугорган бўлсак, ўша ўсади, гуллайди ва мева беради! Бенафликка келсак...

–... одам ҳаёти ҳамма вақт бирёқлама, шундай эмасми?

– Ҳа. Кимдир майсазорни қайчилашни, яъни ўтларни бир текис қилиб ўриб туришни бекорчи иш деб ҳисоблайди, кимгадир эса бу иш унинг кундалик юмуши, севимли касбининг бир бўлаги.

– Фикрингга қўшиламан, Сулаймон. Менинг ҳаётимга тегишли бўлмаган тақдирда ҳам яхшиликка ишонавераман. Бир аср аввал бу ҳақда Чехов ҳам ўз фикрини ёзиб қолдирган...

«...Ердаги ҳаёт тасаввур қилмас даражада гўзал, ажойиб бўлади. Одамга мана шундай ҳаёт керак, агар у мавжуд бўлмаса, одам уни олдиндан сезиши, қутиши, орзу қилиши, унга тайёрланиши, бунинг учун эса боболари ва оталаридан кўра кўпроқ кўриши ва билиши керак!»

– Жуда ажойиб айтилган. Мен «Ваня тоға» ва «Чағалай»ни ўқиганман. Унинг пьесалари — кўзгу. Дераза ортида қандай аср бўлмасин, ўша ниқоблар қолаверади, қаҳрамонларгина ўзгаради. Фаройиб сўз устаси. Даҳо!

– Сен Чеховни биласанми?! Менга унинг ижоди мусулмонларга унчалик ҳам маъқул эмас, деб ўйлардим.

– Тор фикр бу, дўстим. Ботиний миграция ернинг тортиш кучига бўйсунмайди, эътиқод ҳам шу жумладан, у илоҳий! Чеховнинг қаҳрамонлари ҳақида ўқиркансан, биз улардек эмасмиз деган хаёлда «эх, қандай одамлар-а» деб юборасан. Аммо, биз уларнинг ўзимиз-ку! Сен билан жуда кўп нарсаларни гаплашишимиз керакка ўхшайди.

– Ҳар кунимиз кашфиёт, Сулаймон. Бу тирик одам учун энг яхши шиор. Ҳар куни, ҳар кимдан, хоҳ у яхши ёки ёмон бўлсин, бирнима ўрганиш мумкин.

Досту, агар вақт топсанг, Чеховни ўқи. Фикрларингни менга билдир. Сулаймон иккимизга бу жуда қизиқ.

Даданг

11

Уммонга салом йўллайман...

Досту,

мен дўкондан саватлари билан иссиқкина симитларни олиш учун келган сотувчилар изидан чиқдим. Пешбандимни ечиб, унларини қоққанча эшикдаги илгакка илдим ва марказий майдон сари кетдим. У ерда дарахт тагига ўтирганча бир соатлар илгари пахмайган хамирдан тайёрлаган симитларимни сотиб олаётганларини кузатиб ўтирдим.

Сотувчилар тешиккулчаларни қоғоз пакетларга солишар, ушлаганда кўчган кунжут донлари ёқимли шитирлаганча пакет тубига тўкилиши менга эшитилиб турарди. Кимдир ишига шошилганча симитларни йўл-йўлакай ер, бошқалари эса шошилганча уйларига элтишарди.

Меҳнатинг меваси одамларни бир неча лаҳзага бўлса-да бахтли қилаётганлигини кўриш — бахт.

Йўловчиларнинг оёқлари остидан кабутарлар учиб кетишар, мен қувонар ва бесарҳад хорғинликни ҳис қилардим. Бамисоли мижжа қоқмаганча, етишимга ишонмагандек жуда узок йўл босдим, мана охири — мен шу ердаман. Энди кўзларимни юмганча мангу уйқуга кетсам. Кейин эса уйғонсам ва яна кейинги нуқтагача йўлни давом эттирсам.

Ўша дақиқада кўхна Истамбулнинг майдонида ўзимга ҳеч нарсани ўйламасликка изн бердим. Буни эпллодим, Досту.

Бўшаган саватларни янги симитлар олиб келиш учун жўнаганларида ўрнимдан турдим ва сокин одимлаганча уйга жўнадим. Умид икки кундан бери севгилисиникида қолаяпти, улар ярашиб олишди. Кечкурун ишдан кейин асрандихонадан ўзлари танлаган кучукболани олиш учун боришади, буни ўзим маслаҳат бердим, уни олий навли фаранг шароби шарафига «Марго» деб номлашмоқчи.

Янги куннинг ярмигача ухладим. Ҳеч қандай туш кўрмадим. Мен етмиш йиллик умрим мобайнида илк бор мутлоқ хотиржамлик муҳитига тушгандим.

– Сулаймон, болалигингда ўзинг ўйлаб топган дўстларинг бўлганми? Яъни, ўзингдан бошқа ҳеч ким кўрмаган, аммо доим сен билан бирга бўлган дўстларни ўйлаб топганмисан?

– Йўқ, дўстим. Болалигимдаёқ нима ўйлаб топилгану нима асл эканлигини билганман. Ўйлаб топилганлар агар ҳаётдагига ўхшасагина менга ёкарди.

– Қизиқ. Менинг қизим Досту, ўзини ёмон тутганида «Ҳаммасига Ярамас Досту айбдор», дея туриб оларди...

– Ҳа-ҳа-ҳа... У билан театрга борармидинглар?

– Албатта. У катталарнинг томошасини яхши кўрарди. «Чиполлино» ва «Узунпайпоқ Пеппи» уни кизиқтирмасди.

– Мен ҳам театрни яхши кўраман. Одамга яхши таъсир қилади, энсангни қотирмайди.

– Янаямми! Ҳаётда шокка туширадиган нарсалар етарлича, ҳатто ўз фикрларинг ҳам баъзан бошингни гаранг қилиб қўяди.

– Фикрлайдиган одам, албатта, яхши, аммо баъзида фикрлар одамни ҳар тарафга тортиб кетади.

– Буни биламан, Сулаймон.

– Битта маслаҳат берайми, оғайни? Майли, улар хаёлингда жўш ураверсин. Уларни тўхтатма! Лекин уларни шунчаки бир четдан кузат...

– Яхши ғоя! Афсус... Кейин бугунгидай тонголди суҳбатларимизни эслаб юраман.

– Кетмоқсимисан?

– Ҳа, Сулаймон, кетишим керак... Уйингни асра!

– Сен эса уммонга салом айт! Унинг соҳилда жон деб яшаган бўлардим. Худо хоҳласа, кейинги хаётимда. Бунисининг қолганини каштаннинг ёнидаги масжидда ўтказаман.

* * *

Поезд Истамбулдан олислашарди. Яна бошқасига ўтириб, тўққиз соатлик йўлдан сўнг уйда бўламан.

Сени соғинганман...

Даданг

12

**Бахт меҳнатни талаб қилади...
Ёнбошлаб ётганингда ўзи келмайди!**

Досту,

поезд ойналари ортидаги манзаралар туссизлана бошлади, демак қишга яқинлашаяпмиз. Назаримда проводниклар йўловчилар оқимини бошқара олишмаяпти, вагонларда шовқин-сурон. Баъзилар бири-бири билан жанжаллашишади, бошқалари ҳожатхона ахволдан норозилик билдириб тўнғиллайди, қолганлар вискига бўкканча томоққа зўр бериб қўшиқ айтади.

Қўшни купедаги, ё астрология, ё фолбинлик билан шуғулланадиган семиз аёлнинг гапи қулоғимга чаланди. Бўлиб ўтаётган воқеаларга сабаб ойнанинг тўлиши билан боғлиқ эмиш. Менга эса иссиқ ўлкада меҳмон бўлиб ўзларини бинойидай тутганлари уйга қайтаётиб асл қиёфаларига қираётгандай туюлди. Аксинча, сайру саёҳатда дунёларга сиғмаганлари ўз ошёнига, доимий ҳаётига қайтаётганидан хомуш. Ораларида менга ўхшаб уйини, кадрдонларини соғинганлари ҳам бор. Нима ҳам дердим, кишилар ҳаётини юлдуз буржларига қиёслашга одатланган аёлнинг гапларида жон бордек.

«Мен инсониятга алақачон аянчли ташхис қўйиб бўлганман. Уни барбод бўлишдан бошқа ҳеч нарса сақлаб қололмайди!»

Мен билан бирга купеда чиройли эр-хотин жуфтлиги кетмоқда. Бутун йўл бўйи ўзаро низоларидан бўлак ҳеч кимга, ҳатто ўзларига ҳам кулоқ солмасдан гап талашиб келишади.

Англашимча, йигитнинг исми Жорж, у ёзувчи. Аёл эса ўз касбини ҳам ташлаб, борлигини эри ва болаларига бахшида этган.

Эр ўз-ўзига шу қадар берилиб кетганки, ташқи оламини ҳам унутиб қўйган. Аёл эса — озурда, жиззаки, эрининг ҳаётига сингишиб кетганлигидан икки карра қийналади. Бир-бирини севадиган икки одамнинг ҳаётга турлича қараши оқибатида пайдо бўладиган ҳолат.

«Нима учун бахтни танлашимизга доимо нимадир ҳалал бериб келади?!»

Бахтсиз бўлиш қийин эмас. Бунинг учун сабаб излаб ётиш шартмас, доимо ўзидан норози ва ҳаёт ташвишлари билан банд оломон ортидан эргашсанг кифоя. Бор ташвиши билан дунёга талабномалар юборишдан иборат бўлган кўпчиликнинг биттасига айланасан-қўясан.

Қизим, биласанми, бахтсиз ҳаётнинг биргина, етилмаган бодомникидек ачқимтил-тахир таъми бор, холос.

Бу таъм доим турлича меҳнат ва сабрни талаб қилади. Диванда чўзилиб ётганинда у келмайди, ҳеч бўлмаса, жойингдан туриб, эшикни очиб қўйиш керак. Ёнбошлаб ётганинда қадди тик меҳмонга мезбон

бўлолмайсан. Ўрнингдан туриб эшик очсанг, очикчехра билан қарши олсанг, ичкарига киради, тўрга ўтқазсанг, узоқ ўтиради. Бахт деганлариям иззатталаб меҳмон каби, илтифотингга, эътиборингга мухтож.

Бахтга кўнглига йўл топиш осон иш эмас. Ягона йўналиш, барча мувофиқ келадиган ягона андоза мавжуд эмас. Албатта, янглиш олинган ўлчамлар учрайди. Бунақаси бўлиб туради, жараён шунақа — бошлаганингни ярмида ташлаб қўймасанг бўлгани.

Қулоқчинимда америкалик жаз турба чалувчиси Майлс Дейвиснинг «Уммон қадарли теран» кўшиғига чалган оҳанглари янграйди. Унинг трубасидан таралган оҳанглар қалбимда ғайриоддий туйғулар пайдо қилади.

Сени қанчалар кучли севаман!

Жавобимда ёлгон йўқ асло...

Уммон қадарли теран —

Осмон қадарли юксак!

Ҳамёнимдан, қизим, иккимиз бирга тушган суратни оламан. Сен беш ёшда, кифтимда ўтириб олгансан. Эгнимда Мария совға қилган тўқ-мовий свитер, чап билагимда отамнинг чарм боғичли соати. Сенинг ўнг оёғингдан тушиб кетган пойабзалинг кумда ётибди. Ортимизда эса уммон. Бу сенинг у билан биринчи учрашувинг эди... Эслолмасанг керак, узоқ пайт тўлкинлардан кўз узолмай туриб қолгандинг. Ойинг апельсиннинг пўстлоғини арчаркан

сени зимдан кузатарди. Ўшандаёқ билганмиз сенинг қалбинг уммон мавжлари каби оромбахш эканлигини.

«Икки соатдан бери тўлқинларга тикилган куйи лом-мим демади-я, гаройиб!»

Айни ўша дамда сенинг қалбинг аввалги ҳаётингда нимани севганлигини эслаб қолганди.

Сени соғинган,

Даданг

13

**Маънос хаёллар келиб-кетишига
изн бер! Уларни зинҳор
ушлаб қолма...**

Досту,

хўл қор ёғишдан тўхтади, ойна ортида мовий тун. Вагон тинчиб қолган, ухлаётган кишининг хуриллаши ва илтижо аралаш дуоларни шивирлаётган овозгина келади. Аёл кишининг овози.

«...Бизни гуноҳларга грифтор қилма, шайтон васвасасидан асра!»

Жорж ва унинг хотини чиқиб кетишди. Улар ярашиб олишган кўринади ва ҳозир вагон-ресторанда шароб ичиб ўтиришибди.

Абадий киш шаҳрига стиб олишимни кутганим-кутган. Негадир уйқум йўқ. Америкалик жаз мусикачиси Чет Бейкернинг «Almost blue» куйини тинглаяпман. Унинг мусикаси — қия очик қалбдан таралаётган мусаффо нур. Сўзлари ҳам ғалати, аммо замирида яширин фалсафаси бор...

«Ҳамма яхши нарсалар ҳозир тугамайди, фақат энг яхшиларидан айримларини йўқотасан...»

Термосдан чой қуяман. Столчада темир филдиракларнинг ҳаракат оҳангига мос равишда лиммо-лим стакан титраб турибди. Тўкилмаса гўргайди. Ҳар эҳтимолга қарши магнитола ва китобни сумкамга солиб қўяман.

Бирдан хотирамда шундай лавҳа жонланади: мен болалигимдаги уйим ошхонасидаман. Ғичирлайдиган поллар, эски жавон, дастурхон кўрмаган, яхши рандаланмаган тахталардан ясалган стол. Анна бувим ичидаги данаклари усталик билан олиб ташланган ўриклардан мураббо қайнатаяпти. Улар қайнаш мобайнида шаффоф-сарик марсипанларга ўхшаб қолади.

Болалигим мураббо кўпиклари ҳидини эслатади. Уларни қандай яхши кўрардим. Айниқса, қотиб қолганида уларни қуймоқ чалпақчаларга суркардим. Таъми оғзингда қолади! Мазза!

Анна бувим ликобчамга қуймоқлар ташлаб, пиёлага кўпикларни сидириб солиб, стаканга чой қуяди. Тезроқ совутиш учун стаканга пуфлайман. Бир марта куйиб қолганим учун стаканга қўлимни теккизмайман.

«Бувижон, жуда қайноқ-ку! Қўрқаман...»

Анна бувим қайноқ кўпиклар устидан озгина совук сув қуяди.

«Болажоним, маъюс хаёллар келиб-кетишига изн бер. Уларни ушлаб қолма!»

...Термосдаги чой тугаяпти. Янгисини дамлаб келиш керак. Доғ сув олгани чиқаман. Йўлакда чекканча китоб ўқиётган ўша фолбин аёлга дуч келаман. Муқовасида кўзларга эга бош чаноғи тасвирланган Агата Кристининг «Ўлим фариштаси»

китоби. Мени кўрган аёл сигаретасини ўчирганча йўлимни тўсади.

«Адиблар бошқа бировнинг ҳаётини бадиийлаштираяпман деб ўйлагани билан асарига ўзини, ўзининг ҳаётини, ҳаётий фалсафаси ва қарашларини сингдириб юборади. Агата ҳам келажакда бизларнинг мавжудлигимиз хусусида ижобий тўхтамга умид билдирмаган. Биз ҳаёт оралаб худди поезд зулмат оралаб кетаётгандек номаълум манзил сари бормоқдамиз...»

Қизим, бу аёлнинг гаплари ўзининг ранг-рўйидай совуқ. Лекин у ҳақ!

«Сиз зулматдан қўрқмайсизми? Келинг, пича гаплашамиз!»

Кулимсираганча унинг ёнидан ўтиб кетаман. Вагоннинг ўрталарида ушланиб колишимга тўғри келди — купедан икки невараси билан уларнинг бобоси чиқиб келди, улар яқинлашаётган бекатда қолишади. Қария жомадонини торткилаб чиққунича, болалар ерга сочилиб кетган аскарчаларни кутига теришга тушишади. Боболари ноқулайлик учун узр сўрайди, мен ойнага суянганча болаларга қарайман. Оппоқина, чиройли кийинган ажойиб болалар.

Сумкаларни бир қаторга тизган бобо койнади.

«Бизнинг ёшлигимизда бунчалар кўп ўйинчоқ бўлмасди. Биз уларни яхши кўрсакда жонсиз ва сохта эканлигини англاردик. Жониворларга меҳр берардик. Энди-чи? Энди бошқача! Одамлар чидаб бўлмас

даражадага сохталикка ташна! Худди тараққиёт ва замон қўғирчоқларнинг тури ва кўплиги билан белгиланадигандай... Ростини айтсам, ҳаётда қўғирчоқ бўлиб сохта умр кечираётганлар кўпайиб кетди!»

Нимаям дердим, бу гапга қўшилмасдан иложим йўқ... Неваралари сочилиб кетган қўғирчоқларини жомадонига жойлагунча бобо вагон йўлагининг икки томонида йўл тўсилиб қолганидан томошабин бўлиб қолган йўловчиларга хасрат қилди. Аслида бу унинг исёни эди, невараларига нотўғри тарбия бераётганига қарши ўз фарзандларига нисбатан айтолмай ичига ютган исёни...

Тонг отганида Абадий қиш шаҳрига етиб келаман. У ерда мени кутишяпти. Балки, қизим, сен ҳам кутаётгандирсан?..

Сени соғинган,

Даданг

14

**Мен сени қучаман ва биз
уйга борамиз...**

Қизим,

сени кўрган заҳотим поезддан тушиб қолдим. Пальтонг ол рангида, шарфинг жигарранг. Сен перрондаги оломон орасида, жомадонингни сурма дастаси билан овора эдинг. Бу туш эмасди, сароб ҳам.

Сени миллиардлар орасидан таниб олган бўлардим. Тўғри, сен бироз ўзгарибсан: балоғатга етибсан, бўй чўзибсан, сочларингни калталатибсан. Янада гўзаллашибсан...

Йўловчиларни сурганча ерга сакраб тушдим. Сен томонга қараб югурдим.

«У қанчалар Марияга ўхшайди...»

Эй, Худо, қайтишингни билардим, бошимиздан ўтган барчаси — шифохоналар, йўқотишу кўз ёшлар — шунчаки туш!

Мария, биз қизимизни йўқотганимиз йўқ. У қайтди. Кутиб ол! Нон, пишлоқ, зайтунлар, шаробниям олиб чиқ! Мусикани кўй. Бизникида бугун байрам.

Атрофда поезд кўнғироғи, қайдадир аккордеон янграйди, жомадонлар, тугунларни кўтариб олган одамлар иссиқ кийимларга ўранган. Йўлдан кочинглар, илтимос, мени қизим кутаяпти! Мен уни

қучоғимга оламан ва биз уйимизга борамиз. У шубҳасиз, чарчаган ва совқотган...

Досту, озгина сабр қил, тезда исиниб оламиз, қайноққина чойни хўжағат қиёмли печенье билан ичамиз. Ўзинг биласан, биз уни доимо тайёрлаб келганмиз...

Кўп нарсалар ҳақида гаплашамиз. Айрилиқ ҳақидамас, энди бу ўтмишда қолди. Биз бугунги кун, бизни нималар кутаётганлиги ҳақида гаплашамиз. Леон, Марс, Матис, Ўзғир билан танишасан ва албатта уммонни кўрасан. Бизларни қанчалар соғинганингни тасаввур қиламан.

Эрталаб новвойхонага борамиз, кисирлайдиган кунжутли тешиккулчалар ёпиб бераман. Ана кўрасан, сенга ёқади... Яна сенга жўнатилмаган хатларимни бераман. Уларда сен билан бизнинг ҳаётимиз баён килинган, қизим.

Яқинлашарканман яноғингдаги сепкиллар чаманини кўраман, улар худди болалигингдагидек сенга ярашиб туради. Яна бир неча қадамдан кейин сени қучаман. Сенга «Уйингга хуш келибсан, қизим!», демоқчи бўламану томоғимга тиқилган тошдан уним чиқмайди. Сени маҳкам қучоқлайман, юрагимни шунча йиллардан бери муштдай тугиб турган оғрик қайгадир йўқолади.

Досту, қизгинам. Мен сени соғиндим! Соғиндим, соғиндим, соғиндим...

15

**Худойим, қанча ажойиб нарсалар
бизни кутмоқда...**

Қизим,

Сени назардан қочириб қўйдим. Етишимга икки қадам қолганида, сен бирдан жомадонингни олдинда, чиқиш томонга ошиқиб, оломонга қўшилиб кетдинг. Шунча чақирсам-да, перрондаги шовкиндан мени эшитмадинг...

Ортингдан югурдим, вокзални бошдан-оёқ излаб чиқдим, ўткинчилардан сўроқладим — сен қандай тез пайдо бўлган бўлсанг, шундай тез ғойиб бўлдинг. Учрашувимизни шунчалар узоқ кутгандим, аммо у амалга ошмади. Аммо, мен энди биладан, сен Абадий киш шаҳридасан. Унчалар катта жоймас, топишиб оламиз.

Ҳозирча Марияга айтмай тураман.

* * *

Уйда ҳеч ким йўқ. Радиода Конни Фрэнсис ўзининг «Ким афсус қилмоқда» кўшиғини куйляпти. Дераза рафида ўтирган Матис мени кўргач диван ортига беркинади. Бизнинг иқлимда бир соатга бормай ич-ичигача хўл бўлиб кетган истамбулча туфлимни ечаман-да, бир четга ирғитаман. Полтахтани олиб, хўл изларни артиб ташлайман.

Хамир иси келади... Шкафнинг эшигини очганимда хўжагат қиёмли печеньеларга кўзим тушади.

Ётоқдаги каравотда ёрқин рангли китобчалар — кундузги уйқудан олдин Мария Леонга ўқиб беради. Оёқлари остида Марс биринчи саҳифаданоқ пинакка кетганлиги шубҳасиз. Леоннинг ўйинчоғи — сариқ туёқли, тугмача кўзли кулранг хўтикчани кўлимга олиб, уни юзимга босаман. Леоннинг ҳиди худди кичкина пайтингдаги каби карамеллар, кутилмаганда ташриф буюрган баҳор ва оппоқ қоғозлар ҳиди аралашмасини беради.

Ошхона столчасида, қизим, сенинг бир уюм суратларинг. Уларнинг устида ойингнинг кўзойнаги. Энг тагидаги сурат остида ғижимланиб кетган, айрим жойлари узук қоғоз парчаси. Бу сенинг ўн тўрт ёшга тўлган кунинг ёзган хатинг.

«...Салом дадажон ва ойижон. Мен дунёдаги ярамас қиз бўлсам ҳам (ҳа-ҳа) Сизлар дунёдаги энг яхши ота-оналарсиз. Сизлар ўн тўққиз йилдан бери бирга яшашларингни тасаввур қилолмайман! Ота-оналарим биргаликда бахтли, бир-бирининг ардоғида эканлигидан гурурланаман! Менинг ҳаётим борасидаги айрим қарорларингиз ноҳақлигига қарамай, барибир сизларни севаман. Тугатишидан олдин яна бир нарсани айтишига ижозат беринг: бизнинг баҳсларда сизлар голиб чиқсангиз-да, бу сизларнинг ҳақ эканлигини билдирмайди (ҳа-ҳа). Сизларни севаман. Досту.»

Мактубни сурат остига кайтариб кўяман. Мушукнинг товоқчасига емишидан тўкиб, эски ботинкамни кийганча уйдан чиқаман. Уйдагиларим ҳозир қаерда бўлишлари мумкинлиги тусмоллайман: одатда улар бу пайтда уммон ёнида бўлишади.

Ўзғир билан саломлашаман. Унинг борт-журналида битилган фикрларни қараб кўяй-чи.

«Худойим, қанчалар ажойиб нарсалар бизни кутмоқда...»

Уммон бугун нотинч, аммо тўлқинлари илтифотли, асовмас. Худди кенг очилган кучоққа ўхшайди. Ана, Мария жун пальтосида, унинг атрофида Леон Марс билан айланалар яшашмоқда. Болакай, уни ўғлим дейишга изн берасанми, сарик пўпакли қалпоқда, қўллари икки ёнга ёзилган — самолётни тасвирляпти.

Миямда Барбаранинг кўшиғи жаранглайди. Уни ойинг тез-тез хиргойи киларди.

Кўрасан, баҳорда қайтаман!

Баҳорда муҳаббат ҳақида –

Сўзлаш ёқимли. Биз биргаликда...

Гулга кирган боғларда сайр қиламиз!

Леон югурганча ўзини Мариянинг кучоғига отади. Қадрдонларимга қарайман ва мени ҳаётдаги энг бахтиёр ҳис қамраб олади: мен — уйдаман!

Досту, тез орада сен бизга кўшиласан...

Сени соғинган,

Даданг

16

**Қайтадан бошлашга ҳеч қачон кечмас!
Ўн беш ёшда ҳам, етмиш бешда ҳам...**

Досту,

аксига олиб иккимиз келган куннинг эртасига қорбўрон авжга минди. Шаҳарни аёзли шамол ўз бағрига тортди. Кўзингни очолмайсан, юриш қийин, тўлқинлар қирғоқни ютиб юборадигандек ўзларини отишади.

Сен эса иссиқ жойда бўлсанг керак, деган умиддаман...

Сени излашда давом этаяпман. Меҳмонхоналар, пансионларни айланиб чиқаяпман, уйдан жой берадиганларнинг эшигини тақиллатаман. Бундайлар кўп эмас, яна учта уйни қараш қолди.

Бундай ҳавода менинг кўчадан бери келмаслигим Марияни безовта қилади. Новвойхонадан ушланиб қолаяпман, Амир кўлини кесиб олганидан икки киши учун ҳам ишлашга тўғри келяпти, дея алдайман.

Қизим, бугун чорраҳада турганча, қаёққа юришни танлолмай қолдим. Бошим узра чағалай шамолга қарши учганча айлана ясарди. Таслим бўлмасди.

Бўрон оёқларимдан чаларди. Кучим кетиб борарди. Автобус бекати панасига беркиндим, шарфимни каттиқроқ ўрадим, аммо шамол янаям кучаярди.

Бирдан кўрқиб кетдим. Сени кучолмасдан ўлиб кетаманми, дедим. Тезда тинчландим. Ўлим инсонни абадга олиб кетиши мумкин, аммо у ҳақдаги хотирани ўчиролмайди.

Яқингинада кейинги икки юз йилда урбанизация ва модернизация даражаси ошганлиги билан бирга ўз жонига қасд қилишлар ҳам ўсган экан. Ўз ихтиёри билан ҳаётдан воз кечадиганларни тушунмайман. Бу нотўғри! Мени ажаблантирган нарса шуки, энг машаққатли ва чидаб бўлмас дамларда ҳам атрофда яшаш учун канчалар арзирли ва мароқли сабаблар кўп. Кўзнинг кўриши, кулоқнинг эшитиши, тилнинг таъм билиши, оёқ-қўлларнинг ишлаши-ю теварак-атрофни идрок этишнинг ўзи мўъжиза!

«Ўз жонига қасд қилиш кўрқоқлик ва иродасизликнинг энг тубан кўринишидан ўзга нарса эмас!»

Мен ҳамиша дунёда бирор нарсани ўзгартиришни истаганман. Улкан миқёсларда бўлмаса ҳам, атиги биттагина қалбнинг азоблари камайтирилса, бу уринишлар зое кетмаган бўларди.

Ҳаммаси бефойда, дея ҳаётга қўл силташ энг осон ечим. Бироқ бу адашиш! Ўз-ўзингни қамаган қафасдан охирги кучинг қолгунча чиқишга уринишинг керак. Негаки бу қафаснинг калити фақат ўзингда! Ҳатто уни очиш учун калит ҳам керак эмас! Биргина хоҳишингни ўзи кифоя..!

Қайтадан бошлашга ҳеч қачон кечмас. Ўн беш ёшда ҳам, етмиш бешда ҳам.!

* * *

Уйга жуда кеч қайтаман. Мария Леон билан ухлаб ётишибди. Ошхонадаги стол устида суратларинг сочилиб ётибди. Бу галгилари сенинг ўқувчилик пайтларингда олинган суратлар...

Бу дунёда ҳеч нарсага боғланиб қолиш мумкинмас, дейишади. Бирортада шундай бўлишини сира тасаввур қилолмайман. Аммо, ҳар кимнинг тушунадиган ва кечирадиган, оғир пайтда кўмакка келадиган, қандай бўлмагин, сени севадиган ва кутадиган киши бўлади.

Ойинг сени соғиняпти...

Даданг

17

**Бир хил йўллардан юрсак-да,
ҳеч учрашмаймиз...**

Досту,

сени ҳеч тополмаяпман. Бир хил йўллардан юрсак-да, ҳеч учрашолмаяпмиз...

Кеча меҳмонхоналардан биридаги қайд қилувчи қиз яқингинада ол ранг пальтоли хорижлик қиз кирганлигини айтиб қолди.

Мен сенинг суратингни кўрсатдим.

«Ўхшаб кетади-ю, лекин ўшалигига кафолат беролмайман. Нархларимиз тўғри келмади. Уммонга яқин жойдан излаётган экан. Афсус, мен унга арзонлаштиролмадим, раҳбарият йўл бермайди.»

Бу сен эдинг, қизим. Бўрон пайти бўлса ҳам уммонга яқинроқ бўлиш истагингдан танидим...

Тонгда новвойхонага бордим, шанбада харидорлар кўп бўлади. Амир бир ўзи қийналиб қолган бўлса-да, индамади. Ишдан кейин қидиришни давом эттираман.

Ҳафтада дам олиш кунлари икки марта кўпиртирилган тухум оқи кўшилган булочкалар тайёрлайман. Юқагина қисирлоқ қобик остида ҳаводек юмшоқ мағзи яширин.

Кечагина улардан Леонга тайёрлаб бердим. Болакай учтасини орқама-кетин еди.

«Улар булутга ўхшайди...»

Ойингга ҳам улар ёқди. Қизим, сен билан ўқиган шеъримиз эсингдами? Булутлар хақидаги...

*Булутлар ухлаган қояли тоғлар,
Дарёлар ёшлиги бошланган чоғлар,
Қалин буталарни оралаб емиш –
Излайди бедана, излар жўжсалар.*

Леон қийналса-да, Мария билан бирга сен ёқтирган шеърни такрорлайди. Улар биргаликда, кадамма-кадам янги ютуқларга эришяптилар.

Болақайни номимизга ўтказмоқчимиз. Олдинда анча қоғозбозликлар турибди. Леоннинг биологик отаси билан (узр, уни бошқача атай олмайман) алоқага чиқмоқчи бўлдик, вазиятни тушунтира бошлашим билан гўшакни қўйиб қўйди.

...Булочкалар учун тухум оқларини паҳмок кўпикка айлангунча кўпиртираман. Унга иссик сувда аралаштирилган хамиртуруш, ун ва ўсимлик ёғини оздан қўшиб бораман. Хамирни аралаштирганимдан сўнг кичик зувалачалар узаман. Сиртига тухум сариғини суриб чиқаман.

Энг муҳим шарт: духовкага жойлашдан олдин печнинг ички деворларига сув пуркаш лозим.

Сен уйда бўлганигда нонуштага албатта шунақа булочкалар пишираман. Улар билан жигар паштети жуда уйғунлашади — лабингни ялаб қоласан! Балки, сен ҳам уларни пиширишни хоҳлаб қоларсан. Умумий рецептини баён қилдим, пишириб кўрсанг бўлади.

Ишни тугатдим. Анъанага кўра витринани тозалаб артиб чиқдим, печдаги ўтни ўчирдим, пешбандимни қоқдим, ундан ун зарралари жигарранг плиткаларга кордек кўнади. Энди кийимларимни алмаштираман. Булочкалар учун хамир тайёр, тонготарда уларни пишириш учун қайтиб келаман. Ахир улар якшанба нонуштасини безайди-да: ҳамшаҳарларимиз столига иссиққина ҳолда етиб боради, уларга асалли сариёғ суркаб, чала қовурилган тухум сариғига ботириб олишади.

Новвойхонадан чиқаётиб радиони ўчирмоқчи бўламану тўхтаб қоламан. Соул кироличаси Арети Франклиннинг ажойиб кўшиғи янграйди. Фикрни аниқ ифодалайдиган сўзлар.

«Ҳозир ҳам доимгидек юрагимдасан. Мен сени ҳозир ҳам аввалгидек севаман. Биз ҳеч қачон ажралмаймиз...»

Қизим, эртага сокин об-ҳавони ваъда қилишган. Қорли ўлкамизни бўрон аста-секин тарк этмоқда.

Сени соғинган,

Даданг

18

**Сен излашни тўхтатганигда бахтни
топган бўласан...**

Досту,

тонгни уммон олдида кутиб олдим. Марснинг бўйинбоғдан ечдим-да, тўнкарилган қайиққа ўтирдим, сувга тикилдим. Сокинлик...

Ўйдан чиқишда борт журналига қарадим.

«*Хатто энг узоқ уфқдан ҳам кўрқма!*»

Ўзгирнинг қорли палубасини тозалаб, соҳилга қараб кетдим. Бугун ҳеч қандай фикр менда илҳом уйғотмаяпти... Наҳотки, сенни топа олмасам? Наҳотки, бировни сенга ўхшатган бўлсам?

Марс балиқчилар тўрининг парчасини тишлаб олганча қирғоқ бўйлаб югуриб юрарди. Уфқда сузиб ўтаётган кеманинг буғиқ кўнғироғи, сувўтларининг хиди ва афсонавий кенглик туйғуси. Сув ногаҳон мўралаган куёшни хушлаганча ялтирайди.

Уммоннинг теран нигоҳи кимнидир кўрқитса-да, менга дўстона бўлиб туюлади. Уммон барча кутганларингдан устун келади. Сен уни қандай тасаввур қилма, бошқача бўлиб чиқади ва ҳеч қачон ўзини такрорламайди.

Марс эрмагини ташлаганча кимнингдир истиқболига чопади. Ўгирилиб қарайман. Амир. Дўстим кўлидаги икки пакет билан йўлини бурганча яқинлашади.

«Новвойхонада йўқ экансан... Сени шу ердан топаман деб ўйладим. Ушла, иссиқ крауссанлар. Хўжагат қиёмлиси сеники. Ўзимга олганим пишлоқлиси, мен уларни мана бу жонвор билан баҳамлашаман.»

Амир пишириқларни бармоқлари учига ушлаб кўрсатишга улгурмай Марс сакраганча юлиб олади ва қайиқ панасига ўтиб кетади.

«...Уммонга тикилиб ўтирсам менинг барча ташвишларим аҳамиятсиз ва вақтинчалик бўлиб кўринади!»

Амир кўшни қайиққа ўтиради, телпагини ечиб, ўнг кўлига ғижимлаб олади.

«Яна у севгига ўхшайди. Уммоннинг гўзаллигини ҳис қилиш учун унга, албатта, шўнгиш керак. Ундан аввалгидек бўлиб чиқмайсан. Биз хотиним билан бир пайтлар жанубий соҳилга бордик, уларда ёз ойлари чўмилсанг бўлади. Унинг туби нақ хазина, кўзларингни узолмайсан!»

Амирнинг гапида жон бор. Уммон ўйланаётган одамнинг қалбидек. Ё тубида кўринмас хазина, ё сиртида ичини акс этган мавж...

Марс тегишини тугатганча ёнимга келиб ботинкаларимга бошини ишқайди. Бу унинг мендаги ушокларни арғиб ташла, дегани. Ит тумшуғи егулик қолдиғига тўлиб туришига чидаб туролмайди. Шунинг учун Мария иккимиз чўнтақларимизга қоғоз салфеткалар солиб юрамиз.

Элчин Сафарли

Қўлларингда шоколадли трюфеллар солинган пакет бор.

Қуёш нурлари юзингга тушади, кўзларингни қисганча бошингни озгина кўтарасан. Тушунарсиз тарзда қаердандир ниначилар пайдо бўлади. Аллақандай ўткир товуш чиқарганча қанотларини визиллатишади. Сен эса трюфелларни оласан. Менга узатасан.

«Раҳмат, мен ҳали крауссанларимни еб бўлмадим...»

Амирга юзланиб унга конфетни узатасан. Сувости манзараларига доир хотираларига берилиб кетган Амир буни пайқамайди. Трюфелни оғзингга соласан. Ширин жилмаясан. Нозик бармоқларингда шоколад доғлари қолган...

Сенга тикилиб турарканман вақт бирлиги бизни ажрата бошлаганини сезаман, худди биз бир вақтнинг ўзида ҳам шу ердამиз ва бу ерда ҳам эмасмиз. Ажаб, буни на Амир сезади ва на Марс.

Қизим, биласанми, биз бахтни изламаётган пайтимизда уни топган бўламиз...

Сени соғинган...

Даданг

19

**Бутун оила бўлиб яна суратга
тушадиган кун, албатта, яқин!**

Досту,
уйкудан уйғонганимда Мария аллақачон
ошхонада эди. Мени кутаётганди. Столда қайноқ чой,
нон, омлет ва оқ пишлоқ билан помидорлар.

*«Хайрли тонг! Кўчага чиқишдан олдин тамадди
қилиб ол!»*

Қаршимга ўтиради. Нимадандир безовта...

Радиодан Азнавурнинг «La Boheme» таронаси
таралаётганди. Биз бу куй остида тўйимиз
бўлганлигининг йигирма беш йиллигида ойинг билан
ракс тушгандик, эсингдами? У менга Парижни —
биргаликда қилган сайримизни эслатади. Ўша пайт
деразамиз остида настарин гуллаганди. Айниқса
бахорда бироз енгилтабиат, аммо жозибаларга тўла
сеҳргар шаҳар.

Тамадди қилиб бўлгунимча Мария кутиб туради.
Қон босимимни ўлчаб кўришни таклиф қилади. Тун
бўйи ўзимни яхши ҳис қилмаётган бўлсам-да рад
қилдим. Уммон соҳилида шамоллаб қолган бўлсам
керак. У буни сизди. Бироз жаҳли чикди.

*«Истамбулдан қайтганингдан бери хаёлинг
жойидамас. Уйда деярли бўлмайсан, дайдиб юрасан,
кечалари ухламайсан, овқатланишингни ҳам тайини
йўқ. Кеча тўйимиз бўлиб ўтган кун эди. Ундан олдинги*

Элчин Сафарли

Ўтган шанбада Умиднинг тугилган куни эди, унга хат ёздим. Сенга эса буларнинг ҳеч қизиги йўқдай. Нималар бўлаётганлигини сира айтмайсан...»

Сукут сақлайман. Ойинг ҳақ. Мен ҳақиқатан уйдаги ҳаётдан узилиб қолибман. Агар у бунинг сабабини билганида, тушунган бўларди. Ҳатто буни яширганим учун яна-да багтар жаҳли чиқиб кетарди.

Ошхонадан Леоннинг хонасига чиқаман, у хўтикчасини кучоқлаганча ухлаб ётибди. Эшик ёнидаги гиламчада Марс пихиллайди. Менинг қадамларимни эшитган ит кўзларини очмасдан думини ликкиллашиб қўяди. Ўғлим ётган каравот четига ўтираман. Дераза ортида кор ёғмоқда, уй иссиқ, ошхонадан кесилаётган ноннинг ғижирлаши келади. Ойинг ҳадемай уйғониб қоладиган Леон учун карсилдоқ нон бўлаклари тайёрлаяпти. Мен эса... Ҳеч қасрга боргим келмаяпти, кунни уйда ўтказсам дейман. Аммо иложим йўқ. Сен бирор яқинроқ жойда мени кутаётган бўлсанг-чи?

Биламан, сен ҳам мени излаяпсан. Уммон бўйлаб юрган бўлсанг керак. Балки соҳил бўйидан иссиқроқ меҳмонхона топгандирсан. Ўзғирнинг ёнига тез-тез келиб кетаётган бўлсанг керак. Балки ҳалиям вокзал бекатидадирсан...

Эгилганча Леоннинг оёкчаларидан ўпаман. У бизга янги ҳаёт инъом қилди.

Хонага Мария киради. Ёшимга ўтиради, кифтимдан кучоқлайди.

Эгилганча Леоннинг оёкчаларидан ўпаман. У
бизга янги ҳаёт инъом қилди.

Хонага Мария киради. Ёнимга ўтиради,
кифтимдан қучоқлайди.

«Кечирасан, ўзимни туюлмадим...»

Қайғурма, ҳали бутун оила бўлиб яна суратга
тушадиган кун, албатта, яқин...

Сени соғинган,

Даданг

20

Аслингга йўл топишдан чўчима!

Досту,

бугун новвойхонамизда ёзнинг ғаройиб ифори ҳукмрон бўлди. Солиҳ бизга бир қопчикда қуритилган помидорқоқи олиб келди.

Қизим, уларни нималарга қўшса бўлмайди! Эчки сутидан тайёрланаган шўртак пишлоқ билан бирга бутербродларга, турли салатларга, сабзавотли иссиқ таомларга, омлетларга! Бунинг учун қуритилган помидорқоқилар юмшаши учун аввал уларни сирка қўшилган кайноқ сувга солиб қўйиш керак. Яна уларни сал қиздирилган зайгун ёғи, зиравор ўтлар ва саримсоқ аралашмали банкага ботириб қўйилса, бир кундан сўнг бемалол еяверса ҳам бўлади.

Помидорқоқилардан улар қўшилган нон ёпиб кўргимиз келди. Кундузги соат бирга дастлабки буханкаларни пештахтага қўямиз. Буям бир кизиқишда! Яна-да мазали чикса бўлди. Мен яна сариёғда тилларангга киргунча қовурилган пиёздоғ ҳам қўшишни таклиф қилдим. Амир хамирга янги помидорлар бўтқасидан озгина қўшадиган бўлди.

Помидорли нонларни ярим соатга қолмай таламон қилиб юборишди, Мария ва Леонга битта буханкани олиб қолишга аранг улгурдим. Тушликка Солиҳни ҳам таклиф қилдик. Дастурхонга нон,

пишлоқ ва шароб кўйдик. Печда ҳамон чўғлар милтилаб турар, қовурилган пиёз ҳиди ҳали тарқаб улгурмаган, радиода эса Жонни Мэтиснинг ширали овози янграмоқда.

«Бизнинг муҳаббатимиз кун сари нурафшон бўлгуси. Балки бизлар бошқа учрашмасмиз ҳам...»

Энг оддий нарсалар ҳақида суҳбатлашдик. Новвойхонага иккинчи печ ўрнатадиган пайт келганлиги, тасодифан болаликдаги ифорга дуч келиб қолиш қанчалар одамни қанотлантирадиган туйғу эканлиги, ўтмишга назар солмаслик фақат аҳмоқлар ёки қаҳрамонларгагина хослиги ҳақида беъмани тортишувлар...

Уйга ўз-ўзинг билан ҳалол бўлиш қанчалар муҳимлиги ҳақида ўйлаганча қайтдим. Мана шундай ҳолдагина қаёққа юришингни англашинг мумкин. Ҳалоллик ҳиссиётларни шаффофлаштиради — юрагингни янада яхшироқ эшитасан. Биз кўпинча ўзимизга ачинамиз, ўзимизни оклаймиз, бировларга қиёслаймиз ва ўзимизга тегишли бўлмаган ҳаётни қумсаб яшаганча йўлдан адашамиз. Ҳақиқий ўзлигингга элтадиган йўлни излашдан чўчимаслик, ўз танловингга масъулиятли бўлиш, эришган натижанг учун жавобгарликни бошқага тўнкамаслик керак.

Сени соғинган...

Даданг

21

Балки, сен у ердадирсан?

Досту,

икки куним алахсираш билан ўтди. Ҳароратим кирк, кўкйўтал бўлиб қолибман. Воқеаларнинг узук-юлуқ парчалардан бўлак ҳеч нарсани эслолмайман. Фонендоскопли тепакал йигит, юзимни нам сочиқ билан ишқалаётган Мария, Марснинг қўлларимни ялаётган силлиқ тили, ўрнимдан туришга бўлган уринишим... Мудроқ аралаш қимирладим, кейин яна жойимга куладим.

Такрорланаётган туш, гира-шира кўринишлар. Қизим, сени уммон ёнида кўраман. Ўша ол рангидаги пальтонгда. Орамизда йигирма кадамлар масофа бор. Олдингга боргим келса-да иложини тополмайман. Оёқларим ўзимга бўйсунмайди...

Сенинг қўлларингда хатлар. Халтжилдлар очилган, айримларидан менинг хуснихатим кўриниб турган қоғозлар чиқиб турибди. Мен томонга қарайсан. Бир қўлинг билан хатларни кўксингга босасан, бошқаси билан малла сочларингни кулоғинг ортига беркитасан...

Сени чакираман, лек овозим чиқмайди. Бамисоли асаб хужайраларим бирин-кетин ўлиб бораётгандек. Тезда сени кўриш, эшитишдан ҳам мосуво бўлсам керак.

Хатларни шоша-пиша палътонг чўттакларига тикқанча уммонга ўгирилиб, сувга туша бошлайсан. Мавжлардан холи сув муздаш-ди совуқ. Сув белинггача келади. Кейин яна кўтарилиш-кўтарили елкангга етади. Мен шунча бақирмоқчи бўлсам-ди бефойда. Уммон сени ютиб юборади. Сув сатҳи бир неча лаҳзада яна теп-текислашади. Худди сен умуман бўлмагандек...

Уйғониб кетаман. Тепамда Мария. Терларимни артиш учун оҳиста эгилади. Буларнинг бари туш эканлиги қандай бахт.

* * *

...Хасталигимнинг учинчи куни эрталаб ўрнимдан тура олдим. Аввалига бошим айланиб, дори-дармонлар турган тумбочкагага йиқилиб тушай дедим. Нафас олиш оғир. Уйда ҳеч ким йўқ. Мария Леон билан Марсни айлантиргани чиқиб кетган бўлса керак. Шимимни, свитеримни кийдим, эгнимга курткамни илдим, пойабзални оёғимга кийганча уйдан чиқдим. Кўчада қуёш чараклаб ётар, ҳар-ҳар жойда қорлар эрий бошлаганди. Абадий киш шаҳрида бундай иссиқни илк бор кўришим...

Сен билан битта шаҳардалигимизни била туриб уйда ётолмайман. Сен, шубҳасиз, мени излаётган бўлсанг керак.

Бу ерга келганлар бошпана сўраб борадиган уйлар томонга юраман. Балки, сен ўша жойдадирсан?

Шаҳарнинг марказий майдонига барча шаҳарликлар йиғилиб олишган, дам олиш куни ва порлоқ куёшдан қувонишмоқда. Чағалайлар паст учганча дам олаётганлар отган егуликларни хавода илиб олишяпти. Чодирларда қаҳва қайнатишяпти, пахтақандлар ясашиб, қўймоқлар пиширишмоқда. Вокзалдаги ўша кундагидек яна аккордеон оҳанглари янграмоқда...

Кўнглим ниманидир сезмоқда...

«Денгиз соати» пансионни олдида шундай кун муносабати билан тезликда ясалган ёзги айвонда ўнлаб кишилар қаҳва ичганча гитара чалишиб, рақс тушишмоқда. Столлар ёнида ўтарканман синчиклаб қараб чиқаман. Энг четки стол ёнида сочлари калта турмакланган қиз ўтирибди. Менга орқа ўгириб ўтиргани учун юзини кўролмайман. Пальтоси ол рангда, бўйнида шарф, ёнида жомадони... Досту!

Сен бир ўзинг, столчада чойнак, финжон ва мурабболи печенье. Хатли конвертни очасан.

Қадамларимни тезлатаман. Хасталикдан сўнг ожизлашиб қолганимни ҳис қиламан, бошим айланади, ҳаяжондан қулоғим шанғиллайди. Бўш турган столча ёнига чўқаман: дам олиш, шошилмаслик, сенга тўйиб олиш ва хат ёзиш учун!

Яна бир неча дақиқадан сўнг мен ортингдан яқинлашаман ва кифтингга қўлимни қўяман. Сен ўтрилиб қарайсан...

Сўнгсўз

**Даврада нур тарат,
Бошқача бахт йўқ!
Ёруғлик нелигин
Ўрган юлдуздан.**

Осип Мандельштам

**ГАНС ВА ДОСТУ:
АЙРИЛИҚҚА КЎНИКОЛМАГАН
ЯХЛИТ БАХТ**

Салом, азизим Амир.

Поезда кетаётиб ёзаяпман, яна уч кунлик йўл бор. Истамбулга етиб борган захотим бу мактубни сенга жўнатаман.

Сенга миннатдорлик билдирмоқчиман. Оғир кечган ойларимда беминнат кўмакдош бўлганинг учун.

Тақдир мендан оиламни бўлакларга бўлганча тортиб олди. Ғалати туюлса-да бундан нолимайман. Одам ўз ҳаётига, у қандай бўлмасин, ҳурматни сақлаб қола билиши керак. Бу эса ўз-ўзинг билан ёлғонлар ва нафсониятсиз очиқ-ошқора гаплашиб олишдан бошланади.

Менинг болалик йилларим уруш йилларига тўғри келди. Аччиқ кўзёшлар, очлик, ўлим...

Эсимда, мен ярим вайрона кўчага югуриб чиқиб, уйимиз узра худди бизни муҳофаза қилиб тургандек эгилиб қолган қарағайга (уни ўтин учун кесиб олмаганларига ақлим етмасди) қараганча ўйлардим: ҳаёт қанчалар гўзал. Унда оғриқлардан кўра гўзаллик кўп. Қарағайнинг мумли, ачқимтил ва салқин ифорини ҳеч қачон унутмайман!

Отам фронтдан қайтиб келмади. Катта синфларда дарслардан сўнг тўқимачилик фабрикасида ишлардим, арзимас пул топсам ҳам бу биз учун катта гап эди. Ойимга ёрдам беришга ҳаракат қилардим. Ойим чарчаб қолган, тунлари йиғлаб чиқарди. Менинг ҳаётга бўлган севгим ойимникига қараганда кўп бўлганлиги учун ҳам тирикликнинг кўлидан тутиб қолдик. Ёш эдим, кучим ҳам шунга яраша эди.

Ойим отамнинг ўлиmidан сўнг чўкиб қолди. Отамни телбаларча севарди. Йиғлаётди нолирди...

«Нимага тақдирим бунақа бўлди..?»

Мен эса бунга жавобан нима дейишни ҳам билмас, ҳатто менинг борлигим ҳам унинг азобларини енгиллатмаётганлигидан хафа бўлардим.

Мен онамни сўнгги лаҳзагача қувонтиришга ҳаракат қилардим. Бироқ, онам кўзларини бир умрга юмишдан олдин ҳам ўша саволни берди.

«Нимага тақдирим бунақа бўлди?!»

Мен Чеховни ўқиб катта бўлдим ва ундаги муҳим сатрларни учратдим.

«...Агар ҳаётни янгидан, шу билан бирга оқилона бошлай олганимизда-чи? Яшаб ўтган ҳаётимизнинг биттаси қоралама бўлса-ю, иккинчисини унга қараб оққа кўчиргандек яшасак! Ўшанда, ўйлашимча, ҳар биримиз, аввало, ўз-ўзимизни такрорламасликка ҳаракат қилган, ҳеч бўлмаганда ўзи учун бошқача ҳаёт шароитини яратган бўлармидик...»

Элтин Сафарин

Агар, ойимга иккинчи бор уришиб кўриш имкониятини беришганида, қандай иштан бўларди? Бахтли яшашига ишонгим келади. Одидаги келажакка ёвига қарагандек қирамледди.

Амир, Абадий қиш шаҳридан кетаётиб, ўтмишим ҳақида ўйга толаман, у менга янада тирапроқ очилади.

Ганс ва Досту — битта яхлитлик. Уларни битта киндик боғлагану кесиб бўлмайдигандек. Улар турли дунёлардаги алоҳидаликка кўникиша олишмади.

Досту учун отаси дунёларга тенг эди. Митти пайтларидаёқ отасининг бағрида осудалик топар, унинг эртақларисиз ухлай олмасди. Бу алоқа мени бахтли қилди: бизнинг фарзандимиз ота-оналар берадиган энг асосий нарса — меҳр-муҳаббат оғушида ўсди.

Кейин биз уни йўқотиб қўйдик. Оққон хасталиги...

Уни қизимиз илк бор уммонни кўрган ўша шаҳарда дафн қилдик. Бир куни Достудан кимни кўпроқ яхши кўришини сўрашди. У эса ўта жиддий жавоб берди.

«Уммонни, дадам ва ойимни! Яна хўжагат қиёмли печеньени...»

Аслида Ганс Досту ўлган куниёқ бу дунёни тарк этганди. У ҳаётни севарди ва қизимиз учун севгининг намунаси эди. Шунинг учун ҳам у йўлда давом этди.

Унинг хатларини ўқийман. Йиғлайман. Ганс ҳаммасини бошқача кўрар экан. Болаларча соддадиллик, саволлар бериш ва уларга жавоб излашдан кўркмаслик билан. Хатолар орқали орттирган тажрибалари туфайли кашфиётларга етиб келиши билан.

У қизининг бу дунёда йўқлигига ишонмасди. Унинг юраги бошқа бировни қизи билан адаштириб кўйганида тўхтаб қолган. Ўша қиз уни шифохонага етказибди...

Кетишимиздан олдин Леон билан уммон соҳилига, тўнқарилган қайиқлар ёнига бордик. Мен эрим билан сайр қилганларимизни эсладим: тўлқинларнинг чизгиларидан уммоннинг кайфиятини билиб олардик, қор остида музлаб қолган чиганокларни кафтимизга олганча иситардик, мен унга бўронлар ҳақида китобларни ўқиб берардим, у эса шамол эсган пайти жароҳатлар тезроқ битиб кетиши ҳақида сўзларди.

Ганс ва Досту ҳозир биргалигини ўйлаганимда тинчланаман. Энди уларнинг орасида масофа йўқ. Соғинишлар, оғриқлар, вақтнинг ер қонунлари йўқ. Улар биргаликда мен билан ёнма-ён. Улар соҳил бўйлаб кўзга кўринмас тарзда ёнимда боришмоқда. Уларни фақат қалб билангина кўриш мумкин.

Умид бизни кутиб турибди, у аллақачон ўзига яқин жойдан квартира топиб кўйган. Кадикей деган жойда. Ёзишича, деразамиздан каштанли масжид

кўриниб тураркан. Пулимиз етарли: харидорга оқ уйимиз шу қадар ёқиб қолдики, савдолашиб ўтирмади.

Менга Марс ва Ўзғир етишмаётгандек, аммо уларга сен қараб турганинг учун кўнглим хотиржам. Марсни олгани яна келаман.

Ҳаммаси учун раҳмат, дўстим.

Мария

Айтгандай, новвойхона бизнинг севимли кишимиз номи билан аталганидан бахтиёрман..!

* * *

Сиз бирор маротаба шаҳар — севган кишингиз эканлигини пайқаганмисиз? У сени эштади, ғамхўрлик кўрсатади, баҳам кўришади ва сен ҳам кам-кўп демасдан ўзингда борини унга берасан. Бу шаҳар билан худди севган одаминг каби муносабатга эгасан. Гоҳ кўтаринки, гоҳ мискин, баъзида кўнгил ранжишлар билан...

Қарама-қаршиликлар. Улар қандай бўлмасинлар, энг муҳими денгиз оқими теранликларидаги мавжуд нарса муҳимдир. У ерда эса муҳаббат мавжуд...

МУНДАРИЖА

I қисм	5
1 – Ўзингга азоб ўйлаб топма... ..	7
2 – Бизга кўп нарса берилган, лек уларни қадрламаймиз... ..	11
3 – Қайиқдасан, қаёққа сузаётганингни унутма!	16
4 – Ҳаёт — бу шунчаки йўл.. Одимлашдан лаззат ол!	20
5 – Биз бир-биримизга жуда керакмиз... ..	24
6 – Бизнинг ягона бурчимиз — ҳаётни севиш	28
7 – Мен сени қанча керак бўлса, шунча кутаман!	33
8 – Ақлсизликнинг ярми оқилликдан нишона, оқилликнинг ярми ақлсизликдан... ..	37
9 – Вақтнинг измида эканлигингни унут, бари изига тушади... ..	41
10 – Сени қучоғимга олсам дейман.....	45
11 – Тирик нарсалар ўзгариб туришга маҳкум... ..	49
12 – Орамиздаги жозиба ўз ҳаёти билан яшайди... ..	54
13 – Машаккатларга қарамай ҳар бир кунни унутилмас килиш мумкин!	58
14 – Нега одамлар орзумандлигидан уялишади?	63
15 – Бир куни шундай одамни учратасанки, унинг кўзларидан сенга тақдир қараб туради... ..	67
16 – Тирик инсонни севиш ажойиб тухфа!	72

17 – Ҳеч қаёққа шошилма, йўкса мўъжизани ўтказиб юборасан... ..	76
18 – Сен туфайли ҳаётим янгича файз касб этди	80
19 – Абадий, ўзгармас бахт — азобми?	84
20 – Бошқаларнинг бахти ҳақида қайғуришда ҳам бахт бор... ..	88
21 – Кўркма, танлаган йўлинг сени жарликка етакламайди!	92
22 – Орзу йўлида чекинма, унга етишмоқ учун таваккал қилишдан чўчима!	96
23 – Ўзинг олишни хоҳлаган нарсангни бер!	100
24 – Ҳақиқатни кўриш учун ҳаётни кузатсанг бас... ..	104
25 – Яшаш учун мақбул пайт келишини кутиб яшаш — беъмани важ.....	108
26 – Сўз топилмай қолганда... ..	112
27 – Оғриқ ва кўрқувдан қочма, уларнинг кўзига тик қара!	114
II қисм	117
1 – Сенга танлаш имкони берилган. Биргина шарти — муҳаббат	120
2 – Дунё — ҳаёт учун ажойиб ва мароқли жой.....	124
3 – Денгизга бор ва тўлқинларга ўз қайғунгни соч!	129
4 – Нималар бўлганлигининг фарқи йўқ, муҳими — нималар борлиги!	133
5 – Кўзларингни юм ва озодликка сингиб кет!	137
6 – Ҳақиқат ҳамиша ёқимлимас, аммо ёлғондан афзал!	141

7 – Сен ўзинг билмаган ҳолда менга кўп нарсани — қабул қилиш, кечириш ва ишонишни ўргатдинг.....	145
8 – Меҳрга тааллуқли бўлмаган нарсаларга бебаҳо вақтингни сарфлама!	149
9 – Кимки бу дунёда бир-бирини севган бўлса, ундан кейин ҳам албатта учрашишади... ..	153
10 – Ниманики суғорган бўлсанг, у сенда гуллаб мева тугади... ..	157
11 – Уммонга салом йўллайман... ..	161
12 – Бахт меҳнатни талаб қилади... Ёнбошлаб ётганигда ўзи келмайди!	165
13 – Маъюс хаёллар келиб-кегиниғаизн бер! Уларни зинҳор ушлаб қолма... ..	170
14 – Мен сени кучаман ва биз уйга борамиз... ..	175
15 – Худойим, канча ажойиб нарсалар бизни кутмоқда... ..	178
16 – Қайтадан бошлашга ҳеч қачон кечмас! Ўн беш ёшда ҳам, етмиш бешда ҳам... ..	182
17 – Бир хил йўллардан юрсак-да, ҳеч учрашмаймиз... ..	186
18 – Сен излашни тўхтатганигда бахтни топган бўласан... ..	190
19 – Бутун оила бўлиб яна суратга тушадиган кун, албатта, яқин!	194
20 – Аслингга йўл топишдан чўчима!	198
21 – Балки, сен у ердадирсан?	201
Сўнгсўз	205
Ганс ва Досту: айрилиққа кўниколмаган яхлит бахт	207

821.512.162-3

С 34

Сафарли, Элчин. Қайтганимда уйда бўл.. ёхуд бахт ва айрилик битигими тақдирини? [1-китоб] / Э. Сафарли. - Тошкент: Sharq-ziyo zakovat, 2020. - 216 б.

УЎК 821.512.162-3

Адабий-бадий нашр
Элчин Сафарли
ҚАЙТГАНИМДА УЙДА БЎЛ..
ёхуд бахт ва айрилик битигими тақдирини?

Оллоёр Бегалиев таржимаси

Лойиха раҳбари: Элзод Султонов
Мухаррир: Улуғ БЕК
Бадий муҳаррир: Шахзода Султонова
Техник муҳаррир: Нурзоид Султонов
Мусахҳих: Севинч Ахмедова

**Нашр лицензияси: А1 № 286,
2016 йил 04 ноябрь санасида берилган.**

Оригинал макет «SHARQ-ZIYO ZAKOVAT» нашриёт-матбаа уйи таҳририятида тайёрланди. «Sharq-ziyo zakovat» МЧЖнинг матбаа бўлимида офсет усулида чоп этилди ва «Академия поширлик маркази» давлат унитар корхонасида муковаланди.

Бичими: 60x84 $\frac{1}{16}$. «TimesUz» гарнитураси. Шартли босма табоғи 13,5.

Нашриёт-хисоб табоғи 14,17.

2020 йилнинг 14 январь санасида босишга рухсат этилди.

Адали: 5000 нусха. 20/01-сонли буюртма.

Баҳоси келишилган нарҳда.

ISBN 978-9943-5566-6-9

Нашриёт манзили: Тошкент шаҳри, Чилонзор тумани, 6-даҳа, 60/14-уй.

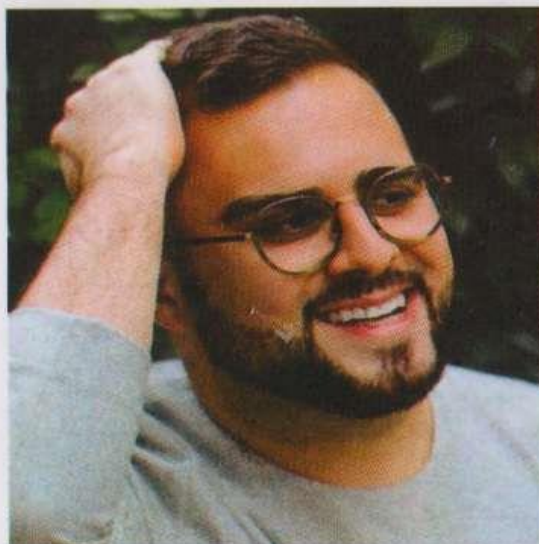
Телефон: +998 71 244-6000; 95 196-4421.

Маркетинг бўлими: +998 91 162-1417; 95 196-4421.

41043

821.512.162-3

С 34

Айни дамларда ҳаётнинг абадийлигини аниқ ҳис
этаяпман. Ҳеч ким ўлмайди, айни ҳаётда кимки бир-
бирини севган бўлса, ундан кейин ҳам учрашадилар.
Вужуд, исм, аслият — барчаси ўзгарса-да, бир нарса
оҳанграбодек бизни бир-биримизга тортаверади:
муҳаббат абадий қовуштирувчидир.

Ҳозирча эса мен яшаяпман — гоҳ севаман, гоҳ эса
севишдан толиқаман. Лаҳзаларни эслаб қоламан, улар
ҳақида эртага ёки ҳаётимнинг донишманд йилларида
ёзиш учун бу хотираларни авайлаб сақлайман.

Сафарини

ISBN 978-9943-5566-6-9

